

**TÜRK VE AZERBAJCAN CEZA
HUKUKLARINDA CEZA KANUNLARININ
YER BAKIMINDAN UYGULANMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir 2023

Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

TÜRK VE AZERBAYCAN CEZA HUKUKLARINDA CEZA KANUNLARININ
YER BAKIMINDAN UYGULANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Matanat Samadli

Danışman: Doç. Dr. Ozan Ercan Taşkın

Eskişehir
Aralık 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

TÜRK VE AZERBAYCAN CEZA HUKUKLARINDA CEZA KANUNLARININ YER BAKIMINDAN UYGULANMASI

Matanat Samadli

Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2023

Danışman: Doç. Dr. Ozan Ercan Taşkın

Hukuk düzeninde bir hükümün yürürlükte olması kadar onun uygulanması da önemlidir. Uygulanmasında sorun olan kanunun sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde etkisi olmamaktadır. Ceza kanunlarının uygulanmasının, kişi, zaman ve yer bakımından geçerli olduğu kabul edilmektedir. Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması birkaç önemli ilkeye dayanmaktadır ve devletler de bu ilkelere dayalı kurallar koyarlar. Ceza kanunlarının ülke dışında işlenen suçlar bakımından uygulanmasının farklı hukuki dayanakları vardır. Ülkede işlenen suçlarda devletin cezalandırma yetkisi egemenlik hakkından gelirken, ülke dışında işlenen suçlarda devletin yargılama ve cezalandırma yetkisi, uluslararası sözleşmelerden, uluslararası ilkelere ve uluslararası mahkeme kararlarından doğar, bu nedenle ülkede işlenen suçlara nazaran daha sınırlıdır.

Ülke dışında ülkenin ve insanların çıkarlarının ceza hukukunu yaptırımı ile korunması açısından bu konunun ele alınması önemlidir. Suç teşkil eden eylemlerin cezasız kalmaması için ülke dışında işlenen suçlara, yabancı ülke vatandaşlarına ve vatansız kişilere karşı ceza kanunlarının hangi koşullarda uygulanacağı önem taşımaktadır.

Bu çalışmada ceza kanunlarının uygulanmasında esas alınan temel ilkeler incelenecek, aynı zamanda Türk ve Azerbaycan Ceza Kanunlarının uygulanmasında hangi temel ilkelerin yer aldığı tartışılacaktır. Ceza kanunlarının uygulanmasında ortaya çıkacak uyumsuzlukların ve boşlukların tespit edilmesi, ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasının esas ilkeleri, yürürlükte olan Türk ve Azerbaycan Ceza Kanunlarının normlarının uzlaştırılması bu çalışmada ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Ceza kanunu, Yer bakımından uygulanma, Mülkiyet ilkesi, Şahıs bakımından uygulanma, Koruma ilkesi, Evrensellik ilkesi

ABSTRACT
TERRITORIAL APPLICATION IN TURKISH AND AZERBAIJAN CRİMİNAL
LAWS

Matanat Samadli

Department of Public Law

Anadolu University Graduate School of Social Sciences, December 2023

Advisor: Assoc. Dr. Ozan Ercan Taskin

In order to ensure the legal order, the application of any positive law is as important as its enforcement. The law, which is problematic in its implementation, has no effect on the regulation of social relations. It is accepted that the application of penal laws is valid in terms of person, time and place. The implementation of criminal laws in terms of place is based on several important principles and countries determine the rules based on the basic principles in their laws. There are different methods of applying penal laws for crimes committed abroad. While the state's power to punish in crimes committed in the country comes from its sovereign right, the state's jurisdiction and punishment power is limited in crimes committed outside the country.

It is important to address this issue in terms of protecting the interests of the country and people outside the country with criminal law enforcement. In order for criminal acts not to go unpunished, it is important under which conditions the penal laws will be applied against crimes committed abroad, foreign citizens and stateless persons.

In this research, the basic principles that are based on the application of penal laws will be examined, and at the same time, it will be discussed which basic principles are involved in the implementation of Turkish and Azerbaijani Penal Codes. The determination of the conflicts and gaps that may arise in the implementation of the penal laws, the basic principles of the implementation of the penal laws in terms of place, the reconciliation of the norms of the Turkish and Azerbaijani Penal Codes in force will be discussed.

Keywords: Criminal law, Application in terms of territory, Principle of territoriality, Application in terms of individuals, Principle of protection, Principle of universality

ÖNSÖZ

Çalışmanın amacı ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında temel alınan ilkelerin ve ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasındaki sınırlandırmaların tartışılmasıdır.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması ceza hukuku açısından ele alınsa da bu konu uluslararası hukukta da tartışılabilmektedir. Suçluların dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar işledikleri suçlardan dolayı cezai sorumluluktan kaçmamalarını sağlamak için ceza kanunlarının uygulama kurallarının zamana, yere ve kişilere göre belirlenmesi önemlidir. Devletler kendi topraklarında işlenen tüm suçlar üzerinde yargı yetkisine sahipken, yapılarında yabancılik unsuru bulunan suçlarda bu yargı yetkisinin nasıl uygulanabileceği araştırmanın temel tartışma konusudur.

Anadolu Üniversitesinde yüksek lisans okuduğum süre boyunca kamu hukuku alanında sahip olduğu yüksek teorik bilgi ve hukuki analiz becerisinin verdiği kaliteli eğitim için değerli hocalarıma en derin şükranlarımı sunarım. Özellikle, tezimin araştırılmasında ve oluşturulmasında tavsiye ve desteğini esirgemeyen, derin hukuki bilgisine dayanarak tezimi bilimsel temeller ışığında şekillendirmek için önerilerde bulunan sayın hocam Doç. Dr. Ozan Ercan Taşkın'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, eğitimde elde ettiğim tüm başarılar için değerli anneme sonsuz şükranlarımı sunar, vefat eden kıymetli babamın hatırasını rahmetle anarım.

Matanat Samadli

26.12.2023

26.12.2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

26.12.2023

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and that this study has been scanned for plagiarism with “scientific plagiarism detection program” used by Anadolu University, and that “it does not have any plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby express my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TÜRK VE AZERBAYCAN CEZA HUKUKLARINDA CEZA KANUNLARININ YER BAKIMINDAN UYGULANMASI	iii
TERRITORIAL APPLICATION IN TURKISH AND AZERBAIJAN CRIMINAL LAWS	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. CEZA KANUNLARININ YER BAKIMINDAN UYGULANMASINDA GENEL KABUL GÖREN İLKELER	5
1.1. Genel Olarak Yetki Kavramı	5
1.2. Mülkîlik (Ülkesellik) İlkesi	12
1.2.1. Suçun işlendiği yerin belirlenmesi.....	17
1.2.2. Ülke anlamı.....	22
1.3. Şahsîlik (Kişisellik) İlkesi.....	32
1.3.1. Faile göre şahsîlik (kişisellik) ilkesi	34
1.3.2. Mağdura göre şahsîlik (kişisellik) ilkesi.....	35
1.4. Koruma İlkesi.....	36
1.5. Evrensellik İlkesi	38
1.6. İkame Yargı Yetkisi	41
2. TÜRK VE AZERBAYCAN CEZA HUKUKU SİSTEMLERİ AÇISINDAN YER BAKIMINDAN UYGULANMA KURALLARI	44
2.1. Türkiye’de İşlenen Suçlar Bakımından Kurallar.....	44
2.1.1. Suçun işlendiği yer	47
2.1.1.1 Gerçek anlamda Türkiye ülkesi	49
2.1.1.2 Farazi anlamda Türkiye ülkesi	51
2.2 Türkiye’de Yeniden Yargılanma Yapılması	54
2.3 Yabancı Ülkede İşlenen Suçlar Bakımından Kurallar	55
2.3.1. Şahsîlik (kişisellik) ilkesi.....	58

2.3.1.1. Faile göre şahsilik ilkesi	59
2.3.1.2 Mağdura göre şahsilik ilkesi	62
2.3.2 Devletın korunması kuralı	63
2.3.3 Evrensellik kuralı.....	65
2.3.4 İkame yetki kuralı.....	66
2.4. Yabancı Mahkemeler Tarafından Verilen Mahkumiyete Bağlı Hak Yoksunlukları..	68
2.5. Türkiye'de Yapılacak Yargılamalarda Yabancı Kanunun Göz Önünde Bulundurulması.....	69
2.6. Azerbaycan Ceza Kanun'unun Ülkede İşlenen Suçlar İçin Yürürlüğü.....	71
2.6.1. Ülke kavramı	78
2.6.2 Suçun işlendiği yer	81
2.6.3. Tamamlanmış ve tamamlanmamış suçlar	84
2.7 Azerbaycan Ceza Kanunu'nun Yurt Dışında İşlenen Suçlar İçin Yürürlüğü....	86
2.7.1. Azerbaycan Ceza Kanunu'nun yabancı ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları ve Azerbaycan Cumhuriyetinde sürekli ikamet eden vatansız kişiler tarafından işlenen suçlar için yürürlüğü	88
2.7. 2 Azerbaycan Ceza Kanunu'nun yabancı ülkede yabancılar tarafından işlenen suçlar için yürürlüğü	92
SONUÇ.....	96

KISALTMALAR

ACK:	Azerbaycan Ceza Kanunu
AC:	Azerbaycan Cumhuriyeti
AY:	Anayasa
AİHS:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM:	Birleşmiş Milletler
BM İHEB:	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
BMDHS:	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CK:	Ceza Kanunu
MEB:	Münhasır ekonomik bölge
RS:	Roma Statüsü
TC:	Türkiye Cumhuriyeti
TCK:	Türk Ceza Kanunu
UCM:	Uluslararası Ceza Mahkemesi
Akt.:	aktaran
Bkz.:	bakınız
Örn.:	örneğin
m.:	madde
vd.:	ve devamı

GİRİŞ

Cezalandırma yetkisi toplumda kuralların oluştuğu ilkel çağlardan beri var olmuştur. Devletlerin egemenlik hakkına dayanan cezalandırma yetkisi, ceza hukuku öğretisinin ve ceza hukuku kurallarının belirgin ve sistematik bir şekilde düzenlenmesine neden olmuştur.

Her devlet kendi ceza politikasını yürütmek ve ceza kanunlarını kabul etmek bakımından egemendir. Devletler kendi topraklarında işlenen suçlar bakımından egemenlik yetkisine dayanarak kurallarını belirler ve yargı yetkilerini yürütürler. Ceza kanunları, suçları ve bu suçlara verilecek cezaları ve ceza kanununun yürürlük şartlarını belirlemektedir.

Devletler ülkelerinde işlenen tüm suçlar açısından ve ayrıca, çıkarlarına dokunan ülke dışında işlenen suçlar açısından yargı yetkilerini yürütmekte münhasır haklara sahiptirler. Devletlerin ceza kuralları koyma ve kuralları uygulama hakları egemenliklerinden ileri gelir. Devletin egemenliğinin bir parçası olan yargı yetkisinin kullanılması suçla mücadele tedbirlerinde kendini göstermektedir. Bu nedenle devletler kendi ceza kanunlarını kabul etmekte ve kanunların kullanım şartlarını ve geçerliliklerini belirlemektedir.

Bir devletin ülkesinde veya vatandaşlarına karşı suç işlendiğinde, o ülkenin hukuken korunan çıkarları bir anlamda gasp edilir ve ülkede sosyal ilişkiler zarar görür. Bu nedenlerle devletler, egemenlik haklarına dayanarak cezalandırma görevlerini yerine getirmekte, ülkede işlenen suçları kovuşturamaktadırlar. Devletler vatandaşlarını ve devlet çıkarlarını suç kastlarından korumak için yargı yetkilerini yürütürler.

Suçların kovuşturulması açısından devletler ceza kanunlarının uygulanma sınırlarını belirler. Devletler, ceza kanunlarının uygulama ve geçerliliğinin sınırlarını, yer bakımından uygulama ilkelerine göre kabul etmektedirler. Ceza kanunları sınırları belirlenmiş alanlarda ve bir ülkeyle bağlantısı olan kişilere göre uygulanır.

Ceza kanunları zaman ve mekân bakımından sınırlandırılmışdır.

Ülkede ve ülke dışında işlenen suçlar bakımından ceza kanunlarının uygulanması ceza yasalarının yer itibarıyla uygulanması kurallarına göre belirlenir.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında mülklik (ülkesellik), kişiselik, evrensellik ve koruma ilkeleri kabul edilmektedir.

Devletlerin cezalandırma yetkileri suçun işlendiği yere göre, ya da suçun faili veya mağduru bakımından yürütülür. Bu kurallar ceza yasalarının mülkilik ilkesine göre uygulanmasını ve ikinci durumda ise, ceza yasalarının şahıslara göre uygulanmasını belirlemektedir.

Ceza kanunlarının mülkiliği sistemi ülkede işlenen bir suç durumunda suçlunun ve mağdurun uyruğuna bakılmaksızın, ülkede suçun kovuşturulmasına olanak sağlamaktadır.

Ceza yasalarının uygulanmasında şahsilik sistemi ise bir kimsenin nerede suç işlediğine bakılmaksızın, suç işleyen vatandaşına karşı devletin ceza kanununu uygulanması veya devletin vatandaşına karşı işlenen suçlara göre kendi ceza kanununu uygulanmasıdır.

Ceza kanunlarının yer itibarıyla uygulanmasında esas olarak mülkilik (ülkesellik) prensipi kabul edilmektedir. Mülkilik ilkesi ceza kanunlarının uygulanmasının temel ilkesi olarak devletin topraklarında işlenen suçlar için o devletin ceza kanunlarının uygulanmasıdır. Suç teşkil eden eylemin işlendiği yerde cezalandırılması hem ceza hukuku kriterlerine göre hem de uluslararası hukuk açısından kabul edilmiştir.

Toplumsal ilişkiler geliştikçe, suç çeşitleri arttıkça işlenen suçlarda yabancılık unsuru da artmaktadır. Yabancılık unsuru taşıyan suçların yargılmasında ülkelerin kendi ceza kanunlarını uygulamaları ceza kanunun yer bakımından uygulanması ilkelerine dayanmaktadır.

Yabancılık unsuru taşıyan olaylarda ceza kanunlarının yer bakımından geçerliliği, mağdur ve faile göre uygulanma konularını gündeme getirir. Yabancı ülkede suç işlendiğinde ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında mülkilik ilkesinin dışında kalan diğer ilkelere de yabancılık unsuru esasında başvurulur. Bu nedenle ülkeler ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması kurallarını, ceza kanunlarının genel hükümlerinde belirler.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması ceza kanunlarında tanımlanmış olmasına rağmen bu konu uluslararası hukukta da tartışılır. “Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi” açısından devletler ceza kanunlarının nerede ve hangi kişilere uygulanacağını düzenlemiştir.

Modern çağda, bilimsel, ekonomik ve sosyal değişimler nedeniyle sosyal ilişkiler de hızla değişmekte ve daha da karmaşık hale gelmektedir. Karmaşık sosyal

ilişkilere uygulanan normlar da değişmeli ve karmaşık ilişkiler için yeterli olmalıdır. Ayrıca, suçla mücadelede devletler, küreselleşen suçlara karşı kanunlarının uygulama yeterliliğini dikkate almalı ve ceza kanunlarının uygulanmasında boşluklara yer bırakmadan suçluların cezadan kaçmasını önleme görevlerini yerine getirmelidir.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulama alanı konusu devletin egemenlik yetkisinden ileri gelir. Her egemen devletin kendi yetki alanında işlenen suçlara ceza kanunlarını uygulama hakları vardır. Devletler cezalandırma yetkilerini kullanarak suçla mücadele ederler.

Ceza kanunlarının yer itibarıyla uygulama kuralları ve uygulamaya dayalı ilkeler doktrininde tartışılan bir konudur. Devletlerarası yetki uyuşmazlıklarında kanunların bu kuralları kapsayan normlarının doğru anlaşılması ve uygulanması önem taşımaktadır.

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı bu meselenin ceza hukuku alanındaki önemi dikkate alınarak bu konu üzerinde çalışılmasına karar verilmiştir.

Bu konuyla ilgili ceza ve uluslararası hukuk alanında Türkiye ve Azerbaycan'da yayınlanmış birçok kitap ve makalenin literatür taraması yapılmıştır. Azerbaycan'ın Ceza Kanunu'nda ceza kanununun yer bakımından uygulanmasına ilişkin temel ilkeler kabul edilmiş olmasına rağmen, bu konu öğretilerde yeterince araştırılmamıştır. Buna bağlı olarak bu tezde, ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında benimsenen ilkeler literatür taraması çerçevesinde ele alınmış ve ardından Türk ve Azerbaycan Ceza Kanunlarının yer bakımından uygulanması açısından benimsenen sistemlerin yorumlanması kapsamında çalışma yapılmıştır.

Tez iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında temel kabul gören ilkelere yer verilmiştir. Devletin cezalandırma yetkisi, ülke kavramı, uluslararası hukukta genel kabul gören mülklik (ülkesellik) ilkesi, faile göre şahsilik ilkesi, mağdura göre şahsilik ilkesi, koruma ilkesi, evrensellik ilkesi ve ikame yargı yetkisi ilkesi her biri konuda ayrıca ele alınmıştır. Devletin ülkesinin hukuki tanımı, ülkenin sınırları ve kapsamı ile devletlerin bu coğrafi alan üzerindeki yetkileri hakkında genel bilgiler bu bölümde anlatılmaktadır.

İkinci bölümde Türk ve Azerbaycan Ceza Kanun'larının uygulanmasına ilişkin kurallara yer verilmiştir. Bu bölümde Türk ve Azerbaycan Ceza Kanun'larında yer bakımından uygulanmada temel kabul gören ilkeler incelenmiştir. Ceza Kanun'larında yer alan düzenlemeler analiz edilmiş, normlarda yer bakımından uygulamanın dayandığı

hangi ilkelerin esas alındığı ve esas alınan ilkelerin gerekliliği üzerine inceleme yapılmıştır. Türk ve Azerbaycan ceza kanunlarının ÷lkede ve ÷lke dışında uygulama kuralları anlatılmış, ÷lke topraklarının her iki ÷lke ceza hukuku açısından anlamı açıklanmıştır.

Araştırmada Türk ve Azerbaycan ceza kanunlarının yer bakımından uygulamada temel aldıkları ilkeler incelenerek kanunlarının ÷lke ve ÷lke dışında işlenen suçlar açısından uygulanma şartları tartışılmıştır.

1. CEZA KANUNLARININ YER BAKIMINDAN UYGULANMASINDA GENEL KABUL GÖREN İLKELER

1.1. Genel Olarak Yetki Kavramı

Devletler, ülkesinde veya ülkesi sayılan yerlerde (farazi anlamda ülke) işlenen suçlar, aynı zamanda ülke dışında işlenen menfaatlerine zarar veren suçlar açısından cezalandırma yetkisine sahiptirler.

Ceza kanunlarının doğru uygulanması için bu kanunların nerede ve kimler için geçerli olduğunu belirlemek gerekir. Ceza kanunlarının belirli bir coğrafi alanda kullanma yetkisi literatürde “*jurisdiction*”¹ olarak da bilinir. Yargı yetkisi (*jurisdiction* terimi), bir mahkemenin veya hâkimin anayasal olarak tanınan yetkisini ifade eder. Yetki, hukuki bir kavram olarak, devletin öz fonksiyonlarını hukuki düzeyde yürütmesi hakkıdır.

Devletin hak ve görevlerini yerine getirebilmesi, görevlerinden doğan kanunları kabul edebilmesi ve bu kanunları uygulayabilmesi, kendi yetkisini kullanması demektir. “Hukuk düzeninde yetki, o düzenin hukuk kişilerinin iradelerini ifade ederek hukuksal durumlar meydana getirebilme iktidarını ifade etmektedir.”² Yetki alanı terimi her devletin yasama, yürütme ve yargı işlevlerinin yerine getirilmesinde hakka sahip olmak anlamına gelir.

Devletler hukuk devleti açısından kendi ceza siyasetlerini belirler, yargı fonksiyonlarını yürütürler. “Demokratik bir devlette, temel insan hak ve özgürlüklerini dayalı, bireylerin hukuki güvenliğini sağlayan, adil bir hukuk sisteminin hakim olması gerekir.”³ Bu yüzden cezalandırma yetkisi kanunilik ilkesine dayalı olarak önceden belirlenmiş suçlar ve cezalar temelinde uygulanmalıdır. Tereddüdsüz kanunilik ilkesi ceza kanununun yer bakımından uygulanması ilişkin kurallar için de geçerlidir.

Devletler, egemenlik hakkına dayalı olarak ülkede işlenen tüm suçları cezalandırmak için yetkilerini kullanırlar. Suç yargılanması ve cezai işlemlerin

¹bkz <https://thelawdictionary.org/jurisdiction/> (Erişim tarihi:10.12.2022)

²E.Külçür (2017). *Ceza hukukunda yer bakımından uygulama*, (1. Baskı), İstanbul: Onikilevha. s.18

³F. Uslu (2018). *Anayasa yargısı dersleri*. (1. Baskı), Ankara: Adelet Yayınevi., s.298

uygulanması devlet hakimiyetinin açık tezahürüdür.⁴ Cezalandırma yetkisi, devletin ceza hukuku normlarını uygulama konusundaki egemenlik hakkına dayanan yargısal bir işlemdir.

Modern çağlarda toplumsal ilişkilerin çeşitliliği, ekonomik ve teknolojik gelişme, toplum üyeleri, devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişkilerin yanı sıra uluslararası ilişkiler mekanizmasının da karmaşıklaşmasına neden olmuştur. Sosyal ilişkilerin gelişimi ve karmaşıklığı, suç sayısını ve işleme biçimlerini etkiler.

Suçla mücadelede devletler görevlerini yerine getirirler. Ayrıca, ceza kanunlarının yürürlük sınırlarının ve kapsamının netleştirilmesi ve doğru uygulanmasını organize ederler. Her bir devlet, egemenliğinin bir sonucu olarak cezalandırma yetkilerinin kapsamını belirler.⁵ Ülke içinde ve ülke dışında işlenen suçlar açısından devletler, egemenlik ve bağımsızlık hakkına dayanarak yargı yetkilerini kullanırlar.

Devletlerin cezalandırma yetkisini hangi coğrafi sınırlar içerisinde kullanacağı ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması koşullarını ortaya çıkarır. “Ceza kanunlarının hangi coğrafi sınırlar içinde işlenen suçlar bakımından uygulanacağına ilişkin esasları yer bakımından uygulanma kuralları belirler.”⁶

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması konusu, bir ceza kanununun hangi yerde işlenmiş fiillere uygulanacağını belirlemesidir.⁷ Ülkede işlenen suçlar açısından devletler, kendi ceza kanunlarını uygular, yurt dışında işlenen suçlar açısından ise bazı sınırlamalar bulunmaktadır. Devletler, yurt dışında işlenen suçları kendi egemen çıkarlarına göre yargılar ve ceza kanunlarını uygular.⁸ Bu nedenle devletin mutlak olan bu yetkisini kendi yararı doğrultusunda sınırlandırması gerekir.⁹

Devletler, siyasi egemenlik kapsamına giren alanlarda işlenen fiillere kendi kanunlarını uygulamakta mutlak yetkiye sahiptirler.¹⁰ Devletler yurt dışında işlenen suçlar bakımından da uygulamada kendi yararları bakımından düzenlemeler yaparlar.

⁴M.Güngör (2021). *Uluslararası suçlar*. (1. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi. s.16

⁵K. İçel (2023). *Ceza hukuku genel hükümler*. (7. Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık. s.160

⁶A. Töngör, E. Çetintürk (2020). *Ceza hukuku genel hükümler*. (1. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi. s.79

⁷M. Koca, İ. Üzülmöz (2022). *Türk ceza hukuku genel hükümler*. (15. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.803; B. Akbulut (2020). *Türk ceza hukuku temel bilgiler*. (2. Baskı) Ankara. Seçkin Yayıncılık. s.61

⁸H.Zafer (2019). *Ceza hukuku genel hükümler (TCK m.1-75)*. (7. Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık. s.760

⁹Koca/Üzülmöz (2022). **a.g.k.** s.803

¹⁰S.Dönmezer, S.Erman, R.Karaaslan (1997). *Nazari ve tatbiki ceza hukuku*. Cilt: I, (13. Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık. s. 236

“Ceza kanunlarının mülkiliği (ülkeselliği) sisteminin sonucu olarak, her suç, işlendiği ülkenin kanunlarının uygulanmasıyla cezalandırılır. Ancak kural bu olmakla birlikte devletler bazen ülke dışında işlenen suçlara da kendi ceza kanunlarını uygulamak durumunda kalmaktadırlar.”¹¹

Devletler, cezalandırma amaçlarına ulaşmak için kanunun uygulanması yolundaki işlevlerini yerine getirmektedirler. “Bağımsız devletin, ceza kanunlarının uygulanma alanlarını belirleme bakımından tam bir yetkiye sahip olduğu (Kompetenz-Kompetenz der Staaten¹²) kabul edilmektedir.”¹³ Bir devletin yargı yetkisine ilişkin tek sınırlama, herhangi bir devlet tarafından belirli bir suçtan yargılanmış ve cezalandırılmış yabancıların aynı suçtan dolayı tekrar yargılanmamasıdır.¹⁴

Ceza kanunlarının uygulanmasının coğrafi sınırlandırılması yer bakımından uygulama ilkelerine dayalı olarak belirlenmektedir. Yer bakımından uygulanma ilkeleri, ceza kanunlarının ülke içinde ve dışında işlenen suçlara uygulanma koşullarının belirlenmesi anlamına gelir.

Ceza kanunlarının uygulama sınırlarının belirlenmesi devletin cezai yetkilerini kullanmasının sınırlarını ve koşullarını da belirler. Devletler, ceza kanunlarının uygulanması çerçevesinde kendi egemenlik bölgelerinde cezai yetkileri uygulama haklarını kullanırlar. “Ceza hukuku kurallarının yer bakımından uygulanması meselesi bir devletin ceza mahkemesinin yapacağı yargılamalarla sınırlı olmayıp aynı zamanda mahkeme niteliğindeki uluslararası kuruluşların yetkilerinin yer bakımından sınırlandırılması konusunda da ele alınmaktadır.”¹⁵

Yetki kullanımını uluslararası mahkemeler bakımından da söz konusudur. Bu kapsamda örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi açısından da yetki kullanımı kabul gören bir konudur. Mahkeme'nin durumunu belirleyen AİHS'nin¹⁶ 1. maddesi,

¹¹T. Demirbaş (2022). *Ceza hukuku genel hükümler*. (17. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık. s. 182

¹²Kompetenz, bir mahkeme veya arbitraj mahkemesi gibi yasal bir organın, önündeki bir konu üzerinde kendi yetkisinin kapsamına göre karar verme yetkisine veya yargı yetkisine sahip olabileceği bir hukuk doktrindir. Kavram Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nde ortaya çıkmıştır. Bkz. <https://en.wikipedia.org/wiki/Kompetenz-kompetenz> (Erişim tarihi 12.12.2022-ci il.)

¹³A. Önder (1991). *Ceza hukuku genel hükümler*. Cilt: I. (1. Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık. s. 171

¹⁴Y. Acer, İ. Kaya (2022). *Uluslararası Hukuk Temel ders kitabı İngilizce Özetli*. (13. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.170

¹⁵Külçür (2017), **a.g.k.** s.8

¹⁶bkz. <http://www.bartın.gov.tr/avrupa-insan-haklari-sozlesmesi> (Erişim tarihi 12.12.2022-ci il.)

Sözleşme'nin devletlerin yargı yetkisinde insan hak ve özgürlüklerinin sağlanması açısından bir kişiyle üye devlet arasında bulunması gereken ilişkiyi tanımlamaktadır. AİHS'nin “İnsan haklarına saygı yükümlülüğü” başlıklı 1. maddesine göre, “Yüksek Sözleşmeciler Kendi Yetki Alanları İçinde Bulunan Herkesin, Bu Sözleşme'nin Birinci Bölümünde Açıklanan Hak ve Özgürlüklerden Yararlanmalarını Sağlarlar” hükmü kabul edilmiştir. Söz konusu maddeye göre, kişi Sözleşme'ye taraf olan devletin yetki alanında bulunmalıdır. “AİHS, sadece Sözleşme'de ve ek protokollerde yer alan hak ve özgürlüklerle ilgili olarak sınırlı bir koruma sağlamaktadır. Yani başvuru konusu olan hak ve özgürlüğün Sözleşme ve Protokoller kapsamında bulunması gerekir.”¹⁷

Sözleşme ve ek protokollerin hükümlerine yansımayan hak ve özgürlüklere ilişkin iddialar, mahkemenin görev alanına girmediği için kabul edilmeyecektir.

AİHS'nin “ülkesel uygulanma” (*territorial application*) başlıklı 56. madde hükümlerine göre devletler, Sözleşme'nin nerelerde geçerli olduğunu beyan edebilir.¹⁸

Küreselleşen dünyada ağır suçların cezalandırılması özel bir öneme sahiptir. Bu suçların sadece bir devletin değil, aynı zamanda birden çok devletin çıkarlarına, vatandaşlarına zarar verebileceği göz önünde bulundurularak uluslararası mahkemelerin kurulması ve uluslararası ceza yargısı yürütülmesi modern çağlarda söz konusu olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra “*ad hoc*” yargı yetkisi ile geçici uluslararası mahkemeler kurulmuş ve daimî ceza mahkemesinin kurulması BM'de tartışılmıştır.

Uluslararası mahkemeler, insan haklarının korunmasında önemli bir rol oynamaktadırlar ve hukukun üstünlüğünü küresel olarak teşvik etmeye yardımcı olurlar.¹⁹

Bu bağlamda Uluslararası Ceza Mahkemesi yargı yetkisinden söz etmekde fayda vardır. UCM'nin kuruluş belgesi olan Roma Statüsü, savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım suçları ve saldırı suçlarına bakan uluslararası bir mahkemedir. 1 Temmuz 2002 tarihinde kurulmuş ve 11 Mart 2003 tarihinde çalışmaya başlamıştır. Mahkeme binası Hollanda'nın Lahey kentinde bulunmaktadır. UCM'nin kuruluş metni

¹⁷F. Bilir (2006). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargılama Yetkisi*. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, s.310

¹⁸R. Aybay (2011). *Kamusal Uluslararası Hukuk*. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.110 vd.

¹⁹L. Memmedova (2023). *Cinayet Hukukunda Beraberliğin İmplementasyonuna Dair Beynelxalq Mahkemelerinin Öhdelikleri*. Elmi İş Beynelxalq elmi jurnal, Cild: 17, Sayı: 4, 151-156, s.154

olan Roma Statüsü'nün²⁰ giriş kısmında mahkemenin kuruluş amaçları sırasında ağır suçların dünya barışını, güvenliğini ve refahını tehdit ettiğinden, bu suçların ulusal ve uluslararası hukuk normlarının güçlendirilerek etkin bir şekilde kovuşturulmasının önemi kabul edilerek, güvence altına alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Statünün 12 ve 13. maddelerinde mahkemenin yer bakımından yargı yetkisine ilişkin kurallar tanımlanmıştır.

Statünün 12. Maddesinin ikinci fıkrasına göre, “Mahkemenin yargı yetkisi, diğer bazı şartlar yanında, suçun işlendiği devletin Statüye taraf olmasına bağlıdır.”²¹ 13. maddeye göre, “*Bu tüzük hükümleri gereğince, 5. maddede bahis konusu bir suç ile ilgili olarak Mahkeme, aşağıdaki koşullarda yargı yetkisini kullanabilir: (a) 14. madde gereğince bir taraf devlet tarafından Mahkeme savcısına başvurulmuş bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü durum; (b) Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin VII. bölümüne uygun olarak hareket eden BM Güvenlik Konseyi tarafından Mahkeme savcısına başvurulmuş bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü durum; (c) 15. maddeye uygun olarak bir suçun işlendiğine dair savcı tarafından soruşturma başlatılması*” gösterilmiştir.

Uluslararası mahkeme yürürlüğünü yargı yetkisi koşullarında, belirli sınırlarda yürütebilir.

UCM'nin yargı yetkisinin kullanma koşullarına göre taraf devletler ve BM Güvenlik Konseyi tarafından mahkemeye yargı yetkisi kullanımı için başvurabilirler. Ancak UCM'nin yargı yetkisi tamamlayıcı niteliktedir. RS'nin 17. maddesine göre, bu kapsamda öncelikli yetki ulusal hukuka aittir. “Suçun işlendiği yer veya failin uyruğunda bulunduğu devlet, soruşturma veya kovuşturma yapmaya isteksiz davrandığı veya gerçekten soruşturma veya kovuşturma yapma iktidarına sahip olmadığı durumlarda, UCM yargı yetkisini kullanabilecektir.”²²

O halde suçluların cezasız kalmaması için devletler hem iç hukuklarında düzenlemeler, hem de uluslararası iş birliği yaparlar.

²⁰Bkz. http://www.ceidizleme.org/ekutuphanesim/dosya/459_1.pdf, (Erişim tarihi 12.12.2022-ci il.)

²¹H. Keçelgil (2018). *Evrensel Yargı Yetkisi: Ceza Hukuku Bağlamında Evrensellik İlkesine Bakış*. Terazi Hukuk Dergisi Cilt: 13, Sayı: 143, s.: 123-141. s.124

²²O. Değirmenci, E. Hazar (2013). *Mülkiyet ilkesinin istisnası olarak NATO Kuvvetler Statüsüne tabi personel üzerindeki yargı yetkisi ve Uluslararası Ceza Mahkemesinin söz konusu yargı yetkisine etkisi*. Ankara Barosu Dergisi. s.65

Devletler kendi çıkarlarını küreselleşen dünyada suç eylemleri karşısında koruma açısından, ceza kanunlarını güncellemekte ve ceza kanunlarının kendi yetki alanlarındaki uygulama sınırlarını belirlemektedir.²³

Devletler, kendi yetki alanları dahilinde işlenen suçların yargılanmasına ilişkin ceza hukuku normlarının uygulama sınırları ve koşulları tanımlar. Ceza kanununun ülkede ve ülke dışında işlenen suçların yargılanmasında uygulama kuralları ceza kanunlarında belirlenir.²⁴ Ceza kanunlarının yer bakımından uygulama sınırları, yer bakımından uygulama ilkelerine dayanmaktadır.

“Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında kabul gören genel ilkeler karşılaştırmalı hukukta da “uluslararası hukuk açısından kabul gören en temel ilkeler, "mülkîlik ilkesi", "şahsîlik ilkesi", "koruma (gerçeklik) ilkesi", "ikame yargı yetkisi" ve "evrensellik ilkesi" başlıklarında çalışılmıştır.”²⁵ Bu temel ilkelere dayalı ceza kanunlarının uygulama kuralları, devletlerin önceden belirledikleri yer ve kişiler bakımından ceza politikalarını uygulamalarına temel oluşturmaktadır.

“Devletler, ceza kanunlarının uygulama alanlarını belirlerken, devlet ülkesini esas alan mülkîlik sisteminin yanı sıra failin veya mağdurun uyrukluğunu esas alan şahsîlik ilkesi, devletin çıkarlarının korunmasını esas alan koruma ilkesi ve suçun işlendiği yer, fail veya mağdurun uyrukluğuna değil uluslararası toplumun hassasiyetlerini dikkate alan evrensellik ilkesini kullanmaktadırlar.”²⁶

“Ceza yasalarının yer yönünden uygulanması, yasaların nerede işlenen suçlara uygulanıp, nerede işlenenlere uygulanmayacağına belirlenmesi demektir.”²⁷ Ceza yasalarının nerede uygulanacağına belirlenmesi kadar şahıslar yönünden uygulanma koşulları da önem taşır.

Devletler kendi ceza kanunlarının uygulanma alanlarını belirlemeseler bir ülkede suç işleyen kimse başka bir ülkeye giderek cezadan kaçınırdı. “Devletler belirli

²³Değirmenci/Hazar (2013). **a.g.k.** s. 29

²⁴Zafer (2019). **a.g.k.** s. 760

²⁵İ. Şahin (2015). *Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması ve türk ceza kanununda esas alınan ilkeler*, Dergipark, Cilt: 10, Sayı: 1, 107 - 144, s.109; Koca/Üzülmez (2022). **a.g.k.** s.804

²⁶Değirmenci/Hazar (2013). **a.g.k.** s. 23

²⁷N. Centel, H. Zafer, Ö. Çakmut (2016). *Türk ceza hukukuna giriş*. (9. Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık. s.147

durumlarda sınır ötesi yetki uygulayabilmekte, bir suç kapsamında birden fazla devletin yetki iddiası söz konusu olabilmektedir.”²⁸

Devletler, ceza yasalarının uygulanmasında “*yarı mülkilik*” sistemini kabul etmekle hem ülkede tam cezalandırma yetkisine sahip olurlar, hem ülke dışında suç işleyen vatandaşlarını kendi kanunlarına tâbi tutarlar, hem de devletin çıkarlarına dokunan suçları cezalandırırlar. Doktrinin bir kısmına göre, devletlerin kamu düzenlerini korumak düşüncesiyle, ceza kanunlarının uygulama alanını genişletmelerine “*yarı mülkilik*” sistemi denilmektedir.²⁹

Yarı mülkilik sisteminin kabul edilmesi yabancılık unsuru taşıyan suç eylemlerinin cezasız kalmamasını sağlar. “Devletler genel hukuku, uluslararası sözleşmelerden ileri gelen yükümlülükler aksini gerektirmediği sürece, her bir devletin ceza yasalarının yer bakımından uygulama alanını serbestçe ve tek yanlı olarak belirleyebilmelerine engel değildir.”³⁰

Bu nedenlerle aşağıdaki temel ilkeler, ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında yol haritası niteliğindedir;

Mülkilik ilkesi, ülkede işlenen bütün suçlara, devletin kendi ceza yasasının uygulamasıdır. Bir devletin ceza yasasının ülkede işlenen tüm suçlar için uygulanması gerekir. Ülkede işlenen bütün suç eylemlerinde o ülkenin ceza yasasının uygulanmasına ceza yasasının mülkiliği (ülkesellik) prensipi denir. Bu prensibe göre ülkede işlenen bütün suçlar hakkında fail ve mağdurun vatandaşlığı dikkate alınmadan devletin kendi ceza yasası uygulanır.

Şahsilik ilkesi, devletin kendi vatandaşını koruması ve izlemesidir. Bu ilkeye dayanan ceza kuralları ile devletler yurt dışında işlenen suçlarda bu suçları işleyen failin ve suçtan zarar gören mağdurun kendi vatandaşı olmasını bağlantı noktası yaparak ülke kanunu uygulamaktadırlar.

Koruma ilkesi, devletin kendi çıkarlarını korumak için suçun nerede ve kim tarafından işlendiğine bakılmaksızın kendi ceza hukukunu uygulaması anlamına gelmektedir.

²⁸B. Erdem (2023). *Cezai Konularda Uluslararası Adli Yardımlaşma*. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.33

²⁹Demirbaş (2022). **a.g.k.** s. 182

³⁰M. Erdem, D. Tezcan, R. Önok (2021). *Uluslararası ceza hukuku*. (6. Baskı), Ankara,: Seçkin Yayıncılık. s.88

Evrensellik ilkesi, bütün devletlerin ortak çıkarlarını, toplumların tehlikesiz yaşam hakkını ihlal eden, ağır suçlara karşı suçun nerede işlenmesine bakılmaksızın devletin kendi ceza kanununu uygulama yetkisidir.

İkame yargı yetki ilkesi, failin işlenen suç nedeniyle bulunduğu ülkeye iade edilmemesi durumunda söz konusu olur. Yargılamada suçun işlendiği ülke değil yargılamayı yapan ülke yasaları uygulanır.

Böylece, ceza kanunlarının uygulanmasında klasik mülkilik ilkesinin kabulü cezalandırma politikasında yetersiz kaldığından devletler “*yarı mülkilik*” sistemini kabul ederek ceza kanunlarının uygulanmasında ceza hukukunda tartışılan diğer ilkeleri de uygularlar.

Yukarıda genel olarak açıkladığımız ceza hukuku ve uluslararası hukukun kabul ettiği ilkeler ayrı ayrı ele alındığında, her birinin kullanımında önemli farklılıklar barındırdığı görülecektir.

1.2. Mülkilik (Ülkesellik) İlkesi

Bir devletin ülkesinde suç işlendiğinde devletin ceza kanunlarının uygulanması açısından mülkilik ilkesi temel alınır. Mülkilik ilkesi doktrinde *ülkesellik* ilkesi olarak da ifade edilir. Mülkilik (ülkesellik) ilkesi suçun işlendiği ülkenin ceza kanunun uygulanmasında temel kabul gören ilkedir. Bu ilkeye göre, bir ülkede işlenen suçlar hakkında o ülkenin ceza kanunu uygulanır.³¹ Mülkilik (ülkesellik) ilkesi, fiilin işlendiği devletin ceza yasasının o fiil hakkında uygulanmasını ifade eden ilkedir.³²

Bu ilkeye göre, devletin egemenliğini kullandığı coğrafi alanda işlenmiş olan bütün suçları cezalandırma yetkisine sahip olduğu kabul edilmektedir. Mülkilik ilkesi, devletin ülkesinde işlenen fiillere uygulandığında failin veya mağdurun o ülkenin vatandaşı, vatansız veya yabancı olması dikkate alınmaz.³³

Mülkilik sisteminde suçun işlendiği yer, ceza kanununun uygulanmasında temel bağlantı noktasıdır.

³¹F.Erem (1997). *Türk ceza hukuku, genel hükümler*, (14. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınevi. s.151

³²Tezcan/ Erdem/ Önok (2021). **a.g.k.** s.91

³³M. Akehurst (1999), *Jurisdiction in International Law* s. 152'den akt. Külçür (2017). **a.g.k.** s. 68; Akbulut (2020). **a.g.k.** s. 62; İçel (2023). **a.g.k.** s. 161

Ülkesellik ilkesi devletin ülkesel egemenliğinin bir sonucu olarak yetki konusunun en tartışılmaz, olmazsa olmaz esası olup bu ilke gereğince devletler yasama, icra ve yargı yetkilerini kendi ülkeleri içinde meydana gelen her olay ve kişi üzerinde kullanabilirler.³⁴

Mülkilik ilkesi gereğince devletin ülkesinde işlenen suçlara devletin yargı yetkisinin geçerli olması kabul edilmektedir. “Bu ilke, yargılamanın suçun işlendiği yerde (locus delicti commissi) yapılması gerektiği fikrine dayanır.”³⁵ Devletin egemenlik kavramı gereği devletin ülkesi üzerinde münhasır egemenliği ve yetkisi vardır. Devlet ceza hukukunun uygulanmasında yetkisini tartışmasız kullanır.

Mülkilik ilkesi ceza kanunlarının uygulanmasında kabul edilen en tarihi ve temel ilkedir. Orta çağın hukuk sistemlerinde mülkilik ilkesi mutlak olarak uygulanmıştır. Totaliter devlet yönetimi türlerinde, mülkilik ilkesi dışındaki ilkeler tanınmamıştır. Bunun bir örneği, İslam hukukunda ceza kanunlarının uygulanmasında mülkilik ilkesinin mutlak bir ilke olarak kabul edilmesidir. Müslümanların egemenliği altında bulunan alanlarda İslâm Hukuku dışında herhangi bir hukuk sisteminin uygulamaları kesinlikle kabul edilmemiştir.³⁶

Kanunların yer bakımından uygulanması konusu İslam hukukunda da tartışılmıştır. İslam hukuku uygulanan Müslümanların egemenliği altında bulunan yerler *Dar'ül islam* bunun dışındaki yerler ise *Dar'ül harb* olarak adlanırdı.³⁷ Bu yüzden hukuk normlarının ülke topraklarında ve ülke dışında uygulama kuralları İslam hukukunda da mevcuttur denilebilir.

Mülkilik ilkesi, her devletin kendi egemenlik yetkisi altında olan topraklarında kendi ceza hukuku kurallarını belirleme hakkına sahip olduğunu vurgular. Bu ilke, ceza hukuku kurallarının bir ülkenin sınırları içerisinde geçerliliğini sağlar. Anlaşıldığı üzere, mülkilik ülkesi, suçlunun hangi ülke vatandaşlığına sahip olduğuna bakılmaksızın, devletin toprakları ile ilgili ilkedir. Ülkenin ceza kanununu mülkilik ilkesine göre

³⁴Robert Cryer, Prosecuting International Crimes, CUP: 2005, s. 75'dan akt. Külçür (2017). **a.g.k.** s. 68

³⁵Keçelgil (2018). **a.g.k.** s.124

³⁶M. Örnek (2015). *İslâm ceza hukukunda hükümlerin yer bakımından uygulanması*. Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, s. 50

³⁷M. Avcı (2018). *Osmanlı ceza hukuku genel hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi. s.69

uygulamada “kişinin suç işlediği ülkenin vatandaşı olup olmaması arasında bir ayrım yoktur.”³⁸

Mülkilik ilkesinin kabul edilmesinde esas alınan gerekçeler, yaygın kabul gören niteliktedir. Mülkilik ilkesine göre, anayasal bir hak olarak her devletin kendi topraklarında işlenen suçları yargılamada münhasır hakkı vardır.

“Devletin ülkesel bütünlüğünün korunması, kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanması amaçlarıyla suç failinin ister vatandaş ister yabancı olsun önem taşımadığı, ülke sınırları içinde işlenen suçlar bakımından cezalandırmanın egemenliğin doğal sonucu olduğu konusunda kuşku yoktur.”³⁹

Herkesin, bir vatandaş olarak yaşadığı, yabancı olsa dahi, yaşamayı seçtiği veya geçici olarak ziyaret ettiği ülkenin kanunlarına uygun hareket etmekte yükümlüdür.

Ülkenin ceza yasasının o ülkede işlenen bütün suçlara uygulanacağı açıktır. “Devletler kendi egemenlik alanları içinde işlenen suçlar bakımından, kendi otorite ve egemenliklerinin yansıması olan cezalandırma yetkisini, hiçbir devletle paylaşmadan münhasıran kullanmaktadırlar.”⁴⁰ Mülkilik esasına dayanan ve ceza kanunlarının uygulama kurallarında standart hale getirilen bu kurala göre, ceza kanunlarının uygulanabilmesinin en önemli şartı, kanunun ülke topraklarında işlenen bütün suçlar için geçerli olmasıdır. “Bu prensip gereği her devlet kendi ülke sınırları içerisinde geçerli olacak ceza yasalarını yapmak ve kim olursa olsun o devletin sınırları içerisinde bu yasaları ihlal edenleri yargılama ve cezalandırma yetkisine sahiptir.”⁴¹

Suçun işlendiği yerde toplumun ve devletin hukuk düzeni bozulur, kişilerin sivil hayatı tehdit edilir. “Suçun işlendiği ülkede, devletin ceza yasasının uygulanması, sistemin olumlu etkisini meydana getirir.”⁴² Cezanın genel işlevi, suçluyu suçu işlediği yerde yargılamak, bozulan hukuk düzenini yeniden sağlamak ve yeni suçların işlenmesini önlemektir. Ülkede işlenen suçlara devletin ceza kanununun uygulanması aynı zamanda devlet egemenliğinin bir göstergesi olup, devletin yargısal işlevlerini yerine getirebilmesinin koşullarından biridir. Dolayısıyla, bu ilkenin benimsenmesi hukukun genel ilkelerinden kaynaklanmaktadır.

³⁸B. Kaya (2020). *Uluslararası Sözleşmelerde Mülkilik İlkesi*. İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi, (1), s.31-59, s.34

³⁹Külçür (2017). **a.g.k.** s. 68

⁴⁰Töngör/Çetintürk (2020). **a.g.k.** s.83

⁴¹Acer/Kaya (2022). **a.g.k.** s.171

⁴²E.Artuk, A.Gökçen (2023). *Ceza hukuku genel hükümler*. (17. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi. s.1131

Sonuçta ceza kanununu koyan devletin sınırlarında işlenmiş olan suçun, yine o devlet tarafından cezalandırılmış olması hukuk düzeninin sağlanmasını etkiler. Bu açıdan bakıldığında aslında savunulması ve kabullenmesi en kolay ilkedir.

Devletlerin egemenlik hak ve yetkilerinin bir sonucu olarak ceza yasaları yer yönünden uygulanma açısından ülkesellik ilkesini ana kural olarak öngördükten sonra, diğer ilkeleri sadece yurt dışında işlenen suçlar için düzenledikleri kurallarda belirli koşullar çerçevesinde dikkate almışlardır.⁴³

Ayrıca, usule ilişkin kuralların uygulanması bakımından suçun işlendiği yerde yargılama büyük yararlar vardır.⁴⁴ Suçun işlendiği yerde soruşturma ve yargılama yapılması, delillerin toplanması, usuli işlemlerin yürütülmesi, yargılama sırasında ilgili kişilerin bir araya getirilmesi, tanık, bilirkişi gibi gerekli unsurların elde edilmesi açısından daha kolay ve savunulabilir niteliktedir. Bu nedenlerle, ceza kanunları gibi ceza muhakemesi kanunları da yer bakımından uygulamada mülkilik sistemine göre uygulanmaktadır. “Ceza muhakemesi kanunlarının yer yönünden uygulanması devletler bakımındandır. Bir diğer deyişle mülki (ülkesel, territorial) dir.”⁴⁵

Mülkilik ilkesi, bir suçun işlendiği yerdeki devletin yargı sisteminin o suçla ilgili yargılama ve ceza uygulama yetkisine sahip olduğunu ifade eder. “Ülkesinde suç işlenmiş olan Devlet, düzenin korunması için ceza verme hak ve görevini kullanır.”⁴⁶ Suç işlendiği ülkenin yasaları ve ceza hukuku kuralları, suçlunun yargılanması ve cezalandırılması için temel alınır. Bu ilke, bir devletin kendi iç işlerine müdahale etme hakkını ve suçluları kendi yargı sistemine tabi tutma yetkisini korur.

Mülkilik ilkesi, uluslararası ceza hukukunda yer yönünden yetki ilkesi gibi bilinen prensiptir. Bu ilkeye göre, her devletin kendi yetki alanında işlenen suçları yargılama ve cezalandırma yetkisi vardır.⁴⁷

Sanıklar suç işledikleri ülke dışında bulunuyorlarsa uluslararası hukukun ve anlaşmaların etkisiyle suçluların iadesi ve uluslararası iş birliği sağlanabilir.

⁴³İçel (2023). **a.g.k.** s.171

⁴⁴Dönmezer/Erman/Karaaslan(1997). **a.g.k.** s.237

⁴⁵F.Yenisey, A.A.Nuhoğlu (2022). *Ceza muhakemesi hukuku*. (10. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınevi. s.113

⁴⁶Önder (1991). **a.g.k.** s.175

⁴⁷S. Kocaoğlu (2005). *Evrinsel Yetki*. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 60, Sayfa: 189-213, s. 191

Mülkilik ilkesi, ceza hukuku sisteminin temel ilkelerinden olarak, devletlerin hukuki egemenliklerini korumaya yöneliktir. Her ülkenin kendi ceza hukuku sistemine ve yasalarına sahip olması, suçun işlendiği yerdeki yasaların ve ceza hukuku kurallarının uygulanmasını sağlar. Ancak, uluslararası iş birliği ve uluslararası hukukun etkisiyle suçların sınırları aşan niteliği göz önüne alınır ve suçluların adalete teslim edilmesi için çeşitli mekanizmalar kullanılır.

Bir devletin kendi ülke sınırları içinde işlenen suçları yargılayabilme gerekliliği, devletin yargı yetkisini kullanmasının meşru bir sonucudur. Faillerin kovuşturulması, yargıçların ve devlet görevlilerinin hukuku koruma ve kamu düzenini koruma sorumluluklarının makul bir gereği olarak değerlendirilmektedir.

Mülkilik ilkesi, her devletin kendi egemenlik yetkisi altında olan topraklarında yargı yetkisine sahip olma hakkını vurgular. Her devletin kendi ceza hukuku sistemi ve yasaları olduğundan, vatandaşlar ve diğer kişiler ceza hukuku kurallarını daha öngörülebilir ve güvenli bir şekilde takip edebilirler.

Mülkilik, hukuki güvenliği ve her ülkenin kendi yargı sistemi altında suçluları yargılama ve cezalandırma yetkisine sahip olmasını sağlar. Her devletin hukuki bağımsızlığını koruma hakkını güvence altına alır. Her devlet, yayınladığı yasalara karşı suç işleyenlere yaptırım uygulama hakkına sahiptir.⁴⁸

Bu nedenler, mülkilik (ülkesellik) ilkesinin kabul edilmesinin arkasındaki temel düşünceleri yansıtmaktadır. Bu ilke, devletlerin hukuki egemenliklerini koruma, hukuki güvenlik sağlama, kültürel ve hukuki farklılıklara saygı gösterme, hukuki bağımsızlığı koruma ve uluslararası iş birliği için bir çerçeve oluşturur.

Görüldüğü gibi mülkilik sistemi, devletin egemenliği altındaki topraklarda işlenen suçları cezalandırma yetkisi bulunmasıdır, yani suçun işlendiği devletin ceza hukukunun uygulanmasıdır. “Bu ilke, devlet egemenliğinin ve yargı yetkisinin o devletin egemenlik alanında mutlak olduğu düşüncesine dayanır.”⁴⁹

Ancak ceza kanunlarında, yer bakımından uygulanma konusunda, sadece mülkilik ilkesine yer verilmesi bazı sorunlara yol açabilmektedir. Böyle ki, devletin vatandaşının ülke dışında suç işlediği veya vatandaşa karşı suç işlendiğinde yahut devletin çıkarlarına karşı suç işlediği durumlarda devletin ceza kanununun yabancı ülkede işlenmiş suçlara uygulanması gerekir.

⁴⁸Artuk/Gökçen (2023). **a.g.k.** s.1133

⁴⁹D.Aydın (2011). *Ceza kanunlarının yer yönünden uygulanması*. TBB Dergisi (94). s.134

Mülkilik ilkesi ile başka bir ilkenin birlikte uygulanması gerektiğinde, yani işlenen suç nedeniyle, bir devletin mülkilik ilkesi bakımından, diğer bir devletin de kişilik ilkesi açısından cezai yargı yetkisine sahip olması durumunda yetki çatışması ortaya çıkar. Bu durumlarda ceza kanunlarının uygulanması, mülkilik sisteminin dışında kalan kişisellik, koruma, evrensellik ve ikame yargı yetkisi ilkelerine dayanmaktadır.

Bir devletin yargı yetkisi egemenliğinin mülkilik ilke gereğince yürütülmesi kapsamında suçun işlendiği yer konusu belirlenmeli ve ceza hukuku açısından devletin ülkesi sınırları çizilmelidir. Mülkilik ilkesinin uygulama alanı belirlenirken “*gerçek anlamda ülke*” ve “*farazi anlamda ülke*” konularının ceza hukuku kapsamında ne olduğu tartışılır.

Bir devletin “gerçek” ve “farazi” anlamda” hukuki statüsünü netleştirmek, bu sınırlar içerisindeki hak ve yetkilerini tespit etmek ve mülkilik ilkesi çerçevesinde yargı yetkisinin hangi devlete ait olduğunu belirlemektir.

Mülkilik ilkesinin uygulama alanı belirlenirken “*gerçek anlamda ülke*” ve “*farazi anlamda ülke*” konularının ceza hukuku kapsamında ne olduğu tartışılır.

1.2.1. Suçun işlendiği yerin belirlenmesi

Suçun işlendiği yer meselesi, devletin yargılama yetkisine sahip olup olmadığı ve işlenen suça ilişkin yargılamanın nerede yapılacağı hususu açısından önemlidir. Suçun işlendiği yer fiilin icrai veya ihmali hareketinin işlendiği yeri ifade etmektedir.⁵⁰ Ceza yasalarının uygulanmasında suçun işlendiği yerin tespiti gerekir. “Mülkilik sistemi gereğince, devletlerin cezalandırma yetkileri suçun işlendiği yer bakımından sınırlıdır.”⁵¹

Suçun işlendiği yer suçun hareket ve netice unsurlarına göre belirlenir. Suçun işlendiği yer, suçun işlendiği zamanla ilgilidir. Eylem sona erdiğinde suçun işlendiği yer de meydana gelir. Suçun işlendiği yer konusu mülkilik ilkesiyle ilgili incelenmektedir.⁵²

⁵⁰Akbulut (2020). **a.g.k.** s. 64

⁵¹Dönmezer/Erman/Karaaslan(1997). **a.g.k.** s.242

⁵²B.Akbulut (2009). Ceza hukukunda suçun işlendiği yer. 3. Yılında Ceza Adaleti Sistemi. Ankara: Seçkin Yayınevi, s.125

İşlenen suçlara göre ceza kanununun uygulanması ve mahkemenin yargı yetkisi açısından suçun işlendiği yerin tespiti önemlidir. Suç yerinin tespiti, ani ve kesintisiz suçlar için farklıdır.

Mesafe suçları, ani ve kesintisiz suçlar, teşebbüs halinde kalan suçlar ve müşterek faillikle işlenen suçlar bakımından suç yerinin belirlenmesi tartışmalıdır.

Ani suçlar hareketin yapılmasıyla sonucun aynı anda meydana geldiği suç tipleridir.⁵³ Ani suçlar fiilin işlendiği anda sona erdiğinden suçun işlendiği yerin tespitinde uyuşmazlık yaratmazlar. Hareketle neticenin aynı anda olduğu ani suç tiplerinde suçun işlendiği yerin belirlenmesi sorun oluşturmaz.⁵⁴ Ani suçlarda hareketin yapıldığı yerde netice meydana geldiğinden suçun işlendiği yer hareketin yapıldığı yer kabul edilir.

Suç tipleri, fiilin icrası ile oluşan suç tipleri ve suçun oluşması için neticenin de arandığı olmak üzere iki çeşittir.

Hareketin yapılmasıyla birlikte sonuç da oluşan suçlara şekli suçlar denir. Suçun kanuni tanımında ayrıca bir neticenin gerçekleşmesinin aranmadığı sırf hareket suçlarında, hareketin yapıldığı yer, suçun işlendiği yer sayılmalıdır.⁵⁵ Bu suçlarda hareketin oluşmasıyla sonuç da olduğundan hareketin gerçekleştirildiği anda suçun işlendiğinin kabulü gerekir.⁵⁶ “Suçun maddi unsurlarını meydana getiren hareket ve neticenin aynı yerde meydana gelmiş bulunduğu hallerde, tartışmalı bir durum bulunmaz.”⁵⁷

Maddi suçların oluşması için ise, yalnızca hareketin yapılması değil, aynı zamanda bir sonucun da gerçekleşmesi gerekmektedir. Hareketin bir yerde işlendiği, neticenin ise başka yerde meydana geldiği hallerde, suçun nerede işlenmiş sayılacağına ilişkin tartışma olabilmektedir.

Neticenin hareket anında sona ermeyen ve suçun objektif boyutunda belirtilen eylemin icrasının belirli bir süre devam ettiği suçlar kesintisiz suçlardır. “Kesintisiz

⁵³Hakeri (2020).**a.g.k.** s.60

⁵⁴Önder (1991).**a.g.k.** s.193

⁵⁵Töngör/Çetintürk (2020). **a.g.k.** s.84

⁵⁶İçel (2023). **a.g.k.** s.159

⁵⁷Dönmezer/Erman/Karaaslan(1997). **a.g.k.** s.243

suçlarda kesintinin sona erdiği anda suç işlenmiş sayılır.”⁵⁸ Bu tür suçlarda kesintinin bittiği yer suçun işlendiği yerdir.

Fiilin işlendiği yer ile neticenin meydana geldiği yerin farklı olduğu suçlarda suçun işlendiği yerin neresi olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Doktrinde hareket ve neticenin farklı yerlerde gerçekleştiği suçlar mesafe suçları kavramı ile ifade olunmuştur.⁵⁹ Hareketin yapıldığı yer ile neticenin farklı ülke sınırları içerisinde gerçekleşmesi halinde mesafe suçu kavramı tartışılmaktadır.

Maddi ve kesintisiz suç tiplerinde hareket başka ülkede yapılmış, buna rağmen sonuç başka bir ülkede gerçekleşmişse bu tip suçlar mesafeli suçlardır. “Hareketin yapıldığı yer ile neticenin meydana geldiği yerin birbirinden farklı olduğu suçlara mesafe suçları denir.”⁶⁰ Mesafe suçlarında hareket ile netice siyasal ve yargısal olarak farklı alanlarda gerçekleşmektedir.⁶¹

Bu durumlarda, devletler ceza kanunlarında hareketin ve neticenin gerçekleştiği yeri suçun işlendiği yer olarak tanımlamaktadır. Suçun işlendiği yerle neticenin oluştuğu yerin aynı ülke olduğu durumlarda bir sorun yoktur. Hareket ve neticenin başka ülkelerde gerçekleştiği mesafe suçlarında suçun işlendiği yerin belirlenmesi söz konusu olacaktır.⁶² “Her devlet ülkede işlenen suçları tespit etmek için suçun işlendiği yerle ilgili olarak harekete veya neticeye veya her ikisine veya başka bir belirlemeye yer verebilir.”⁶³

Mesafe suçları açısından, suçun işlendiği yer konusu genellikle üç farklı teoriye göre ele alınmaktadır: Hareket teorisi, netice teorisi ve karma teori.

Hareket teorisine göre, suç hareketin yapıldığı yerde işlenmiş sayılır.⁶⁴ Suçun yargılanması hareket nerede işlenmişse orada yapılacaktır. Bu görüşe göre hareketin gerçekleştiği yer suçun işlendiği yer sayılmaktadır.

⁵⁸Hakeri (2020).**a.g.k.** s.61

⁵⁹Akbulut (2009). **a.g.k.** s. 129

⁶⁰Centel/Zafer/Çakmut (2016) **a.g.k.** s.148, V. Özbek, K. Doğan, P. Bacaksız (2022). *Türk ceza hukuku genel hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s. 141, Demirbaş (2022). **a.g.k.** s. 159

⁶¹Akbulut (2009). **a.g.k.** s. 130

⁶²C.T.Çiftcioğlu (2013). *Vatandaş Tarafından Yurt Dışında İşlenen Suçların Yurt İçinde Soruşturulması ve Kovuşturulması*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C.: 26, Sayı: 106, S. 115-138. s. 121

⁶³Akbulut (2020). **a.g.k.** s.61

⁶⁴Dönmezer/Erman/Karaaslan(1997). **a.g.k.** s.243

Suçun gerçekleştirildiği yer, aynı zamanda olayın taraflarının da bulunduğu yer olup, dolayısıyla mahkeme işlemlerinin olay yerine yakın yapılması bakımından da uygun olacaktır. Suç, suçun işlendiği yerde yargılanıyorsa olaya ilişkin deliller çoğunlukla buraya yakın yerlerde toplanır, yargılama yapmak için hareketin olduğu yer daha elverişlidir.

Böylece, harekete üstünlük veren teoriye göre suç hareketin yapıldığı yerde işlenmiştir. Hareket anında netice oluşmuşsa bu tip suçların işlendiği yer hareketin yapıldığı yer olacaktır.⁶⁵

Mesafeli suçların iştirak halinde işlenmesi veya suça teşebbüs durumlarında suçun işlendiği yerin tespiti tartışmalı olabilmektedir. Suç yerinin belirlenmesinde, mesafe suçlarının teşebbüs, kesintisiz suç tiplerinde ve iştirak halinde işlenmesi durumlarında suçun yeri tartışılabilir.⁶⁶

Suçun işlenme şekline göre farklılık gösteren suç tipleri bakımından suç yerinin belirlenmesi ceza kanununun uygulama kuralları açısından önemlidir.

Kesintisiz suçların işlendiği her yer ve neticenin olduğu yer suçun işlendiği yer olarak kabul edilir. Kesintisiz suç, bir suç eyleminin belirli bir süre boyunca aynı kastla düzenli olarak işlenmesidir.⁶⁷ Kesintisiz suçlar hareketin devam ettiği, başladığı ve bittiği her ülkede işlenmiş sayılır. Örneğin, TCK'nın 8. maddesinin 1. fıkrasına göre, fiilin kısmen veya tamamen Türkiye'de işlenmesi veya neticenin Türkiye'de gerçekleşmesi halinde suçun, Türkiye'de işlenmiş sayılacağı belirtilmiştir. Benzer şekilde, Azerbaycan Ceza Kanunu'nda da düzenleme bulunmaktadır. ACK'nın 11. maddesinin 1. fıkrasına göre, *Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında başlayan, devam eden veya biten suç, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenmiş suç* sayılır.⁶⁸

“Mesafe suçlarında hareket başka ülkede, sonuç yargılamayı yapacak olan ülkede gerçekleşmişse "dışarıdan içeriye mesafe suçu"; eylem yargılamayı yapacak olan ülkede başlamış ama sonuç başka ülkede gerçekleşmişse "içeriden dışarıya mesafe suçu" olarak adlandırılır.”⁶⁹

⁶⁵Akbulut (2020). **a.g.k.** s. 132

⁶⁶Ö.Özbek, K.Doğan, P.Bacaksız (2022). *Türk Ceza Hukuku genel hükümler*. (13. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.143

⁶⁷F.Abdullayev (2013). Azerbaycan Respublikası Konstitusiyası Mehkemesinin Hukuki Mövqeleri, Bakı: s 534

⁶⁸bkz. <https://www.e-qanun.az/framework/46947> (Erişim tarihi 27.12.2023)

⁶⁹Şahin (2015). **a.g.k.** s.120

İhmali suçlarda failin hareketi yapması gereken yer, suçun işlendiği yer olduğu kabul edilir. “Gerçek ihmali suçlarda, failin harekette bulunmasının hukuki yükümlülük olduğu yerde suç işlenmiştir.”⁷⁰

Suçta teşebbüs halinde suçun işlendiği yer, icrai hareketin sona erdiği yer olacaktır. “Teşebbüs derecesinde kalan suçlarda hareketin yapıldığı ve kanuni tipdeki unsurların ihlaline başlanıldığı yerde suç işlenmiş sayılacaktır.”⁷¹

Neticeye göre kabul gören görüş: neticeni kabul eden görüşe göre, hareket ve neticenin aynı zamanda gerçekleşmediği suçlarda neticenin olduğu yerde suç gerçekleşmiş sayılacaktır. Suçun neticenin olduğu yerde olduğunu kabul eden teoriye göre, suçun zararının sonucun olduğu yerde meydana gelmesi nedeniyle suçun orada işlenmiş sayılması gerekir. Netice baş verdiği yerde kamu düzeni bozulduğundan suçun da burada yargılanması kabul edilir. Yargılama yeri suçun işlendiği yer değil, neticenin meydana geldiği yerdir. Bu nedenlerle, suç neticenin olduğu yerde gerçekleştiğinden neticenin olduğu yerin yargılama bakımından esas alınması gerekir.

Karma görüş: Bu görüşe göre hem hareketin ve hem neticenin olduğu yerler suçun işlendiği yer olarak kabul edilir. Karma görüşe göre, suç hem hareketin yapıldığı ve devam ettiği yerde, hem de neticenin gerçekleştiği yerde meydana gelmiş sayılır.⁷² Suçun icra hareketlerinin işlendiği yer ve sonuçlarının meydana geldiği yer suçun işlendiği yer sayılır.⁷³

Suçun objektif olarak hareket veya neticenin meydana geldiği yerde işlendiğini varsayarak, bu suça ilk el koyan devletin yargılama yetkisi kabul edilir. “Ülkesellik ilkesinin uygulanabilmesi için hem davranışın hem de sonucun mutlaka o devletin ülkesinde işlenmiş olması gerekmez.”⁷⁴

Suçun objektif unsurlarının (hareket ve neticenin) farklı ülkelerde olduğu olaylarda devletler suçun objektif unsurlarından herhangi birine: harekete veya neticeye ya da failin veya mağdurun birinin devletin vatandaşı olmasına dayanarak yargı yetkisini kullanırlar.

⁷⁰Önder (1991). **a.g.k.** s.193

⁷¹A.Önder (1961). *Suçun İşlendiği Yer*. İstanbul: Adalet Dergisi, 52(1), s. 95-107, s.105

⁷²Dönmezer/Erman/Karaaslan(1997). **a.g.k.** s.244

⁷³Erdem/Tezcan/ Önok (2021) **a.g.k.** s.100

⁷⁴Aydın (2011) **a.g.k.** s.135

Böylece, suç yerinin belirlenmesinde tercih edilen teorilerde esas alınan amac suçun işlendiği yerin belirlenmesi ve suçluların kovuşturulması sağlanmaktadır.

1.2.2. Ülke anlamı

Ülke, genellikle belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik yetkisine sahip olan ve bağımsız olarak yönetilen bir siyasi birimi ifade eder. Ülke, bir devletin egemenlik yetkilerine sahip olduğu yeryüzü parçasıdır.⁷⁵ Ülke devletin üzerinde siyasi otoritesi olan bir alanı ifade etmektedir.

Ülke, her devletin egemenlik yetkilerini kullandığı yerlerin sınırlarını tanımlar. “*Ülke kavramı devletin münhasır ve tam yetkilere sahip olduğu yeryüzü parçası olarak tanımlanmaktadır.*”⁷⁶ Ülke, bir devletin egemenlik yetkilerinin sınırını oluşturmaktadır. Gerçek anlamda ülke, egemen bir devletin belirli bir toprak parçası üzerindeki siyasi varlığını ifade eder.

Hukuki açıdan bakıldığında devletin ülkesi, devletin egemenlik yetkilerini kullanabileceği yargı yetkisinin belirlenmesinde önemli bir konudur. Her bir devlet egemen yetkilerini üzerinde kullanabileceği ülkesine sahiptir.

Uluslararası sözleşmelere ve anlaşmalara göre her devlet, diğer devletlerin toprakları üzerindeki egemenlik yetkisini ve yargı yetkisini tanır veya tanımakla yükümlüdür.

Suç işlendiği zaman o suçun cezalandırılması da egemenliğin bir gereğidir. “Devletin cezai yargı yetkisini kullandığı egemenlik alanının sınırları, genellikle ülke kavramı ve sınırları ile özdeş olarak belirlenmektedir.”⁷⁷

Bir devletin ülkesine giren herkes söz konusu devletin kanunlarına tabi olur. Her ülkede yetki sahibi olan devletin kanunları yürürlükte ve bu kanunlara uyulması zorunludur. Bu nedenle devletler ülke üzerinde yargılama koşullarını, kanunlarının uygulanma sınırlarını düzenlemektedirler.

Hukuki bir kavram olarak, devletin ülkesinin kapsamında bulunan, sadece kara parçası değildir. Ülke kavramına, kara parçası ve bu kara parçasındaki göller, ırmaklar,

⁷⁵M. Sur (2000). *Uluslararası hukukun esasları*. İzmir. s.100'den AKT.Demirbaş (2022). **a.g.k.** s 158

⁷⁶İ. Özgenç (2022). *Milletlerarası ceza hukuku çalışmaları*. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.17

⁷⁷Şahin (2015). **a.g.k.** s.118

kara parçasının toprakaltı, kıyıları, limanları ve karasuları, karasularının toprakaltı ve tüm bunların üzerindeki hava tabakası da dahildir.⁷⁸

Devletin ülkesi sadece kara alanları değil, göller, denize kıyısı bulunan devletler açısından körfezler, koylar, boğaz gibi su alanları da ülke olarak kabul edilir. “Bir devletin ülkesi yalnızca devletin sahip olduğu kara parçasını ihtiva etmez. Yeraltı ve ülke topraklarının üzerindeki hava alanı da ülkeden sayılır.”⁷⁹

Devletin egemenliği altındaki alanlar devletin arazisidir. Bu topraklar içinde devlet kendi otoritesini yürütür.⁸⁰ Devlet kendi ülkesinde egemenlik hakkına dayanan fonksiyonlarını yürütür, vatandaşlarının ve ülkede yaşayan her kişinin hak ve özgürlüklerini temin eder.

Deniz alanları hukuk açısından açık deniz ve karasuları olmak üzere ayrılmaktadır. Ayrıca deniz alanları ile ilgili karasuları, iç sular, bitişik bölge, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve açık denizlerin hukuki statülerinin belirlenmesi önemlidir. Bu deniz alanlarının hukuki statülerinin ve kapsamlarının tespiti bu alanlar üzerinde devletlerin egemenlik yetkilerini kullanma rejimlerini belirler.

Ceza hukuku açısından ülke kavramı ceza yasalarının uygulanma sınırlarının belirlenmesinde önemli konudur.

“Bir devletin ceza kanunlarının bağlayıcılık ve geçerlilik alanı coğrafi olarak ülkesiyle sınırlı olduğundan ülkenin tanımının yapılarak kapsamının belirlenmesi yetkinin kullanılması ve sınırlarının saptanması açısından son derece önemlidir.”⁸¹

Ceza kanunlarının uygulanması konusunda ülke kavramının “*gerçek anlamda ülke*” ve “*farazi anlamda ülke*” şeklinde ikiye ayrılarak incelenmesi gerekir.⁸²

1.2.2.1. Gerçek anlamda ülke

Devletin gerçek ülkesi sınırları tanımlanmış kara parçası, kara sularından ve bu alanların üzerindeki hava sahsından oluşmaktadır. Karasuları, iç sular, bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı, doğal oluşan adalar da devletin arazisi sayılmaktadır.

⁷⁸ Cental/ Zafer/ Çakmut, (2016) **a.g.k.** s.156

⁷⁹A.Güriz (2019). *Hukuk başlangıcı*. (19. Baskı), Ankara: Siyasal Kitapevi. s.34

⁸⁰L. Hüseyinov (2021). *Beynelxalq hukuk*. (2. Baskı) Bakı: Kanun Yayınevi , s.76

⁸¹Külçür (2017). **a.g.k.** s. 75

⁸²Önder (1991). **a.g.k.** s. 178

“Gerçek anlamda ülke, aynı egemenliğe tabi olan kişiler tarafından işgal edilen ve diğer komşu ülkelerden sınırlarla ayrılan kara parçası ve bunun içindeki iç sulardır. Karasuları da gerçek anlamda ülke kavramına gireceği gibi, kara parçasının üzerindeki hava sahası da bu kapsama girer.”⁸³

Devletin ülkesi öncelikle kara alanlarından oluşur. Devletin karasuları ve toprak parçası ve karasuları üzerindeki hava sahası da gerçek anlamda ülkeye dahildir.⁸⁴ Uzak alanı ise devletlerin ülkesi anlamına gelmediğinden bu alanda devletler yetkilerini kullanamazlar.

Devletin ülkesi olarak kabul edilen alanların hukuki statülerinin belirlenmesi cezalandırma yetkisi açısından devletin yargı yetkisinin coğrafi sınırlarının ve ceza kanunlarının uygulanma alanının belirlenmesinde önem taşır. Devletler, ceza hukuku açısından yetkilerini kullanabilmeleri için kara ülkesi ile alt kısmı ve üzerindeki hava sahası, karasuları ile hava bölümü ve deniz yatağı kısmının sınırlarının bilinmesi gerekir.⁸⁵

Ceza kanunlarının uygulanmasında mülklik ilkesi açısından ülke kapsamına giren alanların ve ceza kanunlarının hangi alanlarda uygulanabileceğinin belirlenmesi önemlidir.

Özellikle, kara ülkesi dışında oluşan suç eylemlerinin hangi devletin yetki alanına girdiğinin belirlenmesinde ve devletlerin ceza kanunlarının suç fiiline uygulanmasında ülke ve sanal ülkenin açıkça belirlenmesi önemli konudur.

Devletin gerçek anlamda ülkesi, kara parçasını, yanı sıra kara parçasının alt alanlarını, kara parçasının üzerindeki hava sahasını, iç sularını ve karasularını kapsamaktadır.

Devletin kara ülkesi, karasuları ve bu alanların üzerinde bulunan hava sahasında egemenlik yetkisi vardır.

Bir devletin kara parçasında, kara parçasının alt bölümünde ve üzerindeki hava sahasında, iç sularında; zararsız geçiş hakkı hariç olmak üzere, karasularında ve karasularının üzerindeki hava sahasında, karasularının deniz yatağında ve deniz yatağının altında bulunan toprağın alt bölümünde tam yetkili olduğu ve yargı yetkisi tesis edebileceği hususu uluslararası sözleşmelerde tartışmalıdır.⁸⁶

⁸³Demirbaş (2022). **a.g.k.** s 158

⁸⁴Dönmezer/Erman/Karaaslan (1997). **a.g.k.** s.239

⁸⁵Kaya (2020). **a.g.k.**, s.38

⁸⁶Kaya (2020). **a.g.k.** s.44

Bu yüzden bu alanların kapsamının ve rejiminin irdelenmesi önem taşımaktadır.

İç suları, karasularından kara tarafında kalan deniz alanlarıdır. Bu alanlar limanlar, körfezler, koylar olarak bilinirler.

Devletin kara ülkesine bitişik deniz alanı olan bu sahada, devlet yetkilerini aynen kara ülkesinde olduğu gibi kullanır. Bu alanlarda işlenen suçlar üzerinde kıyı devletlerinin veya araçlarda bayraklarını taşıyan devletlerin cezalandırma yetkisinin kullanılması konusu tartışılır.

Karasuları, devletin kara ülkesini kapsayan, devletin kıyısı ya da iç sular ile açık deniz arasında kalan deniz alanıdır. Karasuları⁸⁷, bir ülkenin kıyı şeridinden itibaren belirli bir uzaklığa kadar olan deniz alanıdır. Devletin kara ülkesini çevreleyen ve açık denize kadar uzanan deniz alanları karasuları olarak tanımlanmaktadır.⁸⁸

Karasuları, bir devletin egemenlik alanının bir parçasıdır. Bu alanda, kıyı devleti, egemenlik ve yargı yetkisine sahiptir.⁸⁹

Denize kıyısı olan devletlerin iç suları ve karasuları da gerçek anlamda ülkesini oluşturmaktadır. “Karasuları ülke sayıldığından karasularında işlenmiş suçlara kara ülkesinde işlenmiş suçlar gözü ile bakılır.”⁹⁰

Devletin karasularının sınırları uluslararası sözleşmelerle belirlenir. Devlet, kendi yasalarına ve düzenlemelerine uygun olarak karasularının statüsü üzerinde düzenlemeler yapabilir. Karasularının hukuksal statüsü, karasularının kıyı devletinin egemenliği altındaki bir deniz alanı olduğu prensibine dayanmaktadır.⁹¹

Bu alanlarda yargı yetkisinin, sahildevlete ait olduğu uluslararası hukukta kabul edilmiştir.

1982 tarihli “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin”⁹² 2/1. maddesinde, “*Sahildevletin egemenliği kara ülkesinin ve iç sularının ötesinde ve bir Takımada Devleti söz konusu olduğunda, takımada sularının ötesinde karasuları*

⁸⁷Genellikle uluslararası hukukta, karasuları genişliği 12 deniz mili (yaklaşık 22.2 kilometre) olarak kabul edilir, ancak bazı ülkeler 3 deniz mili veya 200 deniz mili gibi farklı karasuları genişlikleri benimseyebilir.

⁸⁸Koca/Üzülmez (2022). **a.g.k.** s.813

⁸⁹Kaya (2020). **a.g.k.** s.38

⁹⁰Erem (1997). **a.g.k.** s.155

⁹¹Acer/Kaya (2022). **a.g.k.** s.209

⁹²Sözleşmenin metni için bakınız. <http://www.turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/153-unclos-turkish> (Erişim tarihi 03.01.2023)

denilen bir bitişik deniz bölgesine kadar uzanır”, hükmü belirtilerek devletlerin bu alanda yetkileri tanınmıştır. BM DHS’de ayrıca, iç sularının, denizle ilgili başka alanların tanımı verilmiş ve 3. maddede “*her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik işbu Sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez*” hükmü belirtilerek kıyı devletlerinin deniz alanlarda egemen haklarının statüsü sözleşmede düzenlenmiştir. Sözleşmesi’nin 2/2. maddesine göre, “*Bu egemenlik karasuları üzerindeki hava sahasını ve de bu suların deniz yatağı ile toprak altını da kapsar.*”

Açık denizlerin dışında kalan denizler hukuku statüsüne göre, kapalı ve iç denizler olmak üzere iki statüde belirlenmektedir. Kıyıları bir veya birden fazla devlet tarafından çevrili olan, geniş su alanları olan denizler, “*kapalı deniz*”, kıyıları bir devlete ait, genişliği karasularının genişliğinin iki katından fazla olmayan ve bir boğazla açık denize bağlı olanlara ise “*iç deniz*” denilmektedir.⁹³

Kapalı denizler gibi bilinen su alanları, coğrafi konum itibariyle yalnızca bir devletin ülkesi ile çevrilidir. Hukuki açıdan kıyı devletinin topraklarının bir parçası olarak kabul edilir. Kapalı bir denizin kıyısında iki veya daha fazla devletin bulunması halinde, bu denizin hukuki rejimi, kıyı devletleri arasında müzakere yoluyla kabul edilecek uluslararası bir anlaşma ile belirlenebilir. Örneğin, Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ile denizin hukuki statüsü belirlenmiştir.⁹⁴

Münhasır ekonomik bölge, bir ülkenin karasularının uzantısı olarak kabul edilen alandır. Bu bölge, karasularından başlayarak 200 mil genişlikteki deniz alanında bulunan deniz yatağı ve altında kalan toprak parçası dahil su tabakası alanından oluşmaktadır. MEB, kıyı devletin egemenlik haklarının sınırlarını genişlettiği deniz alanıdır. MEB, genellikle karasularının 12 deniz mili sonrasındaki bölgeyi kapsar, bir kıyı devleti, MEB içinde doğal kaynakları keşfetme, kullanma ve yönetme haklarına

⁹³Külçür (2017). **a.g.k.**, s. 80

⁹⁴Örneğin: "Hazar Denizi" - Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı Seyir ve Oşinografi Ana Müdürlüğü'nün 1:750.000 ölçeğindeki kıyıları, St. Petersburg, No. 31003, 17.01.1997 tarihli, 31004, yayın tarihi, 1998 No., 04.07.1998 tarihli arşiv sayısı, 1999 tarihli arşiv sayısı, 16.11.1996 tarihli arşiv sayısı, 1998 yılı, deniz seyir haritalarında belirtilen havza, belgeli kopyaları bu Sözleşmeye ekli ve onun ayrılmaz bir parçasını oluşturan su hövzesidir. Bkz. "Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsüne İlişkin" Sözleşmenin onaylanması üzerine. <https://e-qanun.az/framework/41551>(Erişim tarihi 03.01.2023)

sahiptir. Kıyı devleti, MEB içindeki suçları yargılama ve cezalandırma yetkisine sahip olabilir.

Bir kıyı devleti, kıyı şeridinden başlayarak genellikle 200 deniz mili (370.4 kilometre) uzunluğunda bir MEB ilan edebilir. Ancak, bazı durumlarda, kıyı hattı uzunluğuna bağlı olarak daha geniş MEB talepleri de olabilir. MEB, kıyı devletine ait olmakla birlikte, diğer devletlerin geçiş hakkına ve bilimsel araştırma yapma hakkına da açıktır. Bununla birlikte, MEB içindeki doğal kaynakların kullanımı ve yönetimi yalnızca kıyı devletin kontrolü altındadır.

Münhasır ekonomik bölgenin bazı bölümleri açık deniz hükmünde olabilir. Bu alanlarda bir sahildar devletin hak ve yetkileri olduğu gibi, diğer devletlerinde hak ve yetkileri olduğu kabul edilebilir. Denizlere hiç kıyısı olmayan devletler bile bu bölgede petrol boruları döşeyebilir veya bu gibi diğer özelliklerde kullanım hakkına sahiptir.

Kıta sahanlığı, kıyı devletinin doğal kaynaklarını yönetmesi, denizel ekosistemleri koruması ve bilimsel araştırmalar yapması için önemli bir alandır. Kıta sahanlığı, bir ülkenin kıyı şeridinin ötesindeki deniz tabanı ve altındaki zenginlikleri kapsayan bölgedir. Kıyı devletinin karasularının uzantısı olarak kabul edilir. Bir ülkenin kıta sahanlığı, karasularının 12 deniz mili sonrasında başlar ve genellikle 200 deniz mili kadar uzanır. Ancak, kıta sahanlığı sınırları, uluslararası hukuka, kıyı devletinin jeolojik yapılarına ve deniz coğrafyasına bağlı olarak değişiklik gösterebilir.

Kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerindeki suçları da yargılama ve cezalandırma yetkisine sahip olabilir.

Bitişik bölge, kıyı devletinin karasuları alanlarına bitişik olan açık deniz alanıdır. 1982 BM DHS'nde bitişik belgenin hukuki rejimi belirlenmiştir. "Bitişik belge, kıyı devletinin ancak ilan etmesiyle sahip olabileceği bir deniz alanıdır."⁹⁵ Kıyı devletinin karasularına bitişik olan 12 deniz mili ötesinde başlar. Bitişik bölge, kıyı devletinin gümrük, göç, gözetim, karasularının güvenliği, çevresel koruma ve bilimsel araştırmalar gibi alanlarda idari kontrol sağlamasına olanak tanır.

Açık denizler, hiçbir devletin egemenlik haklarına tabi olmayan geniş bir deniz alanını ifade eder. Açık denizler, bir devletin karasularını, iç sularını ve münhasır ekonomik bölgesini kapsamayan bütün deniz alanları olarak tanımlanabilir.⁹⁶

⁹⁵Acer/Kaya (2022). **a.g.k.** s.216

⁹⁶Kaya (2020). **a.g.k.** s.44

Açık denizlerde devletler eşit erişim hakkına sahiptirler. Bu alanların hiçbir devletin egemenliği altında bulunmadığı kabul edilmektedir.⁹⁷ Devletler, hiç devletin ülkesi sayılmayan bu alanlarda yetkilerini uluslararası sözleşmelerle belirleyebilirler.⁹⁸

Açık denizdeki suçlar genellikle uluslararası hukuka veya uluslararası anlaşmalara tâbi olabilir ve uluslararası hukukun temel prensipleri ve uluslararası mahkemeler aracılığıyla yargılanabilir. “Uluslararası sözleşmelerde var olan hükümlerle; açık denizlerde, deniz araçları içinde veya bu deniz araçlarıyla işlenen suçlarda, yargı yetkisinin bayrak devletine ait olduğu tespit edilmiştir.”⁹⁹

Açık denizlerde işlenen suçlarda yargı yetkisi hakkı bayrak ilkesi kuralları açısından kabul edilmiştir. Bu alanlarda seyreden gemiler bayrak devletinin toprakları olarak kabul edilir.

Bu alanlarda işlenen suçlar devletin farazi ülkesinde işlenmiş sayıldığından mülkiyet ilkesi gereğince geminin ait olduğu devletin kanunları uygulanacaktır.

Hava ülkesi bir ülkenin hava sahasını ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bir ülkenin egemenliği, sadece kara ve deniz sınırlarını değil, aynı zamanda hava sahasını da kapsar.

Hava ülkesi, bir ülkenin egemenlik haklarının bir parçası olarak kabul edilir. Bir ülkenin hava ülkesi, ülkenin kara ve karasularının sınırlarının genişliğine veya belirlenmiş bir mesafeye dayalı olarak farklılık gösterebilir. Genellikle bir ülkenin hava ülkesi, kara sınırlarının üzerinde yükselen ve deniz sularına kadar uzanan bir alanı içerir.

Bir ülkenin hava ülkesi içerisinde, o ülke egemenliği altında olan hava araçlarına kontrol ve düzenleme yetkisi verilir. Bu, hava sahasını izleme, hava trafiğini yönlendirme, sınırlarını koruma, sivil ve askeri uçuşlar için izin verme veya kısıtlama gibi faaliyetleri içerebilir.

1.2.2.2. Farazi anlamda ülke

Farazi anlamda ülke devletin egemenlik hakkının olduğu alanları ve araçları kapsar. Bir devletin bayrağını taşıyan sivil gemileri, devlete ait savaş gemileri ve hava

⁹⁷Artuk/Gökçen (2023). **a.g.k.** s.1137

⁹⁸Aybay (2011). **a.g.k.** s.110

⁹⁹Kaya (2020). **a.g.k.** s.44

araçları ve askeri hava araçları devletin “*farazi anlamda ülkesi*”ni içerir.¹⁰⁰ Ayrıca, deniz alanlarında bulunan münhasır ekonomik bölge veya kıta sahanlığında bulunan sabit platformlar da devletin farazi ülkesi sayılmaktadır.

Böylece, devletin ülkesi, coğrafi bölge anlamında sadece kara ve su bölgesi olmayıp, o devletin karasularında ve açık denizde bulunan gemi ve uçaklar da devletin arazisine dahildir. Bir devletin kara, deniz ve hava ülkesi dışında da üzerinde egemenlik yetkilerini kullanabildiği o devlete ait araç ve alanlarını ifade eden ülke kavramı “farazi anlamda” ülkedir.¹⁰¹

Gemiler ve hava araçları üzerine hukuki yükümlük ve sorumluluk yüklenmesi açısından uluslararası hukukta “*bayrak ülkesi*” terimi kullanılmaktadır. Gemilerin ve hava araçlarının belli bir devletin tabiiyetinde olması, taşıdıkları bayrakla simgelenmektedir.¹⁰² Gemiler ve hava araçlarının taşıdıkları bayraklar hangi devletin tabiiyetinde olduğunu gösterir.

Bu nedenlerle, devletin yargı yetkisinin ülkesellik prensibi gemiler bakımından da geçerlidir.

Örf ve âdet kurallarının hüküm sürdüğü zamanlardan beri, gemiler devletin “*yüzen bölgesi*” olarak kabul ediliyordu. “Yüzen Bölge ilkesi, gemi veya uçağın bayrağı veya belki de önemli ölçüde özel mülkiyeti altında olduğu bir ulusun iç yasama yetkisi dahilinde olduğu anlamına gelir.”¹⁰³

Bayrak ülkse kuralı 1982 BM DHS'nin 91. m. de “*Her devlet, gemilere hangi şartlar ile tabiiyetini vereceğini, gemilerin kendi ülkesinde tescil şartlarını ve kendi bayrağını çekme hakkına sahip olmaları için gerekli şartları tespit edecektir. Gemiler bayrağını çekme iznine sahip oldukları devletin tabiiyetine sahiptir*” (DHS, m. 91) hükmü kabul edilerek bayrak ülkesinin statüsü belirlenmiştir.

Gerçek kişilerin uyrukluğuna ilişkin temel ilkeler, gemiler ve hava araçlarının konusunda da esas alınabilecektir. Gemi ile bayrak ülkesi arasındaki bir bağın olması

¹⁰⁰Özbek/Doğan/Bacaksız (2021).**a.g.k.** s.139

¹⁰¹Külçür (2017). **a.g.k.** s. 77

¹⁰²T. Çalık (2022). *Uluslararası deniz hukuku sözleşmeleri Işığında Bayrak devletinin yetkileri ve yükümlülükleri*, (1. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi, s. 29

¹⁰³B. George (1966). *Extraterritorial application of penal legislation*. Michigan Law Review, Vol. 64, No. 4 pp. 609-638, s.613

gerekir. DHS'de 91 m 1. fıkrasında “Devlet ile gemi arasında gerçek bir bağ bulunmalıdır” (DHS, m. 91.1) hükmi ifade edilmiştir.

Gemilerin uyrukluğu konusunun kendine zgi özellikleri de göz önünde bulundurularak ele alınacak temel ilkeler şunlardır:

- Her geminin mutlaka bir uyrukluğu olmalıdır;
- Her gemi bir devletin uyrukluğunu taşımalıdır;
- Her geminin yalnızca bir uyrukluğu olmalıdır;
- Gemi sahiplerinin geminin uyrukluğunu seçme değiştirme hakkı bulunmalıdır;
- Gemiler seyr halindeyken bayrağını değiştirmemelidir;
- Gemi ile bayrak devleti arasında “gerçek bir bağ” bulunmalıdır.¹⁰⁴

Böylece, gemilerin devletle gerçek bir bağlarının uluslararası anlaşmalarla belirlenmesi devletlerin farazi anlamda ülkeleri gibi kabul edilen araçlarda işlenen suçlara ilişkin devletlerin ceza yetkilerini kullanma haklarının tanınmasının esaslarını belirlemede önem taşır.

lke bayrağını taşıyan bir aracın açık denizde bulunduğu veya nerede olursa olsun askeri bir aracın söz konusu olduğu hallerde bu araçlarda işlenen suçlar, bayrağın ait olduğu ülkede işlenmiş sayılmakta ve o ülkenin yargılama yetkisini gündeme getirmektedir.¹⁰⁵

Bayrak lkesi kuralınca her devlet açık denizde ve hava sahalarda bulunan deniz ve hava araçlarında yetkiye sahiptir. “Bayrak kuralından dolayı, uluslararası sularda ve bunun üzerindeki uluslararası hava sahasında bulunan deniz ve hava araçları, bayrağını taşıdığı devletın toprağı olarak kabul edilir.”¹⁰⁶ Ayrıca, kurala göre devletlerin açık suları zararsız kullanma yükümlülükleri söz konusudur.

Ualarla devletler arasındaki bağların hukuki statüsü ise 1944 şikago Uluslararası Sivil Havacılık Szleşmesi¹⁰⁷ ile belirlenmiştir. Sözleşmenin 1. maddesinde “Akid Devletler, devletlerin ülkeleri üstündeki hava sahası üzerinde tam ve münhasır hakimiyeti haiz olduklarını kabul ederler” hükmi belirlenerek devletlerin hava alanında yetkileri tanınmiş, başlangıç normunda “Milletlerarası Sivil Havacılığın emin ve

¹⁰⁴alık (2022). a.g.k.s.63

¹⁰⁵zgen (2022). a.g.k. s. 18

¹⁰⁶Aydın (2011). a.g.k., s.134

¹⁰⁷Bkz. http://mevzuat.shgm.gov.tr/umevzuat/kanun/4749_Sayili_Kanun_sikago.pdf (Erişim tarihi 21.01.2023)

muntazam bir tarzda inkişaf edebilmesi” maddelerde havacılığın temel hukuki statüsü ilan edilmiş ve sivil havacılığın uluslararası düzenlemelere uygun, güvenli ve düzenli bir şekilde yürütülmesi ifade edilmiştir.

Devletler bayrak ülkesi ilkesi gereğince bayraklarını taşıyan gemilerde ve aynıysıyla hava araçlarında yetki ve yükümlülükler sahiptirler. Bayrak devletinin karasularındaki gemilerle ilgili sahip olduğu en önemli yetki hukuki ve cezai yargı yetkisi ile ilgilidir. Bu bağıllık ve yetki kullanımı sahipliği devletlere bayraklarının taşındığı araçlarda işlenen suçlara yasalarının uygulanması için haklar verir. Mülklik ilkesi gereğince bu araçlarda işlenen suçlar devletin yetki alanında işlenmiş suçlar olarak kabul edilir ve ceza kanunlarının uygulanmasında mülklik ilkesi temel alınır.¹⁰⁸

Bu konuda bayrak ülkesi ve kıyı ülkesi aralarında oluşan çatışmalara ilişkin ceza yetkisi sorunu, ceza kurallarının uygulanması ilkeleri gereğince çözülür.

Bayrak ilkesi gereğince yükümlülükler uluslararası hukukta zararsız geçişler olarak kabul edilir. Bayrak ülkeleri kıyı devletlerine zararsız geçişle ilgili yükümlülükler altındadırlar.

“Bir devletin bayrağını taşıyan sivil deniz ve hava aracıyla; deniz ve hava savaş araçlarının içerisinde veya bu araçlarla” suç işlendiğinde söz konusu araçlar farazi anlamda ülke olarak kabul edilir¹⁰⁹ ve bağlı oldukları, yani bayrağını taşıdıkları ülkenin kanunlarının uygulanması kural olarak söz konusu olur. “Farazi de olsa ülke kavramına dahil edilen yerlerde işlenen suç, ülke üzerinde işlenmiş gibi değerlendirilir.”¹¹⁰

Devletin gerçek ülkesi alanlarında sahip olduğu yargı yetkisi farazi ülke olarak kabul edilen bölgelerde de geçerlidir. “*Roma Statü md. 12/2’ye göre, kovuşturması yapılan eylemin gemide veya uçakta gerçekleştirilmesi durumunda, bu araçların tescil edildiği devlet esas alınacaktır.*”¹¹¹

Böylelikle, devletin farazi anlamda ülkesi olduğu kabul edilen, araçlarda suç işlendiğinde, suçun işlendiği yerin, geminin ve hava aracının bayrağını taşıdığı ülke topraklarında yapılması kabul edilir ve mülklik ilkesi gereğince, suçun işlendiği yerin ceza yasaları uygulanır.

¹⁰⁸Çalık (2022). **a.g.k.**, s. 81

¹⁰⁹Dönmezer/Erman/Karaaslan(1997). **a.g.k.** s.242

¹¹⁰Tezcan/Erdem/Önok(2021). **a.g.k.** s. 95

¹¹¹E.Uzun (2003). *Milletleraras Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. c.3, s. 39

1.3. Şahsilik (Kişisel) İlkesi

Uluslararası anlaşmalar, kişilerin uluslararası hukuk kapsamındaki sorumluluklarını ve uluslararası hukukun sükeleri olarak tanınmalarını yansıtır. “Uluslararası Ceza Hukuku’na göre, bir devletin kanunlarının vatandaşını takip etmesi kişisel ilkesini ifade eder.”¹¹² BM İHEB¹¹³ nın 6. Maddesinde “*Herkesin, nerede olursa olsun yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır*”, hükmünün yer alması dolayısıyla şahısların ceza sorumluluğuna ilişkin hükümleri de kapsar.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında şahsilik sistemini “*Roma prensibi*” olarak da adlandırılır. R. Perkins tarafından gösterilmiştir ki, cezai yargıya ilişkin dört farklı teori vardır: (1) ülkesellik, (2) Roma, (3) yaralı forum ve (4) kozmopolit.¹¹⁴

Şahsilik bakımından, devletin vatandaşı nerede olursa olsun vatandaşı üzerinde yargı yetkisine sahiptir ve bu nedenle, onu nerede olursa olsun işlediği suçtan sorumlu tutabilir. Bu ilke, vatandaşın yabancı bir ülkede işlenen suçlara müdahale etmesini sağlamak ve vatandaş nerede olursa olsun kanunlara uymaya teşvik etmektedir. “Roma (şahsilik) teorisine göre, suçun işlendiği yer değil, fail belirleyicidir. Roma hukukundaki düşünceye göre, bir Roma vatandaşı nerede olursa olsun, Roma hukukuna tabidir.”¹¹⁵

Şahsilik prensibinin kullanmasında amaç devletin vatandaşı olduğu failerin yabancı ülkede işledikleri suçtan dolayı cezasız kalmamaları ve vatandaş olan mağdurlara karşı işlenmiş suçlarda devletin yargılama yetkisinin kullanması için bağlantı noktası bulunmasıdır.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında şahsilik ilkesi ceza kanunun şahıslar yönünden, mağdur veya suçun failine göre uygulanmasını kapsar. Bu konu ceza kanunlarının uygulanmasında temel alan “*şahsilik ilkesini*” ifade eder. Şahsilik ilkesi, ülke dışında işlenen suçlar açısından ülke kanunlarının uygulanması ve yargı yetkisinin

¹¹²Kaya (2020). **a.g.k.** s.34

¹¹³Bkz. <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames> (Erişim tarihi: 27.01.2023)

¹¹⁴R.Perkins (1971). *The Territorial Principle In Criminal Law*. Hastings L.J., s.1155

¹¹⁵Perkins (1971). **a.g.k.** s.1155

kullanılmasıdır. Bu ilke, ülkesellik ilkesi gereğince ülke kanunlarının uygulanmadığı hallerde suçların cezalandırılmasını sağlar.¹¹⁶

Şahsilik ilkesi milli kanunun vatandaşı izleyeceği anlamını taşır.

Bireylerin hak ve özgürlüklerini kanunlar önünde savunmaları gerektiği gibi, bireylerin kanunlar gereği görevleri de bulunmaktadır. Bu kurala göre kişiler nerede olurlarsa olsunlar buldukları yerin ve vatandaşı oldukları devletin kanunlarına tabidir.

Bu prensipin kullanmasında failin veya mağdurun vatandaşlığı esas alınır. “Şahsilik ilkesi yurt dışında işlenmiş suç sanığının ve bazen de suç mağdurunun yurttaş olması sebebiyle ülke mahkemelerince yargılama yoluna gidilmesidir.”¹¹⁷

Yabancı bir ülkede bir vatandaş tarafından veya bir vatandaşa karşı işlenen suçların yargılanmasında ceza kanunları mülkilik sistemine göre uygulanamaz. Devletin böyle bir yargı yetkisi tanınmamıştır. Mülkilik ilkesi, temel bir yetki olmasına rağmen, ülkede işlenen suçlara uygulandığında, ceza yasalarının ülke dışında da uygulamaya yönelik şahsilik ilkesi geçerlidir.

Bu nedenle, devletin kendi vatandaşı tarafından ve vatandaşı aleyhine bir başka ülkede suç işlenmiş olması durumunda, ceza yasalarının uygulanması bakımından şahsilik ilkesi devreye girmektedir. “Şahsilik ilkesi, “milli kanun vatandaşı izler” esasına dayanmakla ve bazı hallerde suç failini, bazen de suç mağdurunu esas almaktadır.”¹¹⁸

Şahsilik ilkesinde bağlantı noktası, failin veya mağdurun vatandaşlığıdır. Yurt dışında işlenen suçları yargılamada suçun sanığının veya mağdurunun ülkesinin uyruğundan olması esas alındığında, yargılama yetkisi şahsilik ilkesine göre tanınmaktadır.¹¹⁹

Devlet nerede suç işlemiş olursa olsun, kendi vatandaşını izleyip kendi kanunlarına göre cezalandırıyorsa “*faile göre şahsilik*”, yabancı ülkede vatandaşına karşı bir suç işlendiğinde vatandaşını korumak için suçun failini cezalandırıyorsa “*mağdura göre şahsilik*” söz konusudur.¹²⁰

¹¹⁶Külçür (2017). **a.g.k.** s. 103

¹¹⁷D.Težcan (1984). *Yurt Dışında İşlenen Suçlarda Türk Hukuku Bakımından Yabancı Ceza Kanununun Değeri Sorunu*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, s.116

¹¹⁸Koca/ Üzülmöz (2022). **a.g.k.** s.804

¹¹⁹Težcan/ Erdem/Önok.(2021). **a.g.k.** s.129

¹²⁰Zafer (2019) **a.g.k.** s.773

Devletin vatandaşına karşı yabancı ÷lkede suç işlendiğinde devletin kendi ceza yasasını uygulamasına mağdura g÷re şahsilik ilkesi, vatandaşın yabancı ÷lkede suç işlemesi durumunda ise faile g÷re şahsilik ilkesi uygulanmaktadır.

Uluslararası ceza hukuku geliştikçe şahsilik ilkesi vatandaşlarla birlikte ÷lkelerde kalıcı ikametgâh sahibi kimseleri de kapsayarak genişlenmektedir.

Öyleyse, ceza yasalarının yer itibariyle uygulanmasında temel alan şahsilik (kişisellik) ilkesi faile g÷re şahsilik ilkesi ve mağdura g÷re şahsilik ilke olarak iki başlıkta ele alınır.

1.3.1. Faile g÷re şahsilik (kişisellik) ilkesi

Failin, devletin sınırları dışında işlenen suçlara g÷re yargılanması faile g÷re şahsilik ilkesidir.¹²¹ Bu ilke, devletlerin vatandaşlarını yurt dışında işlediği suçlar üzerinde cezalandırma yetkilerini kullanmalarında esas alınır. “Faile g÷re kişisellik ilkesinde devlet, nerede suç işlemiş olursa olsun, kendi yurttaşını izleyip kendi yasalarına g÷re cezalandırır.”¹²² Devletlerin kendi vatandaşlarını yurt dışında işledikleri suç eylemlerine g÷re cezasız bırakmaması devletlerin yargı yetkilerinden kaynaklanır.

Şahsilik ilkesi, vatandaş ile devlet arasındaki vatandaşlık ilişkisi esas alınarak uygulanır. şahısların uyrukluğunda buldukları veya vatandaşı oldukları devletlerle manevi ve hukuki ilişkilerinin olduğu hukuki açıdan kabul edilmiştir. “Devletin kendi ceza yasasını yurtdışında işlenen fiilden dolayı faile uygulaması faile g÷re şahsilik ilkesine dayanmaktadır. Bu ilke bakımından devlet, yurt dışında suç işleyen vatandaşını cezalandırma yetkisini kullanır.”¹²³

Cezanın toplumdaki diğer kişilerin suç işlenmesini önleme amacı kapsamında, yurtdışında suç işleyip kendi ÷lkesine dönen failin cezasız kalmaması, bireyleri suç işlemekten caydırmak açısından önemlidir.

Faile g÷re şahsilik ilkesi kurallarına g÷re failin suçu işlediği zaman vatandaşı olduğu devletin kanunu uygulanacaktır. Bu ilkenin uygulanabilmesi için suçun yurt dışında vatandaş tarafından işlenmiş olması gerekir. “Faile g÷re şahsilik ilkesine g÷re

¹²¹Kaya (2020). **a.g.k.** s.34

¹²²Centel/Zafer/Çakmut(2016). **a.g.k.** s.162

¹²³Koca/ Üzülmez (2022) **a.g.k.** s.819

devlet, başka ülkede vatandaşı tarafından işlenen suç, vatandaşı ile devlet arasındaki hukuksal bağa dayanarak soruşturma ve kovuşturmayaya tabi tutmaktadır.”¹²⁴.

Failin suçu işlediği ülkede mülkilik ilkesi gereğince yargılanmıyorsa, şahsilik ilkesine göre vatandaşı olduğu ülkenin kanunları uygulanır. Failin yargılanmasında mülkilik ilkesi ve kişisellik ilkesinin herhangi birinin uygulanmasında yargı yetkisinin birlikte uygulanması durumundaysa, yetki çatışması devletlerarası anlaşmalarla çözülebilir.

Ceza yasalarının uygulanmasında mülkilik ilkesinin kapsamında olmayan, yabancı ülkede işlenen suçlar bakımından faile göre şahsilik ilkesi, suç eylemlerinin cezasız kalmaması için önemlidir.

Devlet kendi vatandaşını nerede olursa olsun suç işlemekten caydırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, faile göre şahsilik ilkesinin uygulanmasında devletin hukuki menfaati görülmektedir.

1.3.2. Mağdura göre şahsilik (kişisellik) ilkesi

Mağdura göre şahsilik ilkesi, ceza yasalarının mağdurun vatandaşlığı esas alınarak ifade edilir. Bu ilke, ceza adalet sistemi ve ceza hukuku alanında önemli bir ilkedir. Bir devletin, vatandaşlarının mağduru olduğu, yurt dışında işlenen suçlar üzerindeki yetkisini mağdura göre şahsilik ilkesi ifade etmektedir.¹²⁵ Yabancı ülkede işlenen suçlar bakımından, devletler mağdurun kendi vatandaşları olması sebebiyle yargılama yaparlar.

Devletler vatandaşlarını koruma açısından kullandıkları bu ilke ile yanı sıra, ülkenin kendi yararlarını da korumaktadırlar. “Devletin kendi çıkarlarına ve haklarına karşı işlenen suçları cezalandırması “devleti koruma ilkesi”, vatandaşlarının çıkarlarına ve haklarına karşı işlenen suçları cezalandırması ise “vatandaşı koruma ilkesi” (mağdura göre kişisellik ilkesi) olarak adlandırılır.”¹²⁶

Ceza yasalarının mağdura göre kişisellik ilkesi açısından uygulanmasında, failin yabancı olması ve suçun yurt dışında işlenmesi gerekir. Bu prensibin uygulanmasındaki bağlantı noktası mağdurun vatandaşlığına bağlıdır.

¹²⁴Değirmenci/Hazar (2013). **a.g.k.**, s. 27

¹²⁵Külçür (2017). **a.g.k.** s. 111

¹²⁶Centel/Zafer/Çakmut (2016), **a.g.k.** s.170

Mağdura göre kişisellik ilkesi yasaların uygulanmasında koruma ilkesi ile bağlantılıdır. Koruma ilkesinden temel alan bu ilke vatandaşın mağdur olması koşullarında uygulandığından bu iki ilkenin bağdaştığı söylenebilir.

1.4. Koruma İlkesi

Koruma ilkesi, bir devletin varlığına ve güvenliğine karşı işlenen suçlara kendi ceza yasalarını uygulamasında ifade olunmaktadır. “Devletin iç ve dış güvenliğine, varlığına ve bütünlüğüne karşı işlenen suçlarda, suçun işlendiği yere ve failin uyruğuna bakılmaksızın, devletin kendini yetkili saymasını kabul eden ilkeye “gerçeklik veya koruma ilkesi” adı verilir.”¹²⁷ Koruma ilkesi sisteminde yurtdışında işlenen eylemin failinin yabancı uyruklu olması gerekir.

Her devlet, suç tehlikesine karşı çıkarlarını ve vatandaşlarını korumak hakkına sahiptir. “Her devlet, âli menfaatleri (vital interests) tehlikede olduğunda kendisini bu tehlikelerden koruyacak tedbirleri alma ihtiyacı duymaktadır.”¹²⁸ Bu ilkeye göre devlet kendi menfaatlerini yurt dışında işlenen suçlara karşı korumayı amaçlamaktadır. Koruma ilkesi bakımından, bir devlet sınırlarının ötesinde işlenen korumak istediği bir menfaate zarar verilerse eylemleri yargılayabilir.¹²⁹

Devletler, kendi çıkarlarına karşı yurtdışında işlenen suçlar üzerinde yargı yetkisini kullanır. “Koruma ilkesi yurt dışında yabancılar tarafından işlenen, işlendiği ülkeye, menfaatlerine veya güvenliğine tehdit unsuru oluşturan suçlar için geçerli bir yargı yetkisidir.”¹³⁰

Koruma ilkesine dayalı yetki, devletlerin kendi fonksiyonlarını bağımsız olarak yürütmesi anlayışından kaynaklanmaktadır. Devletin yabancı ülkede güvenliğine ve egemenliğine karşı işlenmiş bir suçtan dolayı yargılama yetkisini kullanması koruma ilkesine tabidir. Bu ilkeye göre, devlet, bir başka ülkede vatandaşı olmayan suç işleyen kişileri yargılamaktadır.¹³¹

¹²⁷Demirbaş (2022). **a.g.k.** s.187; İcel (2023). **a.g.k.** s.163

¹²⁸Külçür (2017). **a.g.k.** s. 118

¹²⁹George (1966). **a.g.k.** s.613

¹³⁰Özgenç (2022) **a.g.k.**, s.28

¹³¹Aydın (2011). **a.g.k.** s.140

Devletin güvenliği, kendi varlığına karşı bir fiil işlendiğinde bu ilkenin kullanılmasıyla sağlanabilir. Yabancı ülkede devletin varlığına, bütünlüğüne, çıkarlarına, güvenliğine karşı işlenen suçlarda devlet, kendi yargılama yetkisini koruma ilkesi doğrultusunda uygular.¹³²

Koruma ilkesine dayalı ceza kanunlarının uygulanmasında devletlerin çıkarlarını koruma düşüncesi vardır. Koruma ilkesi, yabancı ülkede devletin kendi önemli çıkarlarına yönelik işlenmiş suçların yargılanmasına kendi ceza yasalarını uygulamasıdır.

Koruma ilkesi Roma ceza hukukunda da geçerli bir ilkeydi. “*Kamu yararı (utilitas publica, res publica) olarak bilinen ilkeye göre, kamu yararına aykırı hareket edenlerin cezalandırılmaları, hatta ağır cezalara mahkûm edilmeleri gerekliydi.*”¹³³ Roma ceza hukukunda geçerli olan bu ilke yargılamada ülkede işlenen suçlar açısından geçerli olsa da devletlerin cezalandırma politikaları geliştikçe, bu ilke devletlerin çıkarlarına karşı yabancı ülkede işlenmiş suçlara uygulamada da kabul edilmiştir.

Devlet kendi çıkarlarına, vatandaşlarına hak ve menfaatlerine yönelik eylemlerden korumak için kendi ceza yasalarını yurt dışında uygulama kapsamını genişletir ve koruma ilkesi gereğince uygulama yapar. Yabancı bir ülkede, devletin dış ve iç güvenliğini tehlikeye sokan ve devletin vatandaşlarının temel haklarını tehdit eden suç eylemleri bakımından devlet kendi ceza kanununu koruma ilkesine göre uygulamaktadır.¹³⁴

Koruma ilkesi uygulanması yabancı ülkede belli suçlardan dolayı uygulanabilmektedir. “Devlet, yabancı ülkede, yabancılar tarafından işlense bile, dış ve iç güvenliğini tehlikeye sokan, devletin mali itibarını sarsan ve vatandaşlarının önemli yararlarına saldırıyı belirten fiil ve hareketlere karşı kendi ceza kanununu uygular.”¹³⁵

Koruma ilkesinin tespitinde devletin çıkarlarına tehlike yaratan belirli suçların işlenmesi şarttır. Bu ilkeye göre, ülkenin çıkarlarına zarar veren veya bunları tehlikeye düşüren fiiller bakımından devletin cezalandırma yetkisini kullanması kabul edilmiştir.¹³⁶

¹³²Akbulut (2020). **a.g.k.** s.74

¹³³H. Türkoğlu (2017). *Roma hukukunda suç ve ceza*. (1. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 135

¹³⁴Koca/Üzülmez (2022). **a.g.k.** s.823

¹³⁵Dönmezer/Erman/Karaaslan(1997). **a.g.k.** s.252 vd.

¹³⁶Özgenç (2022). **a.g.k.** s.28

Devletlerin yabancı ülkelerde kendi çıkarlarını ihlal eden suçlara karşı meşru savunma hakkı vardır. Bu yüzden devletler kendi çıkarlarını ihlal eden ve hukuki savunmalarını tehlikeye düşüren fiillere karşı koruma ilkesi ile kurallar belirler ve ceza yasalarının uygulanma alanına koruma ilkesin dahil ederler.

1.5. Evrensellik İlkesi

Evrensellik ilkesi, uluslararası nitelikte suç olarak kabul edilen, toplumların tehlikesiz yaşam hakkını ihlal eden, kamu düzenini ve kamu düzenini ve insanların güvenli yaşamını ihlal eden, ağır suç eylemlerine karşı devletlerin yargı yetkilerine sahip olmasını sağlar. Evrensellik ilkesi, uluslararası toplumun değerlerinin ihlal edildiği düşünülen bazı suçlarda, failin vatandaşlığına ve suçu nerede işlediğine bakılmaksızın, kendisini doğrudan ilgilendirmese de faili elinde bulunduran devletin yargılama yetkisine sahip olması esasına dayanır.¹³⁷

Evrensellik ilkesinin niteliği, kural olarak suçluyu elinde bulunduran devletin ceza kanununun uygulanmasıdır.

Evrensel yargı yetkisinin kullanılması için suç ile devlet arasında herhangi bir bağlantının bulunması gerekli değildir. Bu ilkeye göre, bütün devletlerin ortak çıkarlarını ihlal eden eylemi işlemiş suçluyu elinde bulunduran herhangi bir devlet, bu suçluyu yargılayabilir.¹³⁸ Bu ilke kullanıldığında, suçtan dolayı devletin zarar görmediği veya devletin vatandaşı ile ilgili olarak suç işlenmediği görülmektedir.

Bazı suçların çok ağır olmasından hareketle, bu suçları işleyenlerin derhal cezalandırılması bakımından evrensellik ilkesi benimsenmiştir. Yani herhangi bir ülke, bu neviden bir suç işleyen suçluyu yakalarsa cezalandırmalıdır. Ülkesinde suçluyu tutan devlet suçluyu kovuşturmazsa, bu kişinin talepte bulunan devlete iade edilmesi uluslararası hukukta kabul edilmektedir.

Devletin sınırları içinde işlenen suçlar üzerinde yargı yetkisi devletin yargısal görevlerini yerine getirme hakkıdır. Ancak devletlerin egemenlik sınırları dışında

¹³⁷Akbulut (2020). **a.g.k.** s.78

¹³⁸Keçelgil (2018). **a.g.k.** s.127

işlenen bazı ağır suçlar bakımından yargı yetkilerini kullanabileceği haller evrensel yargı yetkisi kuralları bakımından söz konusu olmaktadır.¹³⁹

Bazı suçlar yönünden, bu suçların insanlığın çıkarlarına verdiği zararın niteliği nedeniyle hangi devletin imkânı varsa onun yargılama yetkisinin kabul edilmesi gerekmektedir. “Evrensellik ilkesi “meşru savunma” ilkesinden temel alır.”¹⁴⁰

Uluslararası suçların tüm insanlığa karşı işlendiği varsayıldığından bu tür suçların cezasız kalmaması amacı evrensel yargı yetkisinin kullanımını önemli hale getirmiştir. Bu suçların cezasız kalmasının uluslararası toplumda düzensizlik yarattığı düşünülmektedir. “Bu açıdan evrensel yargı yetkisi, uluslararası toplumun mağdur olduğunun kabul edildiği suçlarda uygulama alanı bulmaktadır.”¹⁴¹

Herhangi devletin ülkesinde veya vatandaşı tarafından işlenmiş olursa olsun, koşulsuz olarak cezalandırılması istenen suçlar bakımından evrensellik ilkesi uygulanmaktadır. Bu suçların tüm insanlığa zararlı olduğundan niteliğine ve ağırlığına göre suçların kovuşturulmasında tüm devletlerin tepki göstereceği kabul edilmektedir. “Soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçların, bu suçların işlendikleri devlet ülkesi dışında da kovuşturulabileceği ve sorumluların yargılanabilecekleri kabul edilmektedir.”¹⁴²

Tüm ülkeler bu suçlara karşı kendi ceza kanunlarının uygulanmasını gerekli görmektedir.

Evrensellik ilkesinin uygulanması suçun bir bütün olarak dünya düzenine karşı, insanlığa karşı işlenmiş bir eylem olarak nitelendirilmesinden hareketle adaleti sağlamak amacıyla söz konusu olmaktadır¹⁴³ Bu ilke devletlerin ortak çıkarlarını ilgilendiren suçlar bakımından uygulanmada önem taşımaktadır.

Evrensellik ilkesi kapsamında yer verilen birçok suç uluslararası sözleşmelerde düzenlenen suç tipleridir. “Evrensellik ilkesi kapsamında kim tarafından nerede ve hatta

¹³⁹M.Akdemir (2022). *Egemenlik ve evrensel yargı yetkisi ilişkisinin uluslararası ceza hukuku boyutu*. Andolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 8|Sayı: 2|s. 261-275, s.267

¹⁴⁰Tezcan/Erdem, Önok (2021). **a.g.k.** s.143

¹⁴¹Akdemir (2022).**a.g.k.** s.268

¹⁴²Aydın (2011). **a.g.k.** s.142

¹⁴³Özgenç (2022). **a.g.k.** s.30

kime karşı işlenirse işlensin yargılama yapmak mümkün olmakta ve ulusların ortak çıkarı söz konusu olduğundan birden çok devlet yetki iddiasında bulunabilmektedir.”¹⁴⁴

Ceza kanunlarının evrensellik ilkesi bakımından uygulanması için bağlantı noktası bulunmaz. Bu ilkenin kullanmasında bağlantı noktası, suçların nesnel niteliğinden kaynaklanır. “Bu ilkenin kapsamına giren fiiller ortak değerlerin korunmasına yönelik devletler arası dayanışmayı gerektiren fiillerdir.”¹⁴⁵

Bu bağlamda UCM'nin yargı yetkisinin açıklanmasında fayda vardır.

Evrensellik ilkesi bakımından, Roma Statüsü'nün yargı yetkisine giren suçlar işlendiğinde şahısların dokunulmazlık hakkına sahip olması, onların cezai sorumluluklarını ortadan kaldırmayacaktır.

RS'nin 27. maddesinin birinci fıkrasına göre:

Madde 27- (1) Bu Statü, resmi görev ayrımı yapılmadan, herkese eşit şekilde - uygulanır. Özellikle devlet veya hükümet başkanı, hükümet veya parlamento üyesi, seçilmiş bir temsilci veya bir hükümet memuru hiçbir şekilde bu Statü altında cezai sorumluluktan muaf tutulamaz veya resmi unvan cezanın indirilmesi için bir neden teşkil etmez.

Statünün 2. fıkrasına göre ise:

(2)Ulusal veya uluslararası hukuk çatısı altında olsun veya olmasın, bir şahsın resmi unvanıyla bağlantılı olan bağışıklık veya usul kuralları, Mahkeme'nin böyle bir şahıs üzerinde yargı yetkisini kullanmasına engel teşkil etmez. (Roma Statüsü, m. 27)

Bu maddenin gerektirdiği şekilde UCM'nin yargı yetkisine giren suçu işleyen kişinin dokunulmazlık hakkına sahip olması, onu cezai sorumluluktan muaf tutmayacaktır. “UCM RS 27. madde anlamında, resmi unvana sahip bir kişinin, Mahkemenin yetkisine giren bir suç işlediğinde, dokunulmazlık korumasından faydalanması söz konusu olamaz.”¹⁴⁶

Ayrıca, bazı suçluların mülkîlik, şahsîlik, koruma sistemi gibi ilkelerle yargılanamadığı durumlarda, bu suçluların dünyanın hiçbir yerinde cezasızlık ortamı bulamamaları için evrensellik ilkesi uygulanmaktadır. Bu nedenlerle, savaş suçları, barış ve insanlığa karşı işlenen diğer uluslararası suçlarda devletler, ceza kanunlarının bu suçlara uygulanması esaslarını benimsemiş ve evrensel yargılamayı kabul etmişlerdir.

¹⁴⁴Özgenç (2022). **a.g.k.** s.31

¹⁴⁵Özbek/Doğan/Bacaksız (2022). **a.g.k.**s.153

¹⁴⁶O.Taşkın (2017). *Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nde dokunulmazlık düzenlemesi*. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, no.30, pp.273-292, s.279

Böylece, bu ilke, bir ülkenin ağır suç işleyenlere hiçbir şekilde sığınak teşkil etmemesini sağlama amacı güder.¹⁴⁷

Ülkelerde evrensel yargı yetkisi kabul edilmezse, uluslararası dünyaya yönelik ağır suçlar işleyenlerin cezasız kalması durumunda dünya adalet sistemine karşı bir durum olurdu. “Bu ihtimalin gerçekleşmesi durumunda, mülklik, şahsilik ve koruma ilkelerinin kapsayamadığı alanlara kaçan failler, böylesine ağır bir suç işlemiş olmalarına rağmen, ceza almaktan kurtulabilecek ve ceza adaletinin tesisi sekteye uğrayacaktır.”¹⁴⁸

Evrensellik ilkesinin kullanmasında devletin işlenen suç üzerinde cezalandırma yetkisini kullanması vatandaşlık ve ülke ile ilgili bir bağlantı noktası bulunmamaktadır. Bu ilkeye göre, bir devletin kendi ülkesi dışında işlenen söz konusu suçlar açısından cezalandırma yetkisini kendi menfaatinden kaynaklanmadığı halde kullanmaktadır.¹⁴⁹

Evrensel yargı yetkisi işlenen ağır suçların cezasız kalmamasını gerektirir. Devletin bu ilkeni kullanmaktaki amacı, tüm insanlığın zarar görmesini önlemektir.

1.6. İkame Yargı Yetkisi

İkame yargı yetkisi gereğince, yabancı bir ülkede, bir yabancının başka bir yabancıya karşı suç işlemesi halinde devletin cezalandırma yetkisi bulunmaktadır. “İkame yargı yetkisi kuralı doğrultusunda cezalandırma yetkisini kullanacak olan devlet söz konusu suç hakkında suçun işlendiği yer ülkesi kanunlarını değil kendi kanunlarını uygulayarak yargılama yapacaktır.”¹⁵⁰

İkame yargı yetkisi, uluslararası hukukun karmaşık bir konusudur ve uluslararası anlaşmalara veya sözleşmelere dayanabilir.

İkame yargı yetkisi evrensellik ilkesinin başka bir niteliğinin tezahürüdür. İkame yargı yetki bir suç işlendiğinde yargılamayı yapacak olan yetkili devlete suçlunun iade edilmediği takdirde yargı yetkisi olan devlet adına yargılama yapabilme kurallarıdır.

¹⁴⁷Koca/ Üzülmöz (2022). **a.g.k.**, s.805

¹⁴⁸H.Cecanpınar (2014). *Devletin evrensel yargı yetkisi ve uluslararası hukuk*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisan tezi, s.28

¹⁴⁹Külçür (2017). **a.g.k.** s. 124

¹⁵⁰Külçür (2017) **a.g.k.** s. 248

“Bu ilkenin temelinde “ya cezalandır ya da iade et” ilkesi yer aldığından, bu yetki ikincil bir yetki niteliğindedir.”¹⁵¹

Kural olarak bir devletin ülkesinde bulunan fail, işlediği suçtan dolayı yargılanmalıdır. Sanığı yakalayan devlet kovuşturma açmazsa, sanık talep eden devlete iade edilmelidir.¹⁵²

İkame yargı yetkisi, daha önce de bahsettiğimiz üzere bir ülkenin mahkemelerinin başka bir ülkede meydana gelen olaylarla ilgili olarak yargılama yetkisine sahip olması durumunu ifade eder. Bu yetki, genellikle uluslararası hukuk veya anlaşmalarla belirlenir.

İkame yargı yetkisi, bir ülkenin yargı sisteminin kendi sınırları dışında yer alan bir olay veya kişi üzerinde yetki kurmasını sağlar. “İkame yetki ilkesine göre, sanığı elinde bulunduran devlet, fiilin işlendiği yer devletin iradesine uygun olarak, suçla mücadelede devletlerin dayanışması ilkesinden hareketle, suç yeri devletini temsilen cezalandırma yetkisini kullanmaktadır.”¹⁵³ Bu durumda, olayın meydana geldiği ülkenin mahkemeleri yerine başka bir ülkenin mahkemeleri davaya bakabilir. Faili yargılayan devlet suçun işlendiği veya iade isteyen devletin yerine yargılama yetkisini kullanmaktadır.”¹⁵⁴

İkame yargı yetki ilkesi ceza davalarında devletler arasındaki adli yardım anlaşmalarıyla yerine getirilir. İkame yargı yetkisinde yargılamayı yapan devlet, kendi egemenliğine dayanarak cezalandırma amacı gütmeyen, bir başka devletin yetkisi açısından cezalandırma yapar.

İkame yargı yetkisi ilkesinde bağlantı noktası bulunmaz, devlet başka bir devletin yargı yetkisini kendi ülkesinde bulunan fail bakımından uygular.

“İkame yargı yetkisi ikincil nitelikte olup, asıl yargı yetkisine sahip olan devletin şu veya bu nedenle bu yetkisini kullanamaması durumunda söz konusu olmakta ve bu nedenle de sanığın, asıl yargılama yetkisine sahip olan devlete geri verilmemesi koşuluna bağlı olarak devreye girmektedir.”¹⁵⁵

¹⁵¹Töngör/Çetintürk (2020). **a.g.k.** s.95

¹⁵²Özgenç (2022) **a.g.k.** s.33

¹⁵³Ambos, in MK, vor 3-7 no 58; Schramm, Edward, Strafrecht: Internationales Strafrecht -Neun Fragen, JuS 2013, s.1094-dan akt. Tezcan/ Erdem/Önok (2021). **a.g.k.** s.157

¹⁵⁴Akbulut (2020), **a.g.k.** s. 77

¹⁵⁵Erdem/Tezcan/Önok (2021), **a.g.k.** s.158

İkame yargı yetkisinin kullanılması durumunda, hukuki süreç ve yargılama usulleri genellikle ilgili ülkeler arasında iş birliği ve karşılıklı yardımlaşma çerçevesinde gerçekleştirilir.

2. TÜRK VE AZERBAIJAN CEZA HUKUKU SİSTEMLERİ AÇISINDAN YER BAKIMINDAN UYGULANMA KURALLARI

2.1. Türkiye’de İşlenen Suçlar Bakımından Kurallar

Mülkilik ilkesi

“*Yer bakımından uygulama*” başlıklı TCK m.8/1’e göre, Türkiye’de işlenen suçlar hakkında Türk kanunları uygulanır. Bu maddede ceza kanunun uygulanmasında mülkilik (ülkesellik) ilkesi temel alınmıştır. “Madde metninde yer alan “Türkiye” ibaresi ülkesellik kuralına, “Türk kanunları” ibaresi ise uygulanacak kurala isabet etmektedir.”¹⁵⁶

Bu kanunun kapsamında mülkilik ilkesine dayalı kural belirlenmekle, aynı zamanda uygulanacak yasanın yürürlükte olan Türk Ceza Kanunu'nun ve suç eylemlerini belirleyen yasaların anlamına gelir.

Türk Ceza Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanan ceza kanunudur.

Bu kanun, 26 Eylül 2004 tarihinde kabul edilerek ve 1 Haziran 2005 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu olarak kanunlaşmıştır.¹⁵⁷

Türk Ceza Kanunu, suçların tanımını yapar, suç tiplerini belirler ve suçların işlenmesi durumunda uygulanacak cezaları düzenler. Ayrıca, kanun suçlulara verilebilecek güvenlik tedbirlerini de belirler.

Türk Ceza Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti ülkesinde yürürlükte dir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer bakımından uygulanmaya yönelik olarak, mülkilik ilkesi, şahsılık ilkesi, evrensellik ilkesi, koruma ilkesi benimsenmiştir.

TCK'nın m. 8 ve devamı maddelerde yer alan hükümlerde Ceza Kanunu'nun uygulanma alanı belirlenmiştir. Bu hükümlerde ülkede işlenen veya fail ve mağdur bakımından yabancılık ögesi taşıyan eylemlere göre hangi durumlarda Türk kovuşturma makamları tarafından Türk ceza hukukunun uygulanabileceğini tespit etmektedir.¹⁵⁸

Türkiye’de işlenmiş suça Türk ceza yasasının uygulanması Türkiye devletinin egemenliğinden kaynaklanmaktadır. “TCK’da devletin egemenlik yetkisinin bir

¹⁵⁶Külçür (2017). **a.g.k.**, s.138

¹⁵⁷Hakeri (2020).**a.g.k.** s.25

¹⁵⁸B.Öztürk, M. Erdem, (2022). *Uygulamalı Ceza Hukuku Ve Güvenlik Tedbirleri*. (22. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.75

yansıması olarak mülkilik ilkesi benimsenmiş, ancak ilkenin boşlukları şahsilik, koruma ve evrensellik ilkelerini de kabul ederek doldurulmak istenmiştir.”¹⁵⁹

5237 sayılı Türk Ceza Kanun'da yer bakımından uygulamada 8. ve 9. maddede yer alan hükümlerde mülkilik ilkesi benimsenmiştir.

“5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 8 ve 13. maddeleri arasında ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasına ilişkin olarak uluslararası alanda kabul görmüş birtakım ilkeler temelinde kurallara yer vererek kanunun yer bakımından uygulama alanını belirlemiştir.”¹⁶⁰

TCK'da Kanun'un yer bakımından uygulanmasında temel prensip olarak mülkilik prensibi kabul edilmiş, ancak diğer ilkelere de yer vermiştir.

Türk Ceza Kanunu ülkede işlenen suçlar bakımından uygulanması tartışmasız kabul edilerek Kanun'un hükümlerinde kurallar düzenlenmiştir. Türk ülkesinde işlenen tüm suçlara mülkilik ilkesi temel alınarak Türk kanunları uygulanacaktır.¹⁶¹

TCK'nın 8. maddesinde “*Yer bakımından uygulama*” kuralları ifade edilerek, Türk ceza kanununun yurt içinde işlenen tüm suçlara, yani mülkilik sisteminin uygulanmasına ilişkin hükümleri düzenleme altına almaktadır. Türkiye'de işlenen suçlar hakkında Türk Ceza Kanunu'nun uygulanması hükmü ile mülkilik ilkesinin kabul edildiği görülmektedir.¹⁶²

Madde düzenlenmesinde, mülkilik ilkesinin uygulama alanı gerçek anlamda ve farazi anlamda ülke olmak üzere belirlenmiştir. “Ülkede ve ülkeden sayılan yerlerde işlenmiş suç, “Türkiye'de işlenen suç”tur.”¹⁶³

Mülkilik ilkesinin ikinci bir görünüş şekli ise, “Yabancı ülkede Hüküm Verilmesi” başlığını taşıyan TCK'nın 9. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, yargılama kapsamında işlenen suç yine Türkiye'de işlenmiştir. Ancak, fail Türkiye'de işlediği suçtan dolayı yabancı ülkede yargılanmıştır. Bu maddeye göre, “*Türkiye'de işlediği suçtan dolayı yabancı ülkede hakkında hüküm verilmiş olan kimse, Türkiye'de yeniden yargılanır*”. (TCK, m.9)

¹⁵⁹Özbek/Doğan/Bacaksız (2021). **a.g.k.** s.135

¹⁶⁰Külçür (2017). **a.g.k.** s.136

¹⁶¹Değirmenci/Hazar (2013). **a.g.k.** s.37; İçel (2023). **a.g.k.**, s.171

¹⁶²M.Kaplan (2019). *Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanmasında Koruma İlkesi*. Antalya: Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7 (14), s. 651-671, s.654

¹⁶³Erem (1997). **a.g.k.** s.155

Böylece, Türkiye'de işlenen suçlar bakımından kanun uygulanmasında temel kabul gören ilke mülkilik ilkesidir. “TCK'nın 8. maddesinde “*Türkiye'de işlenen suçlar hakkında Türk kanunları uygulanır*” denilmekle, tekrarla vurgulayalım ki yer bakımından uygulama kurallarında esas prensip olan mülkilik sistemi kabul edilmiş olmaktadır.¹⁶⁴

Mülkilik ilkesi gereğince, devlet fail ve mağdurun uyrukluğuna bakmaksızın egemenlik alanı içerisinde işlenen tüm suçları cezalandırma yetkisine sahiptir. “Türkiye'de işlenen bütün suçlar dolayısıyla, failleri hangi devlet vatandaşı olursa olsun, ceza hukukuna ilişkin Türk kanunları uygulanır.”¹⁶⁵ Ayrıca, bayrak ilkesine göre de her devlet, bayrağını taşıyan deniz araçlarında işlenen suçlar açısından da cezalandırma yetkisi bayrak devletine aittir. Hava araçlarında işlenen suçlar açısından da araçın ait olduğu devletin cezalandırma yetkileri vardır.

TCK'nın 8/2 maddesine göre, “*Suç; a) Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında, b) Açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla, c) Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla, d) Türkiye'nin kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı, işlendiğinde Türkiye'de işlenmiş sayılır*”.

Mülkilik ilkesi kapsamında Türk kanunlarının uygulanabilmesi için suçun Türkiye'de işlenip işlenmediği, Türkiye ülke kavramına neler dahil olduğu ve suçun işlendiği yerin tespitinin saptanması gerekir.”¹⁶⁶

Böylelikle, TCK'nın 8/2. maddesi kapsamında bu gösterilen alanlarda işlenen suçların Türkiye'de işlenmiş sayılacağı belirtilir:

2.1.1. Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında;

2.1.2. Açık denizdeki Türk deniz ve hava araçlarında,

2.1.3. Türk deniz ve hava savaş araçlarında;

2.1.4. Türkiye'nin kıta sahanlığında ve münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda.

Yukarıda belirtilen alan ve vasıtalarla suç teşkil eden bir fiil işlendiğinde veya işlenen suçun sonucu ortaya çıktığında, suçun Türkiye'de işlendiği kesindir ve Türk

¹⁶⁴Koca/Üzülmez (2022). **a.g.k.** s.805

¹⁶⁵İ.Özgenç (2022), *Türk Ceza Hukuku genel hükümler*. (18. Baskı), Ankara: Seçkin hukuk s.1083

¹⁶⁶Koca/Üzülmez (2022). **a.g.k.** s.806

kanunları uygulanacaktır. Mülkilik ilkesinin uygulanması için bir suçun Türkiye'de işlenmesi gerekir. Türkiye'de işlenen suç, gerçek ve farazi anlamda ülke sayılan yerlerde işlendiğinde Türkiye'de işlenmiş sayılır.¹⁶⁷

TCK'nın 9. maddesinde de mülkilik ilkesi kabul edilmiştir. Bu maddeye göre, *Türkiye'de işlediği suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmiş olan kimse Türkiye'de yeniden yargılanır.* Bu hükmün kabul edilmesinin esas koşulu, mülkilik ilkesi gereğince Türkiye'de işlenmiş bütün suçlar hakkında Türkiye'de yargılanma yapılmasının gereğidir. Zira Türkiye'de işlenmiş suçlar hakkında Türk Ceza Kanunu'nun uygulanması devletin egemenliğinin bir sonucudur.

TCK'da kabul edilen sistem itibarıyla, ülkede işlenen suçlar bakımından, mülkilik prensipine; suç yabancı ülkede işlendiğinde ise, faile ve mağdura göre kişisellik, koruma, evrensellik ve ikame yetki sistemlerine yer verilerek “yarı mülkilik” sistemini benimsemiştir.

Türkiye'de işlenen suçlara ilişkin kuralları açıklarken Türk Ceza hukuku açısından suçun işlendiği yerin tespiti için gerçek anlamda Türkiye ülkesine ve farazi anlamda Türkiye ülkesine hangi alanların dahil olduğunu saptamak gerekir.

2.1.1. Suçun işlendiği yer

Ceza yasalarının yer itibarıyla uygulanmasında, mülkilik ilkesinin kabulüne bağlı olarak, öncelikle suçun nerede işlendiğinin saptanması gerekir.

Suçun işlendiği yer bakımından “*Türk Ceza Kanunu'na göre fiilin kısmen veya tamamen Türkiye'de işlenmesi veya sonucun Türkiye'de gerçekleşmesi halinde suçun Türkiye'de işlenmiş*” olduğu belirlenmiştir. Fiilin kısmen veya tamamen Türkiye'de icra edildiği ve neticenin de Türkiye'de bittiği hallerde suç Türkiye'de işlenmiş sayılacaktır.¹⁶⁸

TCK m. 8/1 de “*Fiilin kısmen veya tamamen Türkiye'de işlenmesi veya neticenin Türkiye'de gerçekleşmesi halinde suç, Türkiye'de işlenmiş sayılır.*” şeklindeki düzenlemeyle karma teoriyi benimsemiştir. “Buradaki “fiil” suçun icra hareketlerini

¹⁶⁷Artuk/Gökçen (2023). **a.g.k.** s.1133

¹⁶⁸Erem (1997). **a.g.k.** s.165; Zafer (1997). **a.g.k.** s.762

ifade eder. Fiil ibaresinden, suçun kanuni tanımında yer alan hareketler, yani icra hareketleri anlaşılmalıdır.”¹⁶⁹

Türkiye'de işlenen suçlar açısından ele alınan özelliklerden biri de fiilin Türkiye'de işlenmesi için gerekli olan suçun nesnel unsurlarıdır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Türk mevzuatında suçun işlendiği yer bakımından, “*fiilin kısmen ve tamamen Türkiye'de işlenmesi veya neticenin Türkiye'de gerçekleşmesi halinde suç, Türkiye'de işlenmiş sayılır*” hükmü belirtilmiştir.

Bu yüzden, ani suçlarda hareket Türkiye'de biterse veya kesintisiz suçlarda ise hareket Türkiye'de başlarsa, devam ederse ve biterse suçun işlendiği yer Türkiye ülkesidir. Kesintisiz suçlarda suçun Türkiye'de devam etmesi hâlinde suçun Türkiye'de işlenmiş olduğu kabul edilir.

“Türk hukukunda mesafe suçları konusunda karma teori kabul edilerek”¹⁷⁰ fiilin Türkiye'de tamamlandığı veya kısmen işlendiğinde suçun işlendiği yerin Türkiye olduğu öngörülmüştür.

Suçun Türkiye'de de işlendiği kapsamında, suçun özel görünüş şekilleri olarak nitelendirilen teşebbüs, iştirak ve suçların içtimaı açısından da suçun işlendiği yerin tartışılması gerekir.¹⁷¹ Suçun niteliğine bakılmaksızın Türkiye'nin egemenlik alanında işlenen suçlara ceza kanunun uygulanmasında Türkiye'nin yetkisi olduğu kabul edilmiştir.

Neticenin oluştuğu yer ve iştirak halinde gerçekleşen suçlarda şeriklerden birinin hareketi Türkiye'de işlenmesi halinde de suçun işlendiği yer Türkiye olacaktır.¹⁷² Yabancı ülkede işlenen suçta Türkiye'den iştirak eden failin Türkiye'de yargılanması söz konusudur.¹⁷³

İhmalî suçlarda neticenin meydana geldiği veya yapılması gereken hareketin nerede yapılmadığına bakılarak suçun işlendiği yerin Türkiye ülkesi olduğu kabul edilmektedir.¹⁷⁴

¹⁶⁹Töngör/Çetintürk (2020). **a.g.k.** s.85

¹⁷⁰Centel/Zafer/Çakmut (2016), **a.g.k.** s.151

¹⁷¹H.Mert (2015). *Yurt dışında işlenen suçlardan dolayı Türkiye'de yapılan yargılamalarda yabancı ceza kanununun göz önünde bulundurulması*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi s.106

¹⁷²Çiftcioğlu (2013). **a.g.k.** s. 122

¹⁷³Hakeri (2020).**a.g.k.** s.66

¹⁷⁴Akbulut (2020). **a.g.k.** s. 142

Teşebbüs aşamasında kalan suçlarda, o ana kadar gerçekleştirilen icra hareketlerinin bir kısmının Türkiye'de gerçekleştirilmesi halinde suç Türkiye'de işlenmiş sayılır.¹⁷⁵

TCK'nın mülkîlik ilkesini esas alan 8. maddesi, kanunun uygulanmasını "*Türkiye'de işlenen suçlar*" açısından tanımlamaktadır. Buna göre Türkiye ülkesinin sınırlarının hangi alanlardan oluştuğunun tartışılması önemlidir. Mülkîlik ilkesi bakımından kanunun uygulanmasında suçun işlendiği yerin belirlenmesi gerekmektedir.¹⁷⁶ Suçun, Türkiye ülkesinde işlendiğinin tespit edilebilmesi için Türkiye ülkesinin anlamının belirlenmesi önemli bir konudur.

Türkiye ülkesine hangi alanların dahil olduğu belirlendikten sonra suçun işlendiği yerin tespiti yapılarak ülke sınırları içinde işlendiği kabul edilen suçlar hakkında mülkîlik ilkesi açısından, ülke sınırları içinde işlenmiş sayılan suçlara Türk kanunları uygulanacağı açık bir konudur.

Suçun işlendiği yerin Türkiye ülkesi kabul edilmesi için Türkiye ülkesine dahil olan gerçek ve farazi ülke alanları kabul edilmektedir.

2.1.1.1 Gerçek anlamda Türkiye ülkesi

Türkiye ülkesinin ceza yetkilerini kullandığı alanlar kara, karasuları ve bu alanlar üzerindeki hava sahasından oluşur. TCK'nın 8/2. maddesinde *Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında, açık denizdeki Türk deniz ve hava araçlarında, Türk deniz ve hava savaş araçlarında, Türkiye'nin kıta sahanlığında ve münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda işlenen suçun, Türkiye'de işlenmiş sayılacağı* hüküm edilmiştir.

Söz konusu maddeye göre, suç;

- a) *Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında,*
- b) *Açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla,*
- c) *Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla,*
- d) *Türkiye'nin kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı,*

¹⁷⁵Hakeri (2020).**a.g.k.** s.66

¹⁷⁶Külçür (2017). **a.g.k.** s.157

işlendiğinde Türkiye'de işlenmiş sayılır.

Bu alanlar Türkiye'nin gerçek ve farazi anlamda ülkesi kapsamına dahildir.

TCK'da öncelikle Türkiye ülkesinin gerçek alanlarında işlenmiş suçların Türkiye ülkesinde işlendiği kabul edilmiştir. Bu maddenin kapsamında belirtilen gerçek Türkiye ülkesini kara alanlar, deniz alanları ve bu alanlar üzerindeki hava sahasını içerir. TCK. M. 8/2. Hükmüne göre suç, "Türk kara ve hava sahası ile Türk karasularında" işlendiğinde Türkiye'de işlenmiştir.

Türkiye kara ülkesinin sınırları uluslararası anlaşmalarla belirlenmiştir. "Türkiye'nin iki taraflı veya çok taraflı uluslararası sözleşmelerle belirlediği toprak parçası kara sahasını ifade etmektedir."¹⁷⁷ Türkiye'nin kara topraklarında, kara sularında ve bu alanlar üzerindeki hava sahalarında ülkesinin üzerinde münhasır egemenlik yetkileri kabul edilmiştir. Bu yüzden devletin münhasır yetkilerinin kabul edildiği alanlarda cezalandırma yetkisinin kullanması da mantıksaldır ve gereklidir.

Türkiye ülkesinde kara alanlarda mülklik ilkesi gereğince işlenen suçlar bakımından Türkiye münhasır cezalandırma yetkisine sahiptir. Türkiye'de işlenmiş her suç için Türkiye Ceza Kanunu uygulanacaktır.

Türkiye'nin karasuları sınırları 20.05.1982 tarih ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu¹⁷⁸ ile belirtilmiştir.

Kanun'un 1. maddesinde "Türk karasularının genişliği altı deniz milidir. Cumhurbaşkanı, belirli denizler için, o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları gözönünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, altı deniz milinin üstünde karasuları genişliği tespit etmeye yetkilidir," hükümleri belirtilmiştir.

Türkiye karasularının genişliği altı deniz mili olarak tespit edilmiştir. Karasuları Kanunu'nun 1.maddesine göre, "Cumhurbaşkanının belirli denizler için o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları göz önünde tutarak ve hakimiyet ilkesine uygun olmak şartıyla, karasularının genişliğini altı deniz milinin üstünde tespit etmeye yetkili olduğu kabul edilmiştir."¹⁷⁹ Karasuları 1982 tarihli Karasuları Kanunu ile belirlenmiş,

¹⁷⁷Akbulut (2020). a.g.k, s.62

¹⁷⁸Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2674.pdf> (Erişim tarihi 03.02.2023)

¹⁷⁹Koca/Üzülmez (2022). a.g.k. s.813

“Bakanlar Kurulu, kendisine verilen yetkiye dayanarak karasularını Ege Denizi'nde 6 mil (9,6 km), Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil (19,2 km) olarak belirlemiştir.”¹⁸⁰

Türkiye ülkesi kara alanlarda olduğu gibi karasuları alanında da cezalandırma yetkisini kullanmak için münhasır hakka sahiptir. “Türk karasuları, Türkiye ülkesine dahil olduğu için uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülükler dışında, Türk liman veya karasularında yabancı ülkenin gemilerinde işlenen suçlara Türk kanunları uygulanacaktır.”¹⁸¹

Türkiye kara ve karasuları üzerinde bulunan hava sahaları üzerinde münhasır egemenliğe sahiptir. 1983 tarih ve 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık¹⁸² Kanunu'nda Türk hava sahası ve hava araçlarının tanımı verilmiştir. Kanunun 3. maddesinde "Türk Hava Sahası" terimi “*Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliği altındaki ülke ile Türk karasuları üzerindeki sahayı*” olarak tanımlanmıştır.

Devletlerin farazi anlamda ülkeleri sayılan hava araçlarında suç işlendiğinde yasaların uygulanmasında askeri ve sivil araçlar bakımından iki tür uygulama koşulu ortaya çıkmaktadır. Türkiye hava sahası alanlarında sivil araçlarda işlenen suçlar açısından Türkiye devletinin ceza yetkisi tanınmaktadır. Askeri araçlar bakımından ise bu kurallar geçerli değil.

Böylece, Türkiye hava sahasında sivil hava araçlarında işlenen suçlar bakımından Türk Ceza Kanunu uygulanacaktır.

Sonuç olarak Türkiye'nin gerçek ülkesini Türkiye'nin kara, deniz ve bu alanların üzerindeki hava sahaları tanımlamaktadır. Mülkiyet sistemi açısından bu alanlarda işlenen her suça Türk Ceza Kanunu uygulanır.

2.1.1.2 Farazi anlamda Türkiye ülkesi

Türkiye farazi ülkesi olarak kabul edilen alanlarda ceza yetkilerini kullanır. TCK'nın 8/2. maddesine göre, farazi anlamda Türkiye ülkesine dahil olan alanlarda işlenen suçların Türkiye'de işlenmiş kabul edileceği ve bu suçlar hakkında Türk kanunlarının uygulanacağı belirtilmiştir. Buna göre suçun, “*açık denizde ve bunun*

¹⁸⁰H.Hakeri (2020). *Ceza hukuku genel hükümler temel bilgiler*. (17. Baskı), Ankara: Astana Yayınları, s.68

¹⁸¹Koca/Üzülmez (2022).**a.g.k.** s.814

¹⁸²bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2920.pdf> (Erişim tarihi 04.02.2023)

üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla, Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla, Türkiye'nin kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı” işlenmesi halinde suç Türkiye'de işlenmiş sayılır.¹⁸³ Türkiye'de işlenmiş suça göre Türk kanunlarının uygulanacağı hukuken açıktır.

TCK'nın 8/2 maddesinde, Türkiye ülkesiymiş gibi kabul edilen yerlerin kapsamı belirlenmiştir. Kanunun hükmünde, hangi araçlarda ve yerlerde işlenen suçların Türkiye ülkesinde işlenmiş sayılacağı ve bu suçlar hakkında Türk kanunlarının uygulanacağı belirtilmiştir.¹⁸⁴

TCK'nın yer bakımından uygulanması konusunda Türkiye ülkesi sayılan farazi anlamda alanlar:

“a) Açık denizdeki Türk deniz ve hava araçlarını,

b) Türk deniz ve hava savaş araçlarını;

c)Türkiye'nin kıta sahanlığında ve münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarını” içermektedir.

Türkiye'nin farazi anlamda ülkesi-devletin savaş gemileri, açık denizde bulunan ticaret gemileri, hava vasıtaları, kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgede tesis edilmiş sabit platformları kapsar.¹⁸⁵

“Türk bayrağını taşıyan ticari gemiler ve hava araçları, açık denizlerde ve açık denizlerin hava sahasında Türkiye sayılırlar.”¹⁸⁶ Bu alanlarda işlenen suçlar Türkiye topraklarında işlenmiş suçlar sayılarak Türk ceza yasaları bakımından yargılama yapılacaktır.

TCK, açık denizde işlenen suçlar bakımından bayrak ilkesini kabul etmiştir. Açık denizlerde ve bu alanlar üzerindeki hava sahasında olan Türk bayrağını taşıyan bir gemide ya da uçakta bir suç işlenmesi veya bu gemilerle veya uçaklarla işlenmiş suçlar Türkiye'de işlenmiş sayılmaktadır.

¹⁸³Çiftcioğlu (2013). **a.g.k.** s. 119

¹⁸⁴Külçür (2017). **a.g.k.** s.152

¹⁸⁵Artuk/Gökçen (2023). **a.g.k.** s.1133

¹⁸⁶Zafer (2019). **a.g.k.** s.773

Açık denizler hiçbir devletin egemenliği altında bulunmadığından bayrak ilkesi gereğince Türk bayrağını taşıyan gemi Türk ülkesi olarak kabul edilecektir ve işlenen suçlar bakımından Türk yasaları uygulanacaktır.

Yabancı bir ülkenin karasularında veya limanlarında bulunan gemilerde işlenen suçlarda ise mülkilik ilkesi bakımından Türkiye'nin yargı yetkisi bulunmamaktadır. “Yabancı bir devletin karasularında veya hava sahasında, savaş aracı dışındaki Türk hava veya deniz araçlarıyla ya da bu araçlarda işlenen suçlar Türkiye'de işlenmiş sayılmamaktadır.”¹⁸⁷ Başka bir ifadeyle, açık denizlerin dışında bulunun Türk deniz ve hava araçlarında işlenen suçlar açısından Türkiye devletinin cezalandırma yetkisi mülkilik ilkesi bakımından uygulanmayacak, şahsilik, koruma veya evrensellik ilkesi bakımından ceza kanunu uygulanması gündeme gelebilecektir.

Hava ulaşım araçları Türk hava sahası ve açık denizlerin üzerindeki hava sahalarında işlenen suçlar bayrak ilkesi gereğince Türkiye'de işlenmiş sayılacaktır.

Başka ülkenin karasularında veya hava sahasında Türk savaş araçlarında işlenen veya bu araçlarla işlenen suçlar Türkiye'de işlenmiş sayılacaktır. Savaş araçlarında işlenen suçlarda suç yerinin belirlenmesinde aracın bulunduğu yere bakılmaksızın aracın ait olduğu Türk devletinin ceza kanunları uygulanacaktır. “Başka bir ülkenin kara, hava sahası veya karasuları içinde ve fakat Türk deniz hava savaş araçlarında veya bu araçlarla işlenmişse suç Türkiye'de işlenmiş sayılır.”¹⁸⁸

Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla işlenen suçlara, Türkiye ülkesinin egemen yetkileri gereğince Türk yasaları uygulanacaktır. “Yabancı savaş gemileri yabancı karasularında sadece kendi yasalarına bağlıdır.”¹⁸⁹ Bu araçlar nerede bulunursa bulunsun, suçun Türkiye'de işlendiği kabul edilecektir. Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla işlenen fiiller bu araçlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar Türkiye'de işlenmiş kabul edilmektedir.¹⁹⁰

TCK'nın 8/2 maddesine göre, Türkiye'nin kıta sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlar Türkiye'nin farazi anlamda ülkesi kabul edilmiştir. Mülkilik ilkesi gereğince bu platformlarda suç işlendiğinde suçun

¹⁸⁷Mert (2015). **a.g.k** s.100; Koca/Üzülmez (2022). **a.g.k**. s.815

¹⁸⁸Hakeri (2020).**a.g.k**. s.68 vd.

¹⁸⁹Özbek/Doğan/Bacaksız (2021). **a.g.k**. s.137

¹⁹⁰Akbulut (2020). **a.g.k**. s.63; Zafer (2019). **a.g.k**. s.773

Türkiye ülkesinde işlenmiş olduğu sonucuna varılarak Türk Ceza Kanunu uygulanacaktır.¹⁹¹

2.2 Türkiye'de Yeniden Yargılanma Yapılması

Türkiye'de işlenen suçlar bakımından TCK iki durumda uygulanır: Birinci şart suç Türkiye'de işlendiyse Türk Ceza Kanunu'nun uygulanacağıdır. Bu mülkiyet ilkesinin bir sonucudur. İkinci durumda ise suç yine Türkiye'de işlenmiştir, ancak yabancı ülkede hüküm verilmiştir.

TCK'nın 9. maddesine göre “*Yabancı ülkede hüküm verilmesi*” Türkiye'de işlenmiş suça göre göz önünde bulunmayacaktır. Türkiye'de suç işleyen fail, suçu işledikten sonra yurt dışında bu suçtan dolayı yargılanmış olsa da Türkiye'de yeniden yargılanır. “TCK'nın 9. maddesindeki düzenleme ile “non bis in idem”¹⁹² ilkesine istisna getirilmiştir.”¹⁹³ Bu maddeye vücut veren husus, suçun mülkiyet sistemi bakımından Türkiye yargı yetkisi altında işlenmesi ve fakat fail hakkında yabancı ülkede bu suçtan dolayı hüküm verilmiş olmasıdır. “Fail hakkında yabancı ülkede verilen hüküm, Türkiye'de işlediği suçtan dolayı olmalıdır.”¹⁹⁴ Suçu işleyen failin vatandaş veya yabancı olması arasında herhangi bir ayırım bulunmaz.

Bazı sözleşmelerde, “Non bis in idem” kuralı failin aynı fiilinden dolayı, aynı devlette yargılanamayacağı fakat farklı devletlerde yargılanabileceği hükme bağlanırken; bazı sözleşmelerdeyse, farklı devletlerde de yargılanamayacağı hükme bağlanmıştır.¹⁹⁵

Görüldüğü gibi bu maddeye göre, yabancı ülkede hüküm verilse dahi suçun işlendiği yerin Türkiye olması halinde tekrar yargılama yapılacağı kabul edilmiştir. “Türkiye'de işlenmiş olan suç dolayısıyla yabancı devlet mahkemelerince hüküm verilmiş olsa bile, ceza hukukuna ilişkin Türk kanunları uygulanmak üzere Türkiye'de

¹⁹¹Artuk/Gökçen (2023). **a.g.k.** s.1133

¹⁹² “Latince bir ifade olan “ne bis in idem veya non bis in idem”, sözlük anlamı itibariyle, aynı şeyin iki defa tekrarlanamayacağını ifade ederken, ceza hukuku bakımından, bir kişinin aynı eylem nedeniyle iki defa sorumlu tutulamayacağı anlamına gelir.IHAS-nın EK 7. Protokolünün 4 üncü maddesinde ilk kez kabul edilmiştir.” bkz. İ. Oter (2022). *Ne bis in idem ilkesinin uygulanabilirlik alanları ile ilgili bir sentez çalışma*. TAAD, (50), s. 142

¹⁹³M.Özen (2010). *Non bis in idem (aynı fiilden dolayı iki kez yargılama olmaz) ilkesi*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, Sa. 1, s.396

¹⁹⁴Koca/Üzülmez (2022). **a.g.k.** s.818

¹⁹⁵Kaya (2020). **a.g.k.**, s/52

yeniden yargılama yapılacaktır.”¹⁹⁶ Bu hükümde koruma ilkesi dikkate alınarak ülkede bir suç işlendiğinde hukuk düzeninin ihlali önlenmekte ve hukuk düzeninin sağlanması korunmaktadır. Türkiye’de işlenen suçlar bakımından yabancı mahkeme hükmü kabul edilmemektedir. Türkiye’de işlenen bir suçun Türkiye’de yargılanması gerektiği düşüncesi bu kurallarda belirlenmiştir.¹⁹⁷

TCK m.9 hükmünde “*Türkiye’de işlenmiş olan suçtan dolayı yabancı ülkede hakkında hüküm verilmiş kimse, Türkiye’de yeniden yargılanır*” düzenlemesi mevcuttur. “Buna göre Türkiye’de işlenen bir suçtan dolayı kişi yurt dışında yargılanıp kesinleşmiş beraat veya mahkûmiyet kararı almış olsa da Türkiye’de yeniden yargılanması gerekmektedir.”¹⁹⁸ Bu hüküm mülkilik ilkesinin sonucudur.

Türkiye’de işlenen suçtan dolayı yabancı ülkede hakkında hüküm verilmiş kimsenin Türkiye’de yeniden yargılanması, mülkilik ilkesinin kayıtsız şartsız uygulanmasıdır. “Ancak yabancı ülkede verilmiş olan mahkûmiyet hükmü infaz edilmiş ise bunun Türkiye’de yapılacak yargılama sonucunda verilecek cezadan mahsup edilmesi gerekir.”¹⁹⁹

Yabancı ülkede hüküm verilmiş olması durumunda, TCK’nın 16 maddesinde kabul edilen, “*Nerede işlenmiş olursa olsun bir suçtan dolayı, yabancı ülkede gözaltında, gözlem altında, tutuklulukta veya hükümlülükte geçen süre, aynı suçtan dolayı Türkiye’de verilecek cezadan mahsup edilir*” hükmü ceza verilirken dikkate alınacaktır.

Yabancı ülkede verilmiş hükmün beraat hükmü veya mahkûmiyet olması Türkiye’de yargılama yapılabilmesi açısından önemsizdir.

2.3 Yabancı Ülkede İşlenen Suçlar Bakımından Kurallar

Yabancı ülkede işlenen suçlar bakımından TCK’nın uygulanma koşulları belirlenmiştir. Yabancı ülkede işlenen suçlarla ilgili kurallar ve yargı yetkisi genellikle uluslararası anlaşmalara ve her ülkenin kendi iç hukukuna dayanır. Bu kurallar, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir ve suçun niteliği, suçlunun vatandaşlık durumu ve suçun işlendiği yer gibi faktörlere bağlı olarak değişebilir.

¹⁹⁶Özgenç (2022). **a.g.k.**, s.1086

¹⁹⁷Külçür (2017). **a.g.k.** s.219

¹⁹⁸Töngör/Çetintürk (2020). **a.g.k.** s.84

¹⁹⁹Centel/Zafer/Çakmut (2016). **a.g.k.** s.155

Devletler kendi ülkesi dışında işlenen suçlara kayıtsız kalmamaktadırlar. “Bir eylemin, belli bir ülke bakımından, yurt dışında işlenmiş suç sayılabilmesi için, söz konusu eylemin herhangi bir nedenle o ülkede işlenmiş sayılmaması gerekir.”²⁰⁰

Mülkilik ilkesi katı bir şekilde uygulansaydı bir devletin ceza kanununun uygulanması yalnızca o devletin ülkesinde işlenen suçlar bakımından söz konusu olurdu. Bu durumda devletin kendi çıkarlarını ve vatandaşlarını korumakta yetersiz kalması ihtimali ortaya çıkardı.

Türk Ceza Kanunu'nun uygulanacağı yer sorunu Türkiye'de işlenmiş suçlar bakımından ortaya çıkmaz. Suçun yabancı bir ülkede işlenmiş olması veya fail veya mağdurun yabancı ülke vatandaşı olması gibi veya olayda başka bir yabancı ülke bağlantısının (yabancılık unsurunun) bulunmasında suçun işlendiği yer bir tartışma yaratır.²⁰¹

Bu nedenlerle Türk ceza hukukunda ceza kanunlarının uygulanmasında yarı mülkilik sistemi kabul edilerek yurt dışında işlenen suçlarda Türk Ceza Kanun'un uygulanma sınırları belirlenmiştir.

Yurt dışında işlenen suçlar bakımından ceza kanunun uygulanması kişisel, korunma, evrensellik ilkeleri gereğince yürütülmektedir.

Ayrıca, yabancı ülkede Türkiye'nin menfaati olmayan bir suçun cezalandırılmasında ikame yetki ilkesinin kullanılmasına ilişkin kuralları da görmekteyiz.

TCK'nın yabancı ülkede işlenmiş suçlar bakımından 10. ve 11. maddelerde faile göre şahsılık ilkesi, 12/2. maddede mağdura göre şahsılık ilkesi, 12/3. maddede evrensellik ilkesi ve ayrıca 12/1. ve 13. maddede koruma ilkeleri kabul edilmiştir.

TCK'ya göre, yabancı bir ülkede işlenen bir suç hakkında aşağıda belirtilen hallerde Türk hukuku uygulanır:

1) Görev suçları;

“Yabancı ülkede Türkiye namına memuriyet veya görev üstlenmiş olup da bundan dolayı bir suç işleyen kimse, bu fiile ilişkin olarak yabancı ülkede hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş bulunsa bile, Türkiye'de yeniden yargılanır.” (Türk Ceza Kanunu, m. 10)

²⁰⁰Tezcan (1984).a.g.k. s.112

²⁰¹Töngör/Çetintürk (2020). a.g.k. s.79

2)

3) Vatandaş tarafından işlenen suç;

“Bir Türk vatandaşı, 13’üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı bir yıldan az olmayan hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede işlediği ve kendisi Türkiye’de bulunduğu takdirde, bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması ve Türkiye’de kovuşturulabilirliğin bulunması koşulu ile Türk kanunlarına göre cezalandırılır.” (Türk Ceza Kanunu, m. 11)

4) Yabancı tarafından işlenen suç;

“Bir yabancı, 13’üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede Türkiye’nin zararına işlediği ve kendisi Türkiye’de bulunduğu takdirde, Türk kanunlarına göre cezalandırılır. Yargılama yapılması Adalet Bakanının istemine bağlıdır. (2) Yukarıdaki fıkrada belirtilen suçun bir Türk vatandaşının veya Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisinin zararına işlenmesi ve failin Türkiye’de bulunması halinde, bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması koşulu ile suçtan zarar görenin şikâyeti üzerine fail, Türk kanunlarına göre cezalandırılır. (3) Mağdur yabancı ise, aşağıdaki koşulların varlığı halinde fail, Adalet Bakanının istemi ile yargılanır: a) Suçun, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı üç yıldan az olmayan hapis cezasını gerektirmesi. b) Suçluların geri verilmesi anlaşmasının bulunmaması veya geri verilme isteminin suçun işlendiği ülkenin veya failin uyuğunda bulunduğu devletin hükûmeti tarafından kabul edilmemiş olması.” (Türk Ceza Kanunu, m. 12/1, 12/2)

5) Diğer suçlar:

“Aşağıdaki suçların, vatandaş veya yabancı tarafından, yabancı ülkede işlenmesi halinde, Türk kanunları uygulanır: a) İkinci Kitap, Birinci Kısım altında yer alan suçlar. b) İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Bölümlerde yer alan suçlar. c) İşkence (madde 94, 95). d) Çevrenin kasten kirletilmesi (madde 181). e) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188), uyuşturucu veya

uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (madde 190). f) Parada sahtecilik (madde 197), para ve kıymetli damgaları imale yarayan araçların üretimi ve ticareti (madde 200), mühürde sahtecilik (madde 202). g) Fuhuş (madde 227). i) Deniz, demiryolu veya havayolu ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması (madde 223, fıkra 2, 3) ya da bu araçlara karşı işlenen zarar verme (madde 152) suçları.” (Türk Ceza Kanunu, m. 13)

Yukarıdaki maddelerde belirtilen hal ve şartlarda yabancı ülkede işlenen suçlara Türk ceza hukukunun uygulama esasları belirlenmiştir.

Kanun birçok durumda TCK'nın yurt dışında işlenen suçlara uygulanmasına izin vermesine rağmen, kanunun yurt dışında işlenen suçlara uygulanmasının sınırlamaları olduğu açıktır. “Türk vatandaşları tarafından yurt dışında işlenen suçların bir kısmı, belirli koşulların varlığı halinde Türk mahkemeleri tarafından ve Türk kanunlarına göre yargılanabilecektir.”²⁰²

Yabancı ülkede işlenen suçlar bakımından Türkiye'de yargılamada, “*Seçimlik cezalarda soruşturma*” kuralı kapsamında bir kural belirlenmiştir.

TCK'nın 14. maddesinde kabul edilen bu hükme göre, “*11 ve 12'nci maddelerde belirtilen hallerde, soruşturma konusu suçun yer aldığı kanun maddesinde hapis cezası ile adli para cezasından birinin uygulanması seçimlik sayılmış ise soruşturma veya kovuşturma açılmaz.*”

Dolayısıyla, yabancı ülkede, şahsilik ve koruma ilkesi kapsamında işlenen suçların yer aldığı kanun maddesinde hapis cezası ile adli para cezasından birinin uygulanması seçimlik ise soruşturma veya kovuşturma açılmaz.

2.3.1. Şahsilik (kişisellik) ilkesi

Ülkede işlenen suçlar bakımından mülkilik ilkesi katı bir şekilde uygulanırken, yurt dışında işlenen suçlar açısından Türk ceza kanunun uygulanmasında şahsilik, evrensellik, korunma, yetki paylaşımı ilkeleri kabul edilmiştir.

Devletin ceza yasalarının yurt dışında kendi vatandaşı tarafından veya vatandaşına karşı işlenen suçlar açısından uygulaması şahsilik ilkesine bağlıdır.

²⁰²Aydın (2019). a.g.k. s.364

TCK'da 10. ve 11. maddelerinde faile göre şahsilik ilkesi, 12. maddenin 2. fıkrasında ise mağdura göre şahsilik ilkesi kabul edilmiştir.

Şahsilik ilkesi bakımından ceza kanunlarının uygulanmasında failin veya mağdurun vatandaşlığı bağlantı noktası kabul edilerek, bir devlet yabancı ülkede işlenen suçlar açısından cezalandırma yetkisi yürütülür.

Türk Ceza Kanunu, suç Türkiye dışında işlenmesine rağmen, bazı hallerde failin, bazı hallerde ise mağdurun sıfatına önem vererek, fail veya mağdurun Türk vatandaşı olması halinde, Türk kanunlarının uygulanmasını öngörmüştür.²⁰³

TCK'da söz konusu maddelerde kanunun uygulanmasını failin veya mağdurların vatandaşlığına bağlayarak ülke dışında işlenen suçlar bakımından uygulanma kurallarını belirlemiştir.

Türk Ceza hukukunda kabul edilen şahsilik ilkesi faile göre ve mağdura göre şahsilik ilkesi olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.3.1.1. Faile göre şahsilik ilkesi

TCK'nın 10 ve 11. maddelerinde faile göre şahsilik ilkesinin kullanma şekilleri düzenlenmiştir.

Ceza kanunda yer alan bu ilkeye göre devlet yurt dışında suç işleyen vatandaşını cezalandırabilme hakkına sahiptir. Fail ülke adına yurtdışında görev üstlenmiş olması şartıyla görev suçları bakımından 10. ve diğer suçlar bakımından uygulanmak üzere ise 11. maddede hükümler yer almaktadır.

TCK'nın 10. maddesinde, "*Yabancı ülkede Türkiye namına memuriyet veya görev üstlenmiş olup da bundan dolayı bir suç işleyen kimse, bu fiile ilişkin olarak yabancı ülkede hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş bulunsa bile, Türkiye'de yeniden yargılanır*" hükmü düzenlenmiştir. Bu fiile ilişkin olarak yabancı ülkede failin hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş bulunsa bile, Türkiye'de yeniden yargılanacaktır.

TCK'nın 10. maddesine göre Türk Ceza Kanunu'nun uygulanma alanı bulabilmesi için yabancı bir ülkede Türkiye namına memuriyet ve görev üstlenmiş olan kişi tarafından bir suçun işlenmiş olması gerekir. İşlenmiş suç görev suçu olmalıdır.²⁰⁴ Bu suçları işlemiş failerin yargılana bilmeleri için Türkiye'de bulunmaları gerekmektedir.

²⁰³Koca/Üzülmez (2022). **a.g.k.** s.818

²⁰⁴Koca/Üzülmez (2022). **a.g.k.** s.827

Bu suçlarda Türk mahkemelerinin yetkili sayılabilmesi için suçun ağırlığı, cezası, kime karşı işlendiği önemli değildir. “Suçun, failinin Türkiye namına memuriyet veya görev yapan şahıs tarafından işlenmesi ve görev suçu mahiyetinde olması halinde Türk mahkemeleri, her koşulda yetkili sayılmaktadır.”²⁰⁵

Bu madde kapsamında failin Türk vatandaşı olması zorunlu değildir. Memur olabilmek için Türk vatandaşlığı gerekmez de Türk vatandaşı olmayan kimse Türkiye adına görev üstlenen kişi olabilir. Bu hükmün uygulanabilmesi için yabancı ülkede Türkiye adına memuriyet veya görev üstlenmiş kişinin bir suç işlemesi gerekir.²⁰⁶ Aynı zamanda, işlenen suçun, memuriyet ve görevle ilgisinin bulunması gerekir.²⁰⁷ O halde TCK'nın 10. maddesinin uygulanabilmesi için öncelikle failin yabancı bir ülkede Türkiye adına memuriyet üstlenmiş olması veya memuriyet üstlenmemiş olmakla birlikte Türkiye adına herhangi bir görev üstlenmiş olması gerekir. “Yurt dışında askeri birlikte görevli bir personel, diplomatik veya konsolosluk statüsüne sahip bir misyonda görevlendirilen bir memur veya ikili kültür anlaşmaları ile çerçevesinde gönderilen bir öğretmen de bu kapsamda değerlendirilir.”²⁰⁸

Görüldüğü üzere, görev suçları yönünden faile göre şahsilik ilkesi benimsenerek Türk Ceza Kanunu'nun bu tür suçlara uygulanması bakımından kurallar koyulmuştur. “Resmi görev kapsamında yurt dışında bulunan ve diplomatik statüleri çerçevesinde buldukları ülkede yargılanmayacak kişilerin Türkiye’de yargılanmamasına ilişkin esaslar TCK m. 10’da düzenlenmiştir.”²⁰⁹

Failin şahsiliği bakımından görev suçları herkes için hüküm getiren nitelikte olmayıp, failin memur ve görevli olması nedeniyle özel bir hükümdür. “Bu ilke kapsamında kalan suçlar, memuriyet ve göreve ilişkin suçlardır.”²¹⁰ Bu yüzden çalışmamızda görev suçları, faile göre şahsilik kapsamında incelenmiştir.

²⁰⁵H.Aydın (2019). *Yabancı ülkede işlenen suçlarda Türk mahkemelerinin yetkisi*. D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, C.21, s. 349-377, s.360

²⁰⁶Akbulut (2020). **a.g.k.** s.70

²⁰⁷Çiftcioğlu (2013). **a.g.k.** s. 124 vd.

²⁰⁸Aydın (2019). **a.g.k.** s.362

²⁰⁹Erdem (2023), **a.g.k.** s.38

²¹⁰Zafer (2019). **a.g.k.** s.774

Türk vatandaşlarının yabancı ülkede işledikleri suçlar hakkında Türk kanunlarına uygulama alanı tanıyan faile göre şahsılık kuralı, 5237 sayılı TCK'nın vatandaş tarafından işlenen suç başlıklı 11. maddesinde düzenlenmiştir.

Buna göre;

“Bir Türk vatandaşı, 13'üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı bir yıldan az olmayan hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede işlediği ve kendisi Türkiye'de bulunduğu takdirde, bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması ve Türkiye'de kovuşturulabilirliğin bulunması durumunda Türk kanunlarına göre cezalandırılır” hükmü kabul edilmiştir.

Faile göre kişisellik kuralının düzenlendiği 11. madde analiz edildiğinde, bir Türk vatandaşının yabancı ülkede işlediği suçların Türk kanunlarına göre cezalandırılmasının birtakım şartlara bağlandığı görülmektedir.

Bu hükme göre cezalandırılabilmenin koşulları şunlardır:

- 1) Suçu işleyen Türk vatandaşı olmalı;
- 2) İşlenen suç TCK'nın 13'üncü maddesinde yazılı suçlar dışında olan bir suç olması gerekir;
- 3) Suçun işlendiği yer yabancı bir ülke olmalıdır;
- 4) Bu suç Türk kanunlarına göre aşağı sınırı bir yıldan az olmayan hapis cezası gerektirmelidir.
- 5) Fail Türkiye'de bulunmalıdır;
- 6) Bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olmalıdır ve Türkiye'de kovuşturulabilirlik bulunmalıdır.

Bir Türk vatandaşının yabancı ülkede işlemiş olduğu suçtan dolayı TCK'nın 11. maddesine göre yargılanabilmesi için temel şart suçun işlendiği anda failin Türk vatandaşı olmasıdır. “Yurtdışında şahsılık ilkesi, failin ülke içinde olduğu kadar, yurtdışında da izlediği ve dolayısıyla yurtdışında işlenen bir suçun failinin Türk vatandaşı olması halinde Türkiye'nin yargılama hakkına sahip olduğu esasına dayanmaktadır.”²¹¹

Failin suçu işledikten sonra Türk vatandaşlığını kaybetmesi durumunda da TCK'nın 11. maddesine göre ceza sorumluluğu altında olacağı kabul edilmektedir. Fiilin işlenmesinden sonra vatandaşlığın kaybedilmesi önemli değildir.²¹²

²¹¹Demirbaş (2022). **a.g.k.** s.183

²¹²Akbulut (2020). **a.g.k.** s.71

Bu maddenin uygulanması için ikinci bir şart suçun Türkiye devletine göre mülkilik ilkesi kapsamında olmaması gerekir, yani suç yabancı ülkede işlenmelidir.

Türk vatandaşının yabancı ülkede işlediği suçtan dolayı TCK'nın 11. maddesine göre cezalandırılabilmesi için gereken şartlara göre, yabancı ülkede işlenen suç nedeniyle o ülkede hüküm verilmemiş olması ve aynı zamanda bunun Türk hukukuna göre kovuşturulabilir olması gerekir. Vatandaş yabancı ülkede yargılanmışsa, Türkiye'de tekrar cezalandırılmayacaktır.

Türkiye vatandaşının yabancı ülkede işlediği suçtan dolayı 11. maddeye göre aşağı sınırı bir yıldan az hapsi gerektiren suçlar bakımından ceza sorumluluğuna sahip olabilmesi için, zarar görenin veya yabancı hükümetin şikâyeti gerekir. İşlenen suçun cezasının alt sınırının bir yıldan az olması durumunda Türkiye'de yargılama yapılması şikâyet koşuna bağlanmıştır.²¹³ Bu durumda şikâyet failin Türkiye'ye girdiği tarihten itibaren altı ay içinde yapılmalıdır.

Madde metninde olmayan ancak madde gerekçesinde ifade edilen bu şarta göre Türk vatandaşının yabancı ülkede işlediği suçtan dolayı mağdur olan kimse yabancı ise, fail hakkında Türkiye'de Türk kanunlarına göre yargılama yapılabilmesi için, fiilin işlendiği ülke devleti kanununa göre de suç teşkil etmesi gerekmektedir.

Böylece, Türk Ceza hukukunda ceza kanunlarının uygulanmasında faile göre şahsilik ilkesi geniş kapsamda kabul edilerek, yabancı ülkede işlenmiş birtakım suçlara göre TCK'nın uygulanma koşulları belirlenmiştir.

2.3.1.2 Mağdura göre şahsilik ilkesi

Türk Ceza hukukunda mağdura göre şahsilik kuralı bir yabancının yabancı ülkede işlediği suçtan dolayı Türkiye'de bulunması halinde Türk kanunlarına göre yargılanmasını içerir. “Bu ilke ile yurtdışında suç mağduru olan Türk vatandaşlarının korunması amaçlanmıştır.”²¹⁴

TCK'nın 12. maddenin 2. fıkrasında mağdura göre şahsilik ilkesinin kuralları düzenlenmiştir. TCK'nın m.12/2 hükmünde kanunun uygulanması bakımından kurallar belirlenirken mağdura göre şahsilik ilkesi esas alınmıştır.

²¹³Töngör/Çetintürk (2020). **a.g.k.** s. 87

²¹⁴Centel/Zafer/Çakmut (2021). **a.g.k.** s.169

Bu maddeye göre, yabancı ülkede, 13. maddede yazılı suçlar dışında, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu *bir Türk vatandaşının veya Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisinin zararına işlenmesi* ve *failin Türkiye'de bulunması halinde*, fail, Türk kanunlarına göre cezalandırılır.

Bu maddeye göre, yabancı ülkede aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu Türk vatandaşının veya Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisinin zararına işleyen bir yabancı, Türkiye'de bulunduğu takdirde Türk kanunlarına göre cezalandırılır.

Suç bir Türk vatandaşı veya Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisi zararına işlenmişse, suçtan zarar görenin şikâyeti olmalıdır. Bu durumda yurt dışında mahkûm olmamış olma şartı aranmaktadır.

Suçun 13. madde kapsamında olduğu durumlar bakımından ise mağdura göre şahsilik sistemi değil, evrensellik veya koruma ilkesine dayanılarak yargılama yapılır.

Yabancı ülkede verilmiş olan hükümden anlaşılması gereken, mahkûmiyet kararı yanında beraat, düşme veya ceza verilmesine yer olmadığı kararlarıdır.

2.3.2 Devletin korunması kuralı

Türk Ceza Kanunu'nun uygulanmasında koruma ilkesi benimsenmiştir. “Bu ilkenin Türk hukukuna yansması TCK m.12/1 ve TCK m.13/1-b hükümleriyle olmaktadır.”²¹⁵

Bu ilkenin ceza hukukunda benimsenmesindeki amaç, yabancı ülkede işlenen devlete zarar verecek suçlara karşı devletin yargılama yetkisinin kabul edilmesidir.

Devletin iç ve dış güvenliğine, varlığına ve bütünlüğüne karşı işlenen suçlarda, suçun işlendiği yere ve uyruğuna bakmaksızın devletin kendini yetkili saymasından hareket eden ilkeye “gerçek yetki ilkesi” (veya yerleşmiş kullanılmış biçimiyle gerçeklik veya koruma ilkesi) denir.²¹⁶

TCK'nın m.12/1 hükmünde, *Bir yabancı, 13 üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede Türkiye'nin zararına işlediği ve kendisi Türkiye'de bulunduğu takdirde, Türk kanunlarına göre cezalandırılır* hükmü kabul edilmiştir.

²¹⁵Centel/Zafer/Çakmut (2021). **a.g.k.** s.171

²¹⁶Tezcan/Erdem/Önok (2021). **a.g.k.** s.143

Bu maddeye göre işlenen suçlar, *13'üncü maddede yazılı suçlar dışında* olan bir suç olmalıdır. Suç işleyen yabancı olması ve suçun Türkiye'nin zararına işlenmiş olması şarttır. "Düzenlemede koruma ilkesinin geçerli olabilmesi için evrensellik ilkesinin geçerli olmaması ve yargılamaya konu suçun Türkiye'nin zararına işlenmesi gerekliliğidir."²¹⁷ Bu ilkenin uygulanması bakımından yargılama yapılması Adalet Bakanının istemine bağlıdır.

Böylece, bu ilkenin uygulanabilmesi için aranan şartlar bunlardır:

- 1) Suçun yabancı tarafından ve yabancı ülkede işlenmiş olması;
- 2) Suçun objektif unsurlarıyla Türkiye'nin zararına işlenmiş olması;
- 3) Suçun 13. maddede yer alan suçlardan olmaması ve Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suç olması;
- 4) Failin Türkiye'de bulunması.;
- 5) İşlenmiş suçun cezasının aşağı sınırının en az bir yıl olması;
- 6) Yargılama yapılması için Adalet Bakanının isteminin gerçekleşmiş olması.

Yabancı ülkede Türkiye zararına işlenmiş suçtan dolayı, yabancı fail hakkında Adalet Bakanının talebi üzerine fail yurt dışında mahkûm olmuşsa Türkiye'de yeniden yargılama yapılabilir. Ayrıca, herhangi bir nedenle davası veya cezası düşmüşse veya beraat eden yahut suçu kovuşturulabilir olmaktan çıkmışsa da Türkiye'de yeniden yargılama yapılabilir.

Suçun cezasının aşağı sınırının en az bir yıl olup olmadığı hususu Türk kanunlarına göre belirlenir. "Suçun işlendiği yerin suçla ilgili öngördüğü cezanın hükmün uygulanması açısından bir önemi bulunmamaktadır."²¹⁸

Koruma ilkesinin bir diğer görünümü olan TCK m. 13/1-b'ye göre; bentte sayılan suçların vatandaş veya yabancı tarafından yabancı ülkede işlenmesi durumunda TCK m. 13/2'ye göre Adalet Bakanının talebiyle Türkiye'de yargılama yapılacaktır.

Bu madde kapsamında yer alan koruma ilkesine ilişkin hükmün uygulanabilmesi için TCK'nın 12/1 maddesinde yer alan koşullardan daha az koşullar belirlenmiştir. Şöyle ki, bu maddede suçun yabancı veya vatandaş tarafından işlenmesi halinde Türk kanunlarının uygulanacağına hükmedilmiştir.

TCK m. 13/1-b belirtilen suçların işlenmesi halinde suçlara göre Türk Ceza Kanun'unda belirtilmiş cezanın aşağı sınırının miktarı önemli değildir.

²¹⁷Kaplan (2019). **a.g.k.** s.661

²¹⁸Aydın (2019). **a.g.k.** s.372

2.3.3 Evrensellik kuralı

TCK'nın m.13 hükmünde evrensellik ilkesinden temel alınarak suç tipleri düzenlenmiştir. Bu maddede evrensellik ilkesinin benimsendiği kurallara yer verilmiştir.²¹⁹

13. maddede Kanun'un uygulanacağı suçlar belirlenmiş ve ceza bakımından asgari bir sınır gösterilmemiştir. Bu ilke devletlerin ortak çıkarlarını ihlal eden suçların cezasız kalmaması amacı ile kabul edilmiştir.

“TCK'nın 13 üncü maddesinde ve 1 inci fıkrasının (b) bendi dışında kalan suç tipleri, bütün insanlığı ilgilendiren eylemlerdir ve bunlar nerede işlenmiş olursa olsun, failin Türk vatandaşı ya da yabancı olup olmamasına bakılmaksızın Türkiye'de Türk kanunlarına göre yargılama yapılacaktır.”²²⁰

TCK'nın 13. maddesinde evrensellik ilkesi kapsamında olan suçlar belirlenmiş ve ilkeye göre ceza yasasının uygulanacağı koşullar düzenlenmiştir.

Evrensellik kuralı açısından Türkiye'de Türk Kanun'larına göre yargılanacak suçların kapsamı bu madde hükümlerinde gösterilmiştir.

- Madde 13-** (1) Aşağıdaki suçların, vatandaş veya yabancı tarafından, yabancı ülkede işlenmesi halinde, Türk kanunları uygulanır:
- İkinci Kitap, Birinci Kısım altında yer alan suçlar.
 - İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Bölümlerde yer alan suçlar.
 - İşkence (madde 94, 95).
 - Çevrenin kasten kirletilmesi (madde 181).
 - Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188), uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (madde 190).
 - Parada sahtecilik (madde 197), para ve kıymetli damgaları imale yarayan araçların üretimi ve ticareti (madde 200), mühürde sahtecilik (madde 202).
 - Fuhuş (madde 227).
 - Deniz, demiryolu veya havayolu ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması (madde 223, fıkra 2, 3) ya da bu araçlara karşı işlenen zarar verme (madde 152) suçları.

²¹⁹Kocaoğlu (2019). **a.g.k.** s.210

²²⁰Artuk/Gökçen (2023). **a.g.k.** s.1162

(Türk Ceza Kanunu, m.13)

TCK'nın m.13/1 belirtilen suçların yabancı ülkede işlemiş fail Türkiye'de bulunduğu, *İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerde yer alanlar hariç; birinci fıkra kapsamına giren suçlardan* dolayı Türkiye'de yargılama yapılması, Adalet Bakanının talebine bağlıdır.

TCK'nın m.13/3 göre ise, *Birinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde yazılı suçlar dolayısıyla yabancı bir ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile*, Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de yargılama yapılır.

Koruma, şahsilik ilkelerine göre olduğu gibi evrensellik ilkesinin de kullanması için suç yabancı ülkede işlenmelidir.

Bu ilkeye göre failin vatandaş veya yabancı tarafından işlenmesi önemli değildir. 13. maddede belirtilen suçlar işlendiğinde faile göre şahsilik ilkesi uygulanmayacaktır. “TCK'nın 13'üncü maddesinde sayılan suçların faillerinin Türkiye'de yargılanabilmesi için bu suçların Türk vatandaşlarının veya Türkiye Cumhuriyeti Devletinin aleyhine ve zararına işlenmesi şart değildir.”²²¹

Aynı zamanda, bu suçlar yabancı ülkede Türk vatandaşına karşı işlendiğinde de yargılanma TCK m.13'e göre evrensellik ilkesi uygulanacaktır.

2.3.4 İkame yetki kuralı

İkame yargı ilkesi, TCK'nın 12. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. TCK m.12/3'te yer alan hükmün *ikame yargı yetkisi* kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.²²² Suçun Türkiye'de işlenmediği, failin ve mağdurun Türk vatandaşı olmadığı durumlarda Türk Ceza Kanun'un uygulanması gerektiğinde ikame yargı yetkisi söz konusu olacaktır. “Türkiye'nin yargı yetkisi ikame yargı yetkisinden

²²¹Aydın (2019). a.g.k. s.366

²²²Değirmenci/Hazar (2013). a.g.k. s. 32

kaynaklanmakta ise, suç Türkiye'de işlenmediğine göre, failin suçun işlendiği ülkeye veya vatandaşı olduğu ülkeye iade edilmediği hâlde Türkiye'de yargılanır.”²²³

TCK'da yer alan hükümler dikkate alındığında, ikame yargı ilkesinin uygulanma koşulları şunlardır:

- 1) Suç yabancı ülkede bir yabancı tarafından ve yabancıya karşı işlenmiş olmalıdır,
- 2) İşlenen suç TCK'nın 13. maddesinde yer alan suçlar kapsamında olmamalıdır.
- 3) İşlenen suçun Türk kanunlarına göre aşağı sınırının en az üç yıl hapis cezası olması gerekir.
- 4) Fail Türkiye'de bulunmalıdır.
- 5) Suçluların geri verilmesi anlaşmasının bulunmaması veya geri verilmenin suçun işlendiği devlet tarafından kabul edilmemiş olması gerekir.

İkame yargı yetkisine dayalı yargılama yapılabilmesi için Adelet Bakanı'nın istemi gereklidir.²²⁴

İkame yargı yetkisinde suçun Türkiye ile herhangi bir bağlantı noktası bulunmamaktadır. Bu ilkeye göre, suç yurt dışında yabancı tarafından işlendiğinde Türkiye'de yargılama yapılabilir.²²⁵ İkame yargı yetkisinde bu suçtan dolayı söz konusu fiilin işlenmiş olduğu yabancı ülkenin ceza yasasında da suç oluşturması gerekmektedir.

Türkiye'de yargılamada yabancı ülkede verilmiş hüküm varsa Türkiye'de yargılamada bu madde göz önünde bulundurulur. “İkame yargı yetkisinin kullanılması için yabancı ülkede suç işleyen kişinin başka bir ülkede yargılandığı hallerde Türkiye'de tekrar yargılama yapılmayacaktır.”²²⁶

Yabancı ülkede işlenen suçun faili Türk vatandaşı değilse, suç işlenen ülke ile suçluların iadesine dair bir anlaşma olması durumunda suçu işleyen kişi buna göre iade edilecektir. İade mümkün olmadığında ise Türkiye'de yargılama yapılacaktır.

²²³Demirbaş (2022). **a.g.k.** s.191

²²⁴İçel (2023). **a.g.k.** s.184

²²⁵Artuk/Gökçen (2023). **a.g.k.** s.1161

²²⁶Akbulut (2020). **a.g.k.** s.77

2.4. Yabancı Mahkemeler Tarafından Verilen Mahkumiyete Bağlı Hak Yoksunlukları

Hak yoksunluklarına belli hakları kullanmaktan mahrum bırakılma olarak mahkemeler tarafından hükmedilir. “İşlenen bir suçun sonucu olarak hükmedilen hapis cezasıyla birlikte failin belirli hakları kullanmaktan yoksun bırakılmasına hak mahrumiyeti adı verilmektedir.”²²⁷

Hak yoksunluklarının uygulanma koşulları TCK'nın 53. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede belirtilen hükümler Türk mahkemeleri tarafından yapılacak yargılamada uygulanır. “Bu düzenleme yurt dışında işlenen bir suç hakkında yabancı mahkeme tarafından hüküm verildiği ve bu nedenle Türkiye'de yeniden yargılamanın yapılmayacağı hallerde uygulanma kabiliyetine sahiptir.”²²⁸

Hak yoksunlukları kurallarının uygulanmasında yabancı ülke hukukunun esas alınması ise, TCK'nın 17. maddesinde düzenlenmiştir.

Bu maddeye göre, “*yabancı mahkemelerden verilen ve Türk hukuk düzenine aykırı düşmeyen hükmün, Türk kanunlarına göre bir haktan yoksunluğu gerektirmesi halinde, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine Türk kanunlarındaki sonuçlarının geçerli olmasına karar verir*” hükmü kabul edilmiştir. “Türk Kanun'larının uygulanma alanı bulunduğu bir suç hakkında hüküm verilmiş olması halinde, TCK'nın 17. maddesinin atfıyla, hak yoksunlukları, yabancı mahkeme hükmünün bir sonucu olarak Türkiye'de geçerli olmak üzere uygulanacaktır.”²²⁹

Maddenin uygulama esaslarına göre, fiile ilişkin olarak yabancı bir ülke mahkemesi tarafından verilmiş bir hükmün bulunması, cezanın Türk hukuk sistemine aykırı olmaması ve Türk kanunlarına göre hak yoksunluğunu gerektirmesi gerekir. “Bu hükmün uygulanmasında dikkat edilmesi gereken temel nokta Türk kanunlarına göre bir haktan yoksunluğu gerektirip gerektirmemesidir.”²³⁰

Ayrıca mahkeme, cezanın infaz edilebilmesi için Cumhuriyet savcısının talebi bulunduğu karar verir.

²²⁷Çetintürk/Töngör (2020). **a.g.k.** s.99

²²⁸Koca/Üzülmez (2022). **a.g.k.** s.829

²²⁹Külçür (2017). **a.g.k.** s.275

²³⁰Külçür (2017). **a.g.k.** s.275

2.5. Türkiye'de Yapılacak Yargılamalarda Yabancı Kanunun Göz Önünde Bulundurulması

Yabancı bir devletin topraklarında işlenen suçlara ilişkin Türkiye'de ceza yargılaması yapılırken Türkiye yasaları uygulanacaktır. Yabancı ülkede işlenmiş olaydan dolayı Türkiye'de yargılamada Türk kanunları uygulanacaktır, ceza hüküm edildiğinde ise yabancı ülke kanununda öngörülen cezanın üst sınırının üstünde bir ceza hüküm edilmeyecektir.²³¹

Bu konuda doktrine bakıldığında, örneğin, *Durmuş'a* göre, yurt dışında işlenen suçlarda sanık lehine olması halinde yabancı hukuk olan, suç yeri kanununun uygulanması, yargılama nerede yapılırsa yapılsın daima suç yeri ülkesi yasasının uygulanması veya en azından lehe olması halinde uygulanması gerekir.²³² Yabancı ülkede işlenen suçları cezalandırmakta devletlerin bazı sınırlandırmaları kabul etmeleri gerekir.

Yabancı ülkede işlenen suçlar bakımından Türkiye'de yapılan yargılamada 19. maddeye göre cezanın miktarı yönünden bir sınırlandırılma kabul edilmiştir. Türkiye'de yargılama yapılırken, Türk kanununa göre verilecek olan cezanın, suçun işlendiği ülke kanununda öngörülen cezanın üst sınırından fazla olmayacağı hükmü bu madde gereğince kabul edilmiştir.²³³

TCK'nın 19/1. maddesinde *Türkiye'nin egemenlik alanı dışında işlenen suçlar dolayısıyla Türkiye'de yargılama yapılırken, Türk kanununa göre verilecek olan cezanın suçun işlendiği ülke kanununda öngörülen cezanın üst sınırından çok olmayacağı* hükmedilmiştir.

Bu maddede yabancı ülkede işlenen suçtan dolayı Türkiye'de yargılanması sırasında verilecek olan cezanın *suçun işlendiği ülke kanununda öngörülen cezanın üst sınırından çok olmayacağı* normu sanık lehine kabul edilerek bu görüş kabul edilmiştir. "Adalet ilkesi gereğince yabancı kanunun göz önünde tutulması gerekir."²³⁴

Yabancı ülkede işlenen suçlara göre, Türkiye'de yargılama yapılırken *faile göre şahsılık, evrensellik* ve *korunma* sistemleri bakımından Türk kanununa göre verilecek

²³¹K. Özdemir (2005). *Ceza hukukunda yabancı kanunun göz önünde bulundurulması*. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 59, Sayfa: 237-263. s.260

²³²Tezcan (1984). **a.g.k.** s.131

²³³Özbek/Doğan/Bacaksız (2021). **a.g.k.** s.151

²³⁴Zafer (2019). **a.g.k.** s.769

olan ceza, suçun işlendiği ülke kanununda öngörülen cezanın üst sınırından fazla olmayacaktır.²³⁵

Yabancı ülkede işlenen bir suçtan dolayı Türkiye'de yargılama imkanının bulunduğu durumlarda, faili ister Türk vatandaşı ister yabancı olduğuna bakmadan olaya ancak Türk kanunları uygulanabilir. Ancak bu uygulama sırasında suçun işlendiği ülke devleti kanunlarının göz önünde bulundurulması gerekebilir.²³⁶

Bu madde gereğince yargılamada Türk yasaları uygulanırken, cezanın miktarında ise yabancı kanun göz önünde tutulacaktır.

Bu kurala göre Türkiye'nin egemenlik alanı dışında işlenen bir suçla ilgili olarak, fail hakkında Türkiye'de bir ceza belirlenirken, Türk kanunlarının uygulanması sonucunda belirlenen ceza, suçun işlendiği ülke kanununda söz konusu suçla ilgili olarak, suçun nitelikli halleri göz önünde bulundurulmadan kanunda öngörülen soyut cezayı aşmayacaktır.²³⁷

TCK'nın 19/2. maddesinde göre, suçun;

a) Türkiye'nin güvenliğine karşı veya zararına olarak,

b) Türk vatandaşına karşı ya da Türk kanunlarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisi zararına olarak, işlenmesi durumunda Türkiye'de yargılama yapılırken yabancı ülke kanunu göz önünde bulundurulmayacaktır.

TCK'nın 19/2. maddede benimsenen norm açısından, Türkiye'nin güvenliğine veya zararına olarak yahut Türk vatandaşına karşı ya da Türk yasalarına göre kurulmuş özel hukuk tüzel kişisi zararına olarak suç işlendiğinde Türkiye'de yapılan yargılamada yabancı kanunda öngörülen cezanın üst sınırı ceza verilirken dikkate alınmayacaktır. Mağdura göre şahsilik ve koruma sisteminin uygulandığı hallerde, bu hüküm uygulanmayacağı tanımlanmıştır .”²³⁸

Yargılamanın ilk defa veya tekrar Türkiye'de yapılması halinde yabancı ülke kanunları uygulanmaz. Yabancı devlet hukukunun uygulanması yargılamada tartışılmaz. Türkiye'de yargılamada Türkiye'nin ceza kanunları geçerlidir. Yabancı ülkenin ceza yasaları, yalnızca Türk kanunlarına göre ceza belirlenirken göz önünde

²³⁵Hakeri (2020). **a.g.k.** s.82 vd.

²³⁶Özgenç (2022) **a.g.k.** s.1124

²³⁷Çetintürk/Töngör (2020). **a.g.k.** s.102

²³⁸Hakeri (2020). **a.g.k.** s.83

bulundurula bilmektedir. Bu durumda suç için işlendiği devlet ceza kanununun öngördüğü cezanın üst sınırı aşılmayacaktır.²³⁹

Yabancı kanunun göz önünde bulundurulması kural olarak, mülklik sistemi bakımından uygulanmayan ve ancak Türkiye'nin zararına olarak işlenmiş suçların dışında olan yabancı ülkede işlenen suçların yargılanmasında uygulanır.

Türkiye'de yargılama yapılarak yabancı ceza kanunda kabul edilen cezanın üst sınırına dikkat edilecek, yargılamada yabancı kanunun uygulanmayacağı ise kesindir.

2.6. Azerbaycan Ceza Kanun'unun Ülkede İşlenen Suçlar İçin Yürürlüğü

Ceza kanunlarının nerede ve kime uygulanacağını tespit edilmesine dair gerekli Azerbaycan ceza hukukunda da geçerlidir. Ceza kanunlarının zaman ve yer bakımından uygulama kuralları, Azerbaycan Ceza Kanunu'nda²⁴⁰ düzenlenmiştir. ACK'nın 2. Bölümü "*Ceza Kanunu'nun yürürlüğü*" başlığını taşır ve bu bölümde şu maddeler yer alır: "*Ceza Kanunu'nun zaman bakımından yürürlüğü*" (m. 10), "*Ülkede işlenen suçlarla ilgili olarak ceza kanununun yürürlüğü*" (m. 11), "*Azerbaycan Cumhuriyeti toprakları dışında işlenen suçlarla ilgili olarak ceza kanununun yürürlüğü*" (m. 12), "*Suç işleyen kişilerin iadesi (m. 13).*"

Ceza kanununun yürürlük sınırının belirlenmesi, kanunun uygulanmasının temel şartıdır. Ceza kanununun uygulanmasında zaman ve yer bakımından tartışmalı noktaların bulunması, faillerin cezai sorumluluktan kaçmasına neden olacaktır.

Ceza kanunu, hangi eylemlerin suç olduğunu, cezanın sınırlarını ve suç olarak tanımlanan eylemler için diğer yasal kısıtlamaları belirler. Bir fiilin suç olduğunun ve ceza hukuku tarafından cezalandırılması gerektiğinin tespiti ceza hukuku mekanizmasında kanunilik ilkesine dayanmaktadır. Kanunilik ilkesine göre, bir fiilin suç ve cezası ancak ceza kanununda belirlenebilir.

Mevcut Ceza Kanunu, Azerbaycan hukuk sisteminde ceza hukukunun kaynaklarından biridir. Ceza hukukunun kaynağı, ACK'nın "*Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu*" başlıklı 1. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre ceza hukukunun ana kaynağı Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu olup, söz konusu kanun Anayasanın ve

²³⁹Tezcan/Erdem/Önok (2021)). a.g.k. s.170

²⁴⁰Bkz. <https://www.e-qanun.az/framework/46947> (Erişim tarihi 17.03.2023)

uluslararası hukukun evrensel norm ve ilkelerine dayanmaktadır. Azerbaycan Anayasası'nın²⁴¹ 148. maddesinde, normlar hiyerarşisinde en üstte Anayasa ve sonra hiyerarşiye göre sırası ile referandum yolu ile kabul edilen işlemler, kanunlar, Devlet Başkanı kararnameleri (fermanlar), Bakanlar Kurulu kararları, merkezi idarenin düzenleyici işlemleri yer alır. Görüldüğü üzere, Anayasa'da sayılan kaynakların tamamı yazılı işlemlerden oluşmaktadır.

Ceza hukukunun maddi kaynağını oluşturan ACK'nın hükümlerinde kanunun hangi coğrafi alanlarda ve hangi şahıslara karşı geçerli olacağını sınırları da belirlenmiştir. Böylece, ülkede yürürlükte olan ceza kanunu ile ceza sorumluluğunun esasları, cezanın sınırları ve ceza sorumluluğunun koşulları belirlenmiştir.

Ceza davalarında yargı yetkisinin doğru belirlenmesi, kişinin haklarının ve yasal çıkarlarının korunmasını garanti eder. İşlenen suçlara ilişkin kovuşturmanın hangi yasaya göre yürütüleceğinin ve yargılamanın yapılacağı mahkemenin belirlenmesi gerekmektedir. “Suçun işlendiği yer bakımından ceza muhakemesi kurallarına uyulmaması, davaların yetkili bir mahkemede görülmesi şartının yanı sıra yargısal korunma hakkını da ihlal edebilir.”²⁴²

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ceza hukukunun temel metni, 1 Eylül 2000 tarihinde yürürlüğe giren Ceza Kanunu'dur. Bu kanunun m.1.3.'e göre, *ceza sorumluluğunu tanımlayan ve suç işleyen kişiyi cezalandıran kanunlar ancak bu kanuna dahil edildikten sonra uygulanabilir*. Azerbaycan hukuk sisteminde, ceza kanununun genel bölümünün hükümleri, ceza niteliğindeki ceza ve zorlayıcı tedbirler ve suç sayılan tüm eylemlerin kapsamı, Ceza Kanunu normlarına yansıtılmıştır ve ülkede cezai hükümler içeren tek bir ceza kanunu kabul edilmiştir. “Kanuni olarak öngörülen şekilde yürürlüğe giren ve bu gücünü kaybetmeyen bir kanun, geçerli bir kanun olarak kabul edilir.”²⁴³ Ceza hukuku normları yalnızca yürürlükteki ceza kanunu tarafından tanımlanır.

Azerbaycan Ceza Kanununda yer itibariyle uygulama sınırlarını belirleyen kurallar, ACK'da iki ayrı madde halinde düzenlenmiştir. ACK'nın m.11 ile “*Ceza Kanun'unun Azerbaycan Cumhuriyetinde işlenen suçlara uygulanması*”, 12. maddede ise *Ceza Kanununun Azerbaycan Cumhuriyeti dışında işlenen suçlara uygulanması*

²⁴¹Azerbaycan AY metni için bkz. <https://www.e-qanun.az/framework/897>(Erişim tarihi: 17.03.2023)

²⁴²Abdullayev (2013). **a.g.k.** s.314

²⁴³İ. Ağayev (2010). *Azerbaycan Respublikasının Cinayet Hüququ*. Bakı: Nurlar yayın evi. s. 34

kuralları belirlenmiştir. “Azerbaycan hukuk sisteminde ceza kanununun ülke içinde ve ülke dışında hangi koşullarda geçerli olacağı düzenlenmiştir.”²⁴⁴

Böylece, CK'nın yer bakımından geçerliliği, suçun ülke topraklarında işlenmesi ve ülke dışında işlenmesi durumlarıyla iki başlık halinde düzenlenmiştir: a) *Cumhuriyet topraklarında işlenen suçlar için ceza kanununun uygulanması*; (m. 11) b) *Cumhuriyet toprakları dışında işlenen suçlar için ceza kanununun uygulanması (m. 12)*. Azerbaycan ülkesi dışında uygulanması kuralları kanunda ayrı ayrı düzenlenmiştir.

Kanunda Azerbaycan'da ve Azerbaycan ülkesi dışında ceza kanununun uygulanmasına ilişkin kurallar, ceza kanunlarının yer bakımından uygulama ilkelerine dayalı olarak tanımlanmaktadır. ACK'nın yer bakımından uygulanması mülkîlik, şahıslara göre uygulanma, korunma ve evrensellik prensipleri dikkate alınarak belirlenmiştir. “Ceza Kanununun yer bakımından geçerliliği mülkîlik ilkesine, vatandaşlık ilkesine, gerçek ilkeye, evrensel ilkeye, suçluların iadesi ilkesine dayanmaktadır.”²⁴⁵

Ceza Kanunu'nun yurt içinde ve yurt dışında işlenen suçlara uygulanmasının yanı sıra vatandaşlara, vatansızlara ve yabancılara karşı da uygulanacağı belirlenmiştir.

ACK'nın, *Azerbaycan Cumhuriyetinde işlenen suçlara uygulanması*, ceza kanununun yer bakımından uygulama sınırlarını düzenleyen kuralların esas alındığı temel ilke olan *mülkîlik (ülkesellik) ilkesinin* bir gereğidir. Buna göre, ceza kanununun uygulanma alanı, kanunun yürürlükte olduğu devletin ülkesiyle sınırlıdır. “Devlet toprakları sınırları içinde uygulanan yargı yetkisine arazi yargı yetkisi denir. Onu n temelinde arazi prensibi yatmaktadır.”²⁴⁶

Avrupa hukuku açısından da ceza kanunlarının mülkîliği sistemi kabul edilmiştir. Böylece,

*Avrupa Birliği kararlarına göre, bir kişinin ceza sorumluluğuna getirilmesi konusuna üye devletlerin ulusal mahkemeleri karar verir. Ulusal ceza yasasının yer bakımından uygulanması, üye devletin topraklarında işlenen suçlar için ceza yasasının geçerliliği anlamına gelir.*²⁴⁷

²⁴⁴R.Memmedov (2012). *Beynelxalq cinayet hukuku ve Azerbaycan Respublikasının cinayet kanunvericiliyi*. Bakı: NAT Co MMC, s.104

²⁴⁵F.Semenderov (2021). *Cinayet hukuku ümumi hisse*. (4. Baskı), Bakı: Hukuk Yayın evi. s.53

²⁴⁶Hüseynov (2021). *a.g.k.* s.105

²⁴⁷E. Eliyev (2019). *Avrupa hukuku*. (1. Baskı), Bakı: Koorperasiya Yayın Evi, s.636

Yukarıda da ifade edildiği üzere, ceza hukukunda mülkilik ilkesine dayalı olarak, ülke topraklarında işlenen suçlar için yürürlükte olan ACK'nın hükümleri uygulanır. Azerbaycan Devleti, kendi ülkesinde işlenen suçlar konusunda cezai yargı yetkisini kullanmaktadır. Azerbaycan devletinin yargı yetkisi altındaki topraklarda Azerbaycan Ceza Kanunu'nun uygulaması kayıtsız şartsız geçerlidir.

Ülke topraklarında işlenen suçlara ceza kanununun uygulanması söz konusu olduğunda, öncelikle ülke toprakları kavramının Azerbaycan ceza mevzuatı açısından ne anlama geldiğinin ve devletin ülkesinin statüsünün tespit edilmesi gerekmektedir. Azerbaycan ülkesine dahil olan kara, su ve hava sahalarının sınırlarının belirlenmesi önem taşımaktadır.

Ayrıca, Cumhuriyet topraklarında işlenen suçlar söz konusu olduğunda, suçların işlendiği yerin tespiti ile tamamlanmış ve tamamlanmamış suçların niteliklerinin netleştirilmesi gerekmektedir. Ceza kanununun yer bakımından uygulanması, ülke topraklarında işlenen tüm suçlar açısından mutlak olarak uygulanmasını ifade eder.

Yurt dışında Azerbaycan Devleti'ne, vatandaşlarına ve çıkarlarına karşı bir suç işlenirse, ceza yasasının yabancı ülkede işlenen suçlara uygulanma kurallarını gündeme getir. Ülkeler, uluslararası barışı ihlal eden ve özellikle halk için tehlikeli olan bir dizi suçun işlenmesine karşı mücadelede ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında kabul edilmiş evrensellik ilkesini uygular.

Bu yüzden, Azerbaycan Ceza Kanunu'nda yer bakımından ceza kanununun uygulanması genel kabul görmüş mülkilik, kişisellik (faile göre kişisellik ve mağdura göre kişisellik) ve evrensellik ilkelerini kabul edilmiştir.

Böylece, Azerbaycan Ceza Kanunu'nun yer bakımından uygulamasında yarı mülkilik sistemi benimsemiş ve hem ülke topraklarında işlenen suçlar için hem de bazı durumlarda ülke dışında işlenen suçlar için ceza hukukunun uygulanabilir normlarını benimsemiştir.

ACK'nın 11. maddesi ülke topraklarında işlenmiş suçlara yürürlükte olan Ceza Kanunu'nun normlarının uygulanmasını belirler. Cumhuriyet topraklarında suç işlemiş kişiler-Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları, yabancılar, yanı sıra vatansız kişiler Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanununa göre sorumludurlar.

ACK'nın m. 11.1 göre *Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında suç işleyen bir kişi bu Kanuna göre cezai olarak sorumlu tutulur. Azerbaycan Cumhuriyeti*

topraklarında başlayan, devam eden veya sona eren bir suç, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenmiş suç sayılır.

Ceza kanununun normlarına göre, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenen suçlar, ülke topraklarında başlayan, devam eden veya biten suçlar anlamına gelir.

Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında suç işleyen kişilere ACK esasına göre ceza sorumluluğuna getirilmekte ve ceza davalarında kovuşturma ve diğer usul işlemleri Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatına göre yürütülmektedir. “Ceza kanununun Azerbaycan Cumhuriyetinde işlenen suçlara uygulanması, ceza kanununun yer yönünden sınırlarını düzenleyen kuralların başında gelen “mülkilik” ilkesinin bir gereğidir.”²⁴⁸

Azerbaycan hukuk doktrinde mülkilik ilkesi *arazi prensibi* olarak kullanılmaktadır.

Ülke topraklarında işlenen suçlara o ülke kanunlarının uygulanması suçla mücadelede önemlidir. “Bir kişi bir suç işlediğinde, arazi prensibi uygulanır.”²⁴⁹ Suç yerinde suçun izlerini tespit etmek ve şüphelilerin sorumluluktan kaçmasını önlemek için suçun işlendiği ülkenin yasalarının uygulanmasının pratik avantajları vardır. “Ceza hukukunda mülkilik prensibinin uygulandığı durumlarda, işlenen suça fiilin işlendiği ülkenin ceza yasasının uygulanması gerekir.”²⁵⁰ Azerbaycan devleti ülke topraklarında yargı yetkisini kullanmakta egemen olduğundan, ülke topraklarında işlenen suçlara ceza kanununun uygulanmasında herhangi bir kısıtlama yoktur.

Azerbaycan’da suç işleyen biri, bu suçtan dolayı Azerbaycan CK'ya göre yargılanır. Azerbaycan'da işlediği suçtan dolayı yabancı ülkede yargılanmış bir kimseyse ve bu suçtan dolayı yabancı bir ülkede mahkûm edilirse, Azerbaycan'da yeniden sorumlu tutulup tutulmayacağına dair Kanun’da bir hüküm yoktur. Ancak bu durumda Anayasa’nın, “hiç kimsenin bir suçtan dolayı tekrar mahkûm edilemeyeceğini”

²⁴⁸M. Ağacanova (2008). *Azerbaycan ceza hukukuna göre suç ve cezaların kanuniliği ilkesi*. Ankara Üniversitesi doktora tezi, s.140

²⁴⁹E.Eliyev (2019). **a.g.k.** s.636

²⁵⁰F. Semenderov (2021). **a.g.k.** s.57

öngören 64. madde hükmü de dikkate alınmalıdır. “AY'nın bu maddesi, evrensel olarak kabul görmüş bir "*non bis in idem*" ilkesini ifade etmektedir.”²⁵¹

Bu hüküm BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihli kararıyla kabul edilmiş Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin²⁵² 14. maddesinin 7.fıkrasında “*bir ülkenin hukukuna ve ceza yargılama usulüne uygun olarak daha önce kesin biçimde mahkûm olan veya beraat eden bir kimse aynı suçtan ötürü ikinci kez yargılanamaz ve cezalandırılmaz*” hükmünden temel alınmıştır.

Ülkede işlenen suçlar açısından ceza kanununun uygulanmasında mülkiyet ilkesinin istisnası, diplomatik dokunulmazlığı bulunan kişiler tarafından işlenen suçlarda ACK'nın uygulanmamasıdır. ACK'nın 11. maddesinde ceza kanunlarının yer yönünden sınırları belirlenirken, maddenin sonuncu fıkrasında, mülkiyet kuralının istisnası mahiyetinde olan bir hükme yer verilmiştir. “Diplomatik misyon görevlilerine yabancı ülkede görevlerini kabul eden devletin müdahalesi olmadan yürütmeleri ve görevlerini gereken düzeyde yapabilmelerini sağlamak için onlara özel imtiyaz ve avantajlar sağlanmaktadır.”²⁵³ Bu dokunulmazlıktan yararlananlar görev yaptıkları yabancı ülkenin yargısına tabi değildirler.

Azerbaycan Cumhuriyeti ceza hukuku, yabancı ülkelerin diplomatik temsilcileri ile diplomatik dokunulmazlık ve imtiyazlara sahip kişiler hakkında uygulanmaz. Diplomatik dokunulmazlık ve dokunulmazlık hakkına sahip kişiler arasında, diplomatik misyon başkanları (büyükelçiler, büyükelçiler, maslahatgüzarlar) ve hükümetin diplomatik personeli (danışmanlar, ticari temsilciler, bunların yardımcıları, askeri, deniz ve hava kuvvetleri ataşeleri ve yardımcıları) yer alır. Diplomasi dokunulmazlığından yararlanan diplomasi temsilcilerinin listesi 8 Haziran 2001 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Diplomatik Hizmet Hakkında Kanunu²⁵⁴ ile belirlenmiştir. Söz konusu kanunun 6. maddesine göre, dokunulmazlık kapsamına, *büyükelçi, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası örgütlerdeki daimî temsilcisi, başkonsolos, elçi, daimî*

²⁵¹İ.Ceferov (2010). *Azerbaycan Respublikası Konstitusiyasının şerhi*. (1. Baskı), Bakı: Hüquq Edebiyyatı Yayınevi, s.275

²⁵²Sözleşmenin metni için bkz. <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararasi-slees/>(Erişim tarihi: 19.03.2023)

²⁵³Hüseynov (2021). **a.g.k.** s.161

²⁵⁴Bkz, <https://e-qanun.az/framework/2696> (Erişim tarihi: 12.05.2023)

temsilci yardımcısı, müsteşar, konsolos, birinci kâtip, A konsolos yardımcısı, ikinci kâtip, üçüncü kâtip, ataşe ve bunların birlikte yaşadıkları aile mensupları dahildir.

Diplomasi dokunulmazlığından yararlananlara, ayrıca yabancı *devlet başkanları, başbakanlar, uluslararası örgüt başkanları, hükümeti temsil eden heyet başkanı, meclis ve hükümet temsilci heyeti üyeleri* ile 1961 Viyana Sözleşmesi²⁵⁵ ve diğer uluslararası antlaşmalarda sayılan sair kişiler dahildir.

ACK'nın m.11.5 göre, “*Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında suç işleyen yabancı devletlerin diplomatik temsilcilerinin ve dokunulmazlık hakkına sahip diğer kişilerin cezai sorumluluğu konusu uluslararası hukuka göre çözülür.*” Ceza Kanunu'nun ülkede işlenen bütün suçlara uygulanan hükümlerine bir istisna teşkil eden bu norma göre, diplomatik dokunulmazlıktan yararlanan kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin hususlar uluslararası hukuk normlarına göre değerlendirilir. “Başka bir ifadeyle, söz konusu kimselerin Azerbaycan'da işledikleri suçlardan dolayı yargılanmaları, Azerbaycan adli makamlarının yetkisi dışında kalmaktadır.”²⁵⁶

Böylece, ülke topraklarında işlenen suçlara ceza hukukunun uygulanmasında diplomatik misyonların sorumlulukları konusu ceza hukuku hükümleriyle düzenlenmemiştir. ACK'nın m. 11.5. göre *Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında suç işleyen yabancı devletlerin diplomatik temsilcilerinin ve dokunulmazlık hakkına sahip diğer kişilerin cezai sorumluluğu uluslararası hukuk normlarına göre çözülür.* “Bu kişiler istenmeyen kişi (*persona non grata*) ilan edilir ve sınır dışı edilir.”²⁵⁷ Diplomasi dokunulmazlığı hakkı, kişinin ceza sorumluluğundan tamamen kurtulduğu anlamına gelmemektedir. “Ancak Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında suç işleyen ve dokunulmazlık hakkını kullanan kişilerin sorumluluğu konusu temsil ettikleri devlet tarafından çözülebilir.”²⁵⁸

Viyana Sözleşmesi'nin 31. maddesine göre, Diplomatik ajan, kabul eden Devletin cezai yargısından bağıstıktır.

²⁵⁵Sözleşmenin metni için

bkz.https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803042.pdf (Erişim tarihi: 20.03.2023)

²⁵⁶Ağacanova (2008). **a.g.k.** s.152

²⁵⁷Semenderov (2021). **a.g.k.** s. 56

²⁵⁸M.Ismayilov (2019). *Ceza hukukunun genel prensipleri karşısında Azerbaycan Ceza Kanununun değerlendirilmesi*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, yüksek lisans tezi, s.68

“Diplomatik memurlarının dokunulmazlık imtiyazının kapsamı, görev yaptıkları ülkelerin yargısına tabi olmamalarından ibarettir. Yoksa dokunulmazlık, işledikleri suçlardan dolayı hiçbir şekilde cezalandırılmayacağı anlamına gelmemektedir.”²⁵⁹

Ceza kanunlarının yer yönünden uygulanması kurallarından mülklik ilkesinin bir istisnası olarak ele alınan *diplomasi dokunulmazlığı* gereği, yabancı devlet diplomasi temsilcileri ile bu haktan yararlanan diğer kimselerin ceza sorumluluğu sorunu ACK’ya göre değil, uluslararası hukuk kurallarına göre çözülür.

“Diplomasi temsilcisi veya diplomasi dokunulmazlığından yararlanan kişiyi gönderen devlet, bu şahsın dokunulmazlık hakkından vazgeçebilir. Bu durumda söz konusu kişi, suç işlediği yer, yani örneğin, Azerbaycan kanunlarına göre sorumlu tutulabilir.”²⁶⁰

Azerbaycan topraklarında diplomatik kişiler dışındaki kişilerin suç işlemesi durumunda ise ACK'nın uygulanması tartışmasız kabul edilmiştir.

Böylece, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında suç işleyen herkes, ACK esasına göre cezai sorumluluğa getirilir ve ACK'nın belirlenmiş kuralları çerçevesinde cezalandırılır.

2.6.1. Ülke kavramı

Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında suç işlenen alanların cezai ve hukuki statüsünü belirlemektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasa'sının 11. maddesinde ülke arazisinin statüsü belirlenmiştir. AC Anayasa'sının 11. maddesi ülke topraklarının statüsünü tanımlar.²⁶¹ Anayasa'nın 11.2. maddesine göre, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin iç suları, Hazar Denizi'nin (göl) Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait bölümü, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin üzerindeki hava sahası Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarının bir parçasıdır.

Azerbaycan Cumhuriyeti ülkesi şu anlama gelir:

“Cumhuriyet sınırları içindeki kuru kısım;

a) İç sular;

b) 12 deniz mili genişliğinde kıyı veya karasuları;

c) Sınır nehirleri ve gölleri;

²⁵⁹Aydın (2019). a.g.k. s.362

²⁶⁰Semenderov (2021). a.g.k. s.57

²⁶¹Memmedov (2012) a.g.k. s.106

d) *Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde kara yüzeyi ve su üzerindeki hava sahası.*²⁶²

ACK'nın m.11.2 göre suç, *Azerbaycan Cumhuriyeti karasularında, Hazar Denizi'nin (göl) Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait bölümünde, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin üzerindeki hava sahasında ve ekonomik bölgede işlendiğinde, Azerbaycan topraklarda işlenmiş suç sayılır.*

Azerbaycan ülkesinde işlenen suç derken Azerbaycan topraklarında, iç sularında, karasularında ve bunların üzerindeki hava sahasında işlenen suçları kastediyoruz. Hazar Denizi'nin (gölünün) Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait olan bölümü ile münhasır ekonomik bölge de Azerbaycan ülkesine aittir. Azerbaycan ülkesine ayrıca, Azerbaycan bayrağı altında uluslararası sularda bulunan sivil gemiler ile söz konusu devlet tanınma işaretlerini taşıyan ve uluslararası hava sahasında uçan sivil uçaklar dahildir.

Azerbaycan limanları ile hava alanlarında kayıtlı olan askeri gemilerle askeri uçaklar da bulunduğu yere bakılmaksızın Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait alanlar olarak kabul edilir.

ACK'nın 11.3. maddesine göre *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin hava veya deniz limanına kayıtlı, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet bayrağı veya kimlik işareti altında faaliyet gösteren bir su veya hava aracında açık sularda veya Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışındaki hava sahasında suç işleyen kişi, ACK'ya göre cezai sorumluluğa getirilir.*

ACK'nın 11.4. maddesine göre ise askeri donanma ve askeri hava araçlarında suç işleyenlerin ACK'ya göre ceza sorumluluğuna getirilecekleri kabul edilmektedir.

Böylece, Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nun 11. maddesine göre, ceza hukuku anlamında arazi, ülke sınırları içindeki kara alanları ve aşağıdakileri ifade eder:

1. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin karasuları; 2. Hazar Denizi'nin Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait bölümü; 3. Azerbaycan Cumhuriyeti üzerindeki hava sahası ve ekonomik bölge; 4. Azerbaycan Cumhuriyeti bayrağı veya amblemi altında açık sularda seyreden gemi veya hava sahasında uçan bir uçak; 5. Azerbaycan Cumhuriyeti askeri filosuna veya hava kuvvetlerine ait bir gemi.

Bu belirtilen yerlerde işlenen suçlar Azerbaycan ülkesi topraklarında işlenmiş sayılır ve bu suçlara Azerbaycan Ceza Kanunu uygulanır.

²⁶²İ.Ceferov (2010). a.g.k. s.66

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin toprak sınırlarının anlamı 9 Aralık 1991 tarihli "Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Sınırı Hakkında" Kanunla²⁶³ belirlenir. *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin "Devlet Sınırı" Kanununun 1. maddesine göre, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet sınırı, devlet topraklarının (kara ve su bölgesi, yer altı, deniz ve hava sahası) sınırlarını belirleyen çizgidir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet sınırı, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet egemenliğinin toprak sınırıdır.*

*Azerbaycan Cumhuriyeti'nin arazi sularına 1) Azerbaycan Cumhuriyeti'nin egemenliği altındaki kara topraklarına ve iç sularına bitişik deniz şeridini (yüzey, dip, taban, üstteki hava sahası) ve 2) Azerbaycan Cumhuriyeti kıyılarından sınır aşan nehirlerin sularını ve diğer su yollarını içerir. Azerbaycan Cumhuriyeti karasularının genişliği, 12 Ağustos 2018 tarihinde Aktau şehrinde imzalanan "Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme" ile belirlenmektedir.*²⁶⁴

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Sınırı Hakkında Kanun'un 5. maddesine göre, cumhuriyetin karasularına, "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kara topraklarına ve iç sularına bitişik ve egemenliği altındaki (yüzey, dip, taban ve üst hava sahası) deniz şeridi aittir. Karasularının genişliği, Hazar Denizi'nin yasal statüsüne ilişkin uluslararası anlaşma ile belirlenir."

Azerbaycan Cumhuriyeti deniz topraklarının dış sınırına bitişik olan kıta sahanlığı Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarına dahildir. "Kıta sahanlığı, Azerbaycan Cumhuriyeti kıyılarına bitişik, ancak deniz bölgesinin dışında yer alan, 200 metre derinliğinde su altı yüzey ve yer altı kaynaklarına sahip alan olarak anlaşılmaktadır."²⁶⁵

Böylece, aşağıda belirtilen alanlarda ve alan olarak kabul edilen yerlerde suç işleyen kişiler, yürürlükteki ACK'ya göre cezai sorumluluğa sahip olacaktır:

- 1) Cumhuriyet sınırları içindeki kuru kıta bölümü;
- 2) İç sular;
- 3) Sınır nehirleri ve gölleri;
- 4) Cumhuriyetin sınırları içinde yeryüzünün yüzeyi ve yeryüzünün üzerindeki boşluk;

²⁶³Kanunun metni için bkz. <https://e-qanun.az/framework/6760> (Erişim tarihi 26.03.2023)

²⁶⁴Sözleşmenin metni için bkz. <https://e-qanun.az/framework/41551> (Erişim tarihi 26.03.2023)

²⁶²İ.Ceferov (2010). **a.g.k.** s.66

- 5) Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan kara yüzeyi ve yer altı sularla kaplı alan;
- 6) Azerbaycan Cumhuriyeti bayrağı altında açık denizlerde ve uluslararası sularda seyreden sivil gemiler; bu yüzey üzerinde uzayda uçan sivil uçak;
- 7) Azerbaycan Cumhuriyeti'nin askeri uçakları ve askeri gemileri.

Bu belirtilen alan ve araçlarda suç işlendiğinde suçun Azerbaycan ülkesinde işlendiği kabul edilerek suça göre ACK uygulanacaktır.

2.6.2 Suçun işlendiği yer

Ceza kanunlarının yer itibarıyla uygulanmasında suçun nerede işlenmiş sayılacağı konusunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Suçun Azerbaycan ülkesinde işlendiğinin tespiti için öncelikle suçun işlendiği yerin tespit edilmesi gerekmektedir.

ACK'nın 11. Maddesinin 1. fıkrasında suçun Azerbaycan topraklarında ne zaman işlendiğine ilişkin hükümler düzenlemektedir: *Azerbaycan Cumhuriyeti arazisinde başlayan, devam eden veya biten suç, Azerbaycan Cumhuriyeti arazisinde işlenmiş sayılır.* Maddeden de anlaşılacağı üzere AC'de başlayan, devam eden veya biten suçlar AC topraklarında işlenmiş sayılır.

Söz konusu düzenleme, özellikle “mesafe suçları” adı verilen, suçun maddi unsurunun kısmen bir ülkede, kısmen de başka bir ülkede gerçekleşmesi durumlarında önem kazanmaktadır. Suçun işlendiği yeri belirleme bakımından suçun maddi unsurunun nerede gerçekleştirildiğini ortaya koymak gerekir.²⁶⁶ İştirak halinde işlenen suçlar yönünden de suça iştirak edenlerden (fili gerçekleştiren, tahrik veya teşvik eden, suça yardım edenlerden) herhangi birinin, fiilini Azerbaycan'da gerçekleştirmesi durumunda, suç, Azerbaycan'da işlenmiş sayılır.

Suçun işlendiği yer, ceza kanununda öngörülen, objektif unsurunda toplum için tehlikeli olan fiilin işlendiği yeri ifade eder. “Suçun işlendiği yer, belirli bir suçun işlendiği ve kanunda tanımlanan belirli bir yer, alandır.”²⁶⁷ Suçun işlendiği yer tanımı, suçun hazırlandığı, işlenmeye çalışıldığı ve suçun tamamlandığı yerleri kapsar.

²⁶⁶Demirbaş (2022). **a.g.k.**, s 159

²⁶⁷İ. Ağayev (2005). *Cinayet terkibi*, (1. Baskı), Bakı: Tehsil yayın evi, s. 90

Azerbaycan'ın ceza adalet sisteminde suçun sona erdiği yer, sosyal açıdan tehlikeli bir neticenin meydana gelmesine bakılmaksızın suçun gerçekleştiği yer olarak kabul edilir.

Bu nedenle fiilin (hareket veya hareketsizlik) işlendiği yer, suçun işlendiği yer olarak kabul edilir. Bu açıdan Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında ve Azerbaycan Cumhuriyeti toprağı sayılan yerlerde işlenen suçlar, neticenin nerede oluştuğuna bakılmaksızın Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenmiş suçlar olarak kabul edilecektir ve ACK'ya göre cezai kovuşturma yürütülecektir.

Görüldüğü gibi suçun işlendiği yere ilişkin yukarıdaki açıklamada açıklığa kavuşturulmayan bir nokta bulunmaktadır. Bu, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında başlayıp yabancı bir ülkede sona eren suçlarda hangi devletin ceza hukukunun uygulanacağı ile ilgili konudur. ACK'nın 10.2. maddesi bu soruna bir çözüm getirmektedir. Bu maddeye göre, "Sosyal açıdan tehlikeli bir eylemi gerçekleştirme zamanı (hareket veya hareketsizlik), netice ne olursa olsun, suçu işleme zamanı olarak kabul edilir."²⁶⁸ Bu hükümden, fiilin sosyal açıdan tehlikeli sonucunun nerede meydana geldiğine bakılmaksızın, böyle bir sonuca neden olan hareket veya hareketsizliğin işlendiği yer Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarına aitse, cezai sorumluluğun ACK'ye göre belirlenmesi söz konusudur. ACK'nın 11/1 maddesine göre, ister hareket kısmen veya tamamen Azerbaycan'da işlenmiş olsun, ister sadece netice gerçekleşmiş olsun suç Azerbaycan'da işlenmiş sayılır.

Hukuk doktrininde suçun işlendiği yer bakımından hareket ve netice teorileri tartışılmaktadır. Hareket teorisini savunan bilim adamlarına göre, fiilin işlendiği yer suçun işlendiği yer olarak kabul edilir ve netice teorisini savunanlara göre ise neticenin meydana geldiği yer suçun işlendiği yer olarak kabul edilir.

Kesintisiz suçların işlendiği yer Kanun'un m. 11.1 göre belirlenmiştir. Maddeye göre, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında başlayan, devam eden veya sona eren bir suç, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenmiş suç sayılır. "Kesintisiz suç, zaman içinde aralıklı olarak bir kast kapsamında düzenli olarak işlenen aynı suç eylemlerinden oluşur".²⁶⁹ Dolayısıyla devam eden suç, tek kastla işlenen ve nesnel nitelikleri bakımından birbirine benzeyen eylemlerden oluştuğundan, bu eylemlerin işlendiği her alanın suçun işlendiği yer olarak kabul edilmesi mantıklıdır.

²⁶⁸Semenderov (2021). **a.g.k.** s. 58

²⁶⁹F.Abdullayev (2013). *Azerbaycan Respublikası Konstitusiyası Mehkemesinin hüquqi mövqeleri*. Bakı. s.534

Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında başlayan suç kavramı, suçun tamamlanmış olup olmadığına bakılmaksızın suça hazırlık, suç işlemeye teşebbüs (teşebbüs) veya sosyal açıdan tehlikeli hareketleri içerir. Azerbaycan topraklarında başlayan bir fiil başka bir ülke topraklarında devam etmiş veya bitmişse veya başka bir ülke topraklarında başlayan bir suç Azerbaycan topraklarında devam etmiş veya bitmişse, bu hallerden her birinde suçun işlendiği yer Azerbaycan Cumhuriyeti olacaktır. “Suçun ülkede tamamlanmasının mantıksal yorumuna göre yabancı bir ülkede başlayan, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında devam eden veya biten suç da Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenmiş fiil sayılır.”²⁷⁰

Bu nedenle, Ceza Kanun'unun m.11.1 devam eden suçun Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenmiş bir suç sayıldığı hükmüne dayanarak, bir suç birkaç ülkenin topraklarında ve ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında devam ediyorsa, bu suçun işlendiği yer Azerbaycan Cumhuriyeti olarak kabul edilecektir.

Ceza hukuku doktrininde suç olarak kabul edilen fiiller, maddi ve biçimsel içerikli fiiller olarak kabul edilmektedir.

Biçimsel içerikli suçlarda, kişiyi cezaen sorumlu tutmak için kanunda öngörülen sosyal açıdan tehlikeli bir fiili gerçekleştirmesi yeterlidir.

“Biçimsel bir yapıya sahip normların öngördüğü suçlarda cezai neticelerin oluşması aranmadığından ve bu tür eylemler yalnızca toplumsal açıdan tehlikeli hareket ve hareketsizlikle ilgili olduğundan, suçların işlendiği yerin belirlenmesi ciddi bir zorluk oluşturmaz.”²⁷¹

Burada neticenin gerçekleşip gerçekleşmediği önemli değildir ve suç eyleminin işlendiği yer önemlidir. Hareketin işlendiği yer suçun işlendiği yer olarak kabul edilir.

Maddi içerikli fiillerde ise sadece kanunda öngörülen sosyal açıdan tehlikeli bir fiilin işlenmesi değil, aynı zamanda kanunda öngörülen sosyal açıdan tehlikeli bir sonucun meydana gelmesi de bunun gerçekleşmesi için gerekli kabul edilir ve suçun işlendiği yer, sosyal açıdan tehlikeli sonucun meydana geldiği yer sayılır.

Dolayısıyla suçların işlendiği yer bakımından biçimsel ve maddi içerikli suç fiilleri birbirinden farklılık göstermektedir. Biçimsel bir yapıya sahip normların öngördüğü suçlarda netice aranmadığı ve bu tür eylemler yalnızca toplumsal açıdan

²⁷⁰Semenderov (2021). a.g.k. s.58

²⁷¹Semenderov (2021). a.g.k. s. 58

tehlikeli eylem veya eylemsizlikle ilgili olduğundan, suçların işlendiği yerin tespiti bu kadar ciddi bir güçlükle ilişkilendirilmemektedir.

Nesnel olarak maddi suç niteliğindeki fiillerin işlendiği yerin tespiti ceza kovuşturmasının başlatılması için gerekli bir koşul olduğundan ve eylem ve sonucun ayrı ülkelerde oluştuğu, bu gibi durumlarda suçun ilk önce müdahale eden devletin cezai kovuşturmayı yürütmesi gerektiği kabul edilmektedir.

ACK'da suçun işlendiği an, sonucun meydana gelmesinden bağımsız olarak fiilin işlendiği zaman olarak kabul edilerek hareket teorisi tercih edilmiştir. Bu esastan hareketin yapıldığı sırada sonuç ortaya çıkmamışsa ve bu eylemin neden olduğu sosyal açıdan tehlikeli bir sonuç daha sonra başka bir devletin topraklarında meydana gelmişse, Azerbaycan Ceza Kanunu uygulanacaktır. Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenen ve neticesi başka bir ülkede oluşan bir suç, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenmiş bir suç sayılacaktır.

Devam eden suçlarda, sonraki tüm fiiller ile ilk fiil arasında bir bağlantı vardır. Çünkü tek bir kast içerirler. “Mütemadi suçlar tek bir suç kastının gerçekleştirilmesine yönelik birkaç eylemden oluşur.”²⁷² Devam eden suç kavramı, bir zaman aralığı ile ayrılmış ve ortak bir amaca yönelmiş, suç teşkil eden fiillerdir.

Bu nedenle, sonraki eylemlerin nerede gerçekleştiğine bakılmaksızın, ilk hareketin (ve sonuçlarının) meydana geldiği bölgede yürürlükte olan yasa uygulanır.

2.6.3. Tamamlanmış ve tamamlanmamış suçlar

Mülkilik ilkesi gereğince ACK'nın 11/1 maddesinde, *Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında suç işleyen bir kişi bu Kanuna göre cezai olarak sorumlu tutulur. Ceza Kanunu'nda ayrıca, “ülke topraklarında başlayan, devam eden veya biten bir suç, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenmiş suç olarak kabul edilir”* hükmü belirtilmiştir.

Bu yüzden ACK'nın mülkilik ilkesi kapsamında yürürlük alanı belirlenirken, ülke anlamının ceza hukuku sisteminden hangi alanları kapsadığını tanımladığımız gibi ACK bakımından suç aşamalarını da konuda ele alacağız. “Toplumsal açıdan tehlikeli bir

²⁷²Ağayev (2005). a.g.k. s.120

eylemin başlangıcının ve sonunun belirlenmesi, suçun doğru tanımlanması, yeni yasaların uygulanması, af ve ceza kovuşturmasının süresi açısından önemlidir.”²⁷³

Bir suçun tamamlanması kavramı, hareket veya hareketsizlikten (maddi suç unsurlarına göre) oluşan sosyal açıdan tehlikeli bir hareketin işlenmesini veya hareketsizlikten kaynaklanan sosyal açıdan tehlikeli bir sonucun ortaya çıkmasını ifade eder. “Niteliği ve tamamlanma süresi bakımından birbirinden farklılık gösteren kast suçlarının hazırlanması ve doğrudan infazı ile ilgili aşamalara suçun işlenme aşamaları denir.”²⁷⁴ Suçun tamamlanmasının mantıksal yorumundan, yabancı bir ülkede başlayan (hazırlık veya teşebbüs) veya Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında devam eden veya biten suçun Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenmiş bir fiil olduğu anlaşılmaktadır.

Suçun işlenme aşamaları, Ceza Kanunu'nun 27. maddesinde 3 fıkrada düzenlenmiştir:

27.1. *Kişi tarafından işlenen eylemde (hareket veya hareketsizlik) bu Kurallar tarafından öngörülen suç bileşiminin tüm belirtileri mevcutsa, suç tamamlanmış sayılır.*

27.2. *Suç işlemeye hazırlık ve teşebbüs, tamamlanmamış suçlar sayılır.*

Suçun tamamlanma anının tespiti, suça hazırlık ve teşebbüsün tespiti ceza sorumluluğunun belirlenmesinde önemlidir. “Sosyal açıdan tehlikeli bir eylemin tamamlanma anı, suçun işlendiği yerin belirlenmesini de etkiler.”²⁷⁵ ACK'nın 11. maddesine göre, *Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında başlayan, devam eden veya sona eren bir suç, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında işlenmiş suç sayılır.* “Azerbaycan Cumhuriyeti’nde işlenmiş suç kavramı, suçun tamamlanıp tamamlanmadığına bakılmaksızın bir suça hazırlık, suç işlemeye teşebbüs (teşebbüs) veya sosyal açıdan tehlikeli eylemlerde bulunma (eylemsizlik) anlamına gelir.”²⁷⁶

Kasten işlenen suç eylemi, nesnel ve psikolojik açıdan karmaşık bir eylemdir. “Kasten işlenen suç, insan davranışının aşağıdaki aşamalarından geçebilen bir kasıtlı eylemdir: niyetin yaratılması; niyet oluşumu, niyetin açığa çıkması; eylem için hazırlık, eylemi gerçekleştirmeye teşebbüs; eylemin tamamlanması.”²⁷⁷ Kişinin suç işlemekle

²⁷³Ağayev (2005). a.g.k. s.121

²⁷⁴Semenderov (2021). a.g.k. s.318

²⁷⁵Ağayev (2005). a.g.k. s.121

²⁷⁶Semenderov (2021). a.g.k. s.57

²⁷⁷Ağayev (2005). a.g.k. s.120

ilgili kanaatinin oluşması, yani kastın oluşması cezai sorumluluğa yol açamaz. Kişinin zihninde şekillenen niyetin işlenmesi amacıyla fiilin hazırlanması, teşebbüs edilmesi ve tamamlanması aşamaları cezai sorumluluğun doğmasına esas teşkil eder.

İşlenen fiillerin niteliğine göre suçun aşamaları birbirinden farklılık göstermektedir. Suç işlemeye teşebbüse yol açan fiiller, suça hazırlıktan çok, suç kastının tamamlanmasına yakındır. Diğer bir deyişle, suça teşebbüs amacıyla işlenen fiiller, işlenmesi planlanan fiilin eksik bir objektif yönünü oluşturmaktadır. Başlatılan suç faaliyeti engellenirken, objektif ve sübjektif nedenlerle suç fiilinin tamamlanmadığı durumlarda, suçun işleme aşamalarının araştırılması ve suçun hangi aşamada durdurulması gerektiğinin netleştirilmesi gerekir.

Tamamlanmış suçlarda suçların aşamalarının incelenmesine gerek yoktur. Suçun tamamlanması, kasıtlı fiilin kişinin iradesiyle tamamlanmasıdır. Başka bir durumda kişi, işleyeceği suç için hazırlık hareketlerini tamamlar, ancak suçu doğrudan işlemeye teşebbüs ettiğinde (suç işlemeye teşebbüs), fiil engellenirse, o zaman kişi suçu işlemeye teşebbüsten sorumlu tutulacaktır.

Eğer kişi, suça hazırlık aşaması için gerekli olan eylemleri yapmışsa veya suç işlenmesi teşebbüs aşamasında ise tamamlanmış suçun işlendiği yerin belirlenmesine ilişkin kurallar uygulanır. Bu yüzden suçun işlenmesine hazırlık hareketlerinin ve teşebbüsün işlendiği yer suçun işlendiği yerdir.

Böylece bir suç Azerbaycan ülkesinde başlayıp devam ederse veya başka bir ülkede başlayan bir suç Azerbaycan'da tamamlanırsa, Ceza Kanunu'nun 11/1. maddesine göre suç Azerbaycan'da işlenmiş sayılacaktır. Mülkilik ilkesi esas alınarak, Azerbaycan'da işlenen suçlar bakımından ACK uygulanmaktadır.

2.7 Azerbaycan Ceza Kanunu'nun Yurt Dışında İşlenen Suçlar İçin Yürürlüğü

Azerbaycan ceza hukuku sisteminde, ceza kanunlarının yere yönünden uygulanmasını belirleyen kurallarda mülkilik ilkesi temel prensip olarak kabul edilmekte olup, ceza kanunlarının yer itibarıyla uygulanması bakımından diğer ilkeler

de kullanılmaktadır. “Sınır dışı yargı alanında vatandaşlık, koruma ve evrensellik olmak üzere üç ilke geçerlidir”²⁷⁸

Azerbaycan devletinin çıkarlarına tokunan vatandaşların yanı sıra vatansız kişiler ve ayrıca bazı durumlarda yabancılar tarafından yurt dışında işlenen suçların sorumluluğu konusu mülkilik ilkesine göre çözülemez. Bu nedenlerden dolayı ACK'da bu kanunun yurt dışında işlenen suçlara karşı uygulama ilkeleri belirtilmiştir. Azerbaycan Ceza Kanununun yurt dışında uygulanmasında şahsilik, koruma, evrensellik ilkeleri temel alınmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları ve daimî ikamet eden vatansız kişiler, ACK'nın 12.1, 12.1-1, 12.3. ve 12.4. maddelerde belirtilen durumlarda yurtdışında işlenen suçlardan cezai olarak sorumlu tutulmaktadır.

Yabancılar ve vatansız kişilerin Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında işledikleri suçlara göre ACK'nın 12.2, 12.2-1 ve 12.3. maddelerde öngörülen hallerde ACK'ya göre cezai sorumluluğa getirilecekleri kanunda tanımlanmıştır.

Azerbaycan Ceza Kanununun yurt dışında işlenen suçlara ilişkin hükmü, vatandaşlar ve ülkede daimi olarak ikamet eden vatansız kişiler ile yabancılar ve vatansız kişiler için 12. maddenin ayrı fıkralarında düzenlenmiştir.

ACK'nın 12.3. maddesindeki hüküm evrensellik ilkesi esas alınarak kabul edilmiş olup, Kanun'un yurt dışında işlenen suçlar bakımından vatandaşlar, yabancılar ve vatansız kişiler açısından uygulanması kabul edilmiştir. Yani vatandaşlar ve yabancılar için genel kabul görmüş bir kural olarak tanımlanmaktadır.

CK'nin 12. maddesinde öngörülen şahsilik, korunma ve evrensellik ilkeleri, mülkilik ilkesini tamamlamaktadır.

“Avrupa Birliği hukuk kurallarına göre, üye devletlerin vatandaşları üye devlet sınırları dışında (yabancı ülkede) bir suç işlerse, bu suçtan üye devlet ceza hukukuna göre cezai olarak sorumludurlar. İşlenen suç aynı anda birkaç üye devletin yargı yetkisine giriyorsa, böyle bir durumda üye devletler suç fiilinin kovuşturulmasında yargı yetkisinin kullanılması sorununu çözerler.”²⁷⁹

Azerbaycan Ceza Kanunu'nun 12. maddesinde, yabancı ülkede vatandaşlar tarafından işlenen suçların soruşturulmasında faile göre şahsilik ilkesi, devletin

²⁷⁸Memmedov (2012) **a.g.k.** s.108

²⁷⁹Eliyev (2019) **a.g.k.** s.637

çıklarlarına karşı işlenen suçlarda koruma ilkesi ve bir takım ağır suçların cezalandırılmasında evrensellik ilkeleri yer almaktadır.

Böylece, uluslararası hukuk kurallarından temel alan ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması prensipleri ACK normlarında kabul edilmiştir.

2.7.1. Azerbaycan Ceza Kanunu'nun yabancı ülkede Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları ve Azerbaycan Cumhuriyetinde sürekli ikamet eden vatansız kişiler tarafından işlenen suçlar için yürürlüğü

ACK'nın 12.1 maddesinde şahsılık ilkesi (faile göre şahsılık ilkesi) kabul edilerek vatandaş ve ülkede daimî ikamet eden kişilerin yabancı ülkede işledikleri suçlardan dolayı ACK'nın uygulanacağı kabul edilmiştir.

ACK'nın 12.1. maddesine göre, Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları ve sürekli olarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ikamet eden vatansız kişiler, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında işlenen bir suç (hareket veya hareketsizlik) nedeniyle, bu fiil hem Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatına göre hem de işlendiği yabancı ülke mevzuatına göre suç sayılıyorsa ve bu suçtan dolayı yabancı bir devlette fail hakkında hüküm verilmemişse, bu Kanuna göre cezai sorumluluğa getirilirler.

Maddeye göre, faile göre şahsılık ilkesi vatandaşlar ve ülkede daimî ikamet eden vatansızlar bakımından uygulanmıştır. Azerbaycan vatandaşları ve sürekli olarak AC'de ikamet eden vatansız kişiler, yurtdışında işlenen suçlardan dolayı, yabancı bir ülkenin topraklarında işlenen fiil hem Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatına göre, hem de suçun işlendiği devletin ceza mevzuatına göre suç kabul edilirse, ACK'ya göre cezai sorumlulukları var. “Yani fiilin hem işlendiği devlette hem de yargılamanın yapıldığı devlette suç sayılması gerekir.”²⁸⁰ Ayrıca yabancı bir ülkede bu suçtan dolayı mahkum edilmemeleri gerekiyor.

ACK'da yer alan hükümler dikkate alındığında, faile göre şahsılık ilkesinin uygulanma koşulları şunlardır:

- 1) Suç Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları ve sürekli olarak Azerbaycan Cumhuriyetinde ikamet eden vatansız kişiler tarafından işlenmelidir;
- 2) Suçun işlendiği yer yabancı bir ülke olmalıdır;

²⁸⁰Memmedov (2012) a.g.k. s.108

- 3) İşlenen suç hem Azerbaycan Cumhuriyetinin hem de işlendiği yabancı ülkenin mevzuatına göre suç sayılmalıdır;
- 4) Bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olmalıdır.

Yukarıdaki şartlarda işlenen suçlar bakımından ACK'nın uygulanması, ceza hukuku uygulamasında faile göre şahsilik ilkesinin benimsenmesidir. Bu ilke, devletin vatandaşlarının yabancı bir ülkede bulunmalarına rağmen kanunlara uymalarını sağlamak amacıyla uygulanır. Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı nerede olursa olsun Azerbaycan Cumhuriyeti kanunlarına tabidir.

Bu doğrultuda olmak üzere ACK'nin 12.1. maddesi yurt dışında suç işleyen ülke vatandaşlarının yanı sıra Azerbaycan'da daimî olarak yaşayan vatansızların da a) yurt dışında işlenen fiilin söz konusu devletin ceza kanununa göre suç sayılması, b) suç işleyen kimsenin bu ülkede yargılanmamış olması, c) söz konusu fiilin aynı zamanda ACK'ya göre suç teşkil etmesi koşulları ile Azerbaycan ACK'ye göre sorumlu tutulacaklarını düzenlemektedir.

ACK'nın m. 2/5 de belirlenen hükme göre, madde 12.1'de belirtilen kişilere Azerbaycan mahkemeleri tarafından verilecek cezanın, ülkesinde suç işlenen yabancı devlet kanunu ile belirlenen cezanın üst sınırından daha fazla olamayacağı öngörülmektedir. Bu maddeye göre, Azerbaycan vatandaşları ve ülkede daimî ikamet eden vatansız kişiler yurt dışında işlenen suçlardan dolayı Azerbaycan'da hüküm verilirken suçun işlendiği yabancı ülke kanunu göz önünde tutulacaktır.

Böylece, faile göre şahsilik kuralında ACK'nın hükümlerinde yabancı ülke kanunu göz önünde bulundurulmuştur. Suçun yabancı bir devletin topraklarında işlendiği göz önüne alındığında, kanun Azerbaycan Cumhuriyeti mahkemeleri tarafından verilen cezanın suçun işlendiği yabancı devlet hukukunda öngörülen cezanın üst sınırını aşamayacağını belirtmektedir. "Azerbaycan Cumhuriyeti mahkemeleri bu suçlar için ceza verdiğinde, suçun işlendiği yabancı devletin o eylemin sorumluluğunu belirleyen normlarının öngördüğü yaptırımlarla bağlıdırlar."²⁸¹ Bu hüküm kanunilik ilkesinden kaynaklanan bir normdur. Söz konusu kişilerin fiilleri yabancı bir ülkede daha hafif bir ceza ile cezalandırılırsa, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde daha ağır bir ceza verilmesi kanunilik ilkesine aykırı olacaktır. Kanunilik ilkesi bakımından faile işlediği suçtan dolayı verilecek cezanın miktarı önceden belirlenmemiş olmalıdır. Fail suçu

²⁸¹Semenderov (2021). a.g.k. s. 320

yabancı ülkede işlediğine göre yabancı ülke kanunun üst sınırı söz konusu ilkede göz önünde bulundurulacaktır.

Vatandaş ve daimî ikamet eden vatansız kişilerin yabancı ülkede işledikleri mamuriyet ve görev suçları bakımından da ACK'nın uygulanacağı kanunda düzenlenmiştir.

ACK'nın 12/1-1 maddesine göre, “*Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları ve sürekli olarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ikamet eden vatansız kişiler, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında işlenen yolsuzluk suçu ve hizmet menfaatine karşı diğer suçlardan dolayı yabancı bir ülkede hüküm verilmemişiyse, bu Kanuna göre cezai olarak sorumlu tutulurlar*” hükmü kabul edilmiştir.

Bu hükmün, faile göre kişisellik prensibi ile birlikte devletin korunması ilkesini de yansıttığını söyleyebiliriz.

Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nde sürekli ikamet eden vatansız kişilerin, yurt dışında işlenen yolsuzluk suçları ve hizmet menfaatine karşı diğer suçlara göre ACK'ya göre cezai sorumluluğa getirilmeleri için kanunda yabancı bir ülkede bu suça göre mahkum olmamaları gerektiği belirtiliyor.

Yabancı bir devletin topraklarında yolsuzluk ve kamu yararına yönelik suçlar işleyen kişilerin kovuşturulmasına bir istisna, bu fiillerin suçun işlendiği ülke mevzuatına göre suç olarak kabul edilmesinin gerekmemesidir.

Bu suçların Anayasa ile korunan ülke menfaatlerine önemli ölçüde zarar vermesi ve tehlikeli neticelerinin devlet yönetim mekanizmasına tehdit oluşturması nedeniyle, yabancı bir devletin topraklarındaki suçlardan dolayı ACK'ya göre ceza sorumluluğuna getirildiklerinde, bu suçun işlendiği ülke mevzuatına göre suç sayılması kanunda dikkate alınmamıştır.

ACK'nın ülkede vatandaşlar ve sürekli ikamet eden vatansız kişiler tarafından yabancı ülkelerde işlenen suçlara uygulandığı bir diğer kural ise uluslararası suçlardır. Bu madde hükümlerine evrensellik ilkesi yansıtılmıştır.

ACK'nın m. 12.3 göre Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının yabancı bir ülke topraklarında, *barışa ve insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, insan kaçakçılığı, terör, terörün finansmanı, uçak kaçırma, rehin alma, işkence, korsanlık, narkotik ve psikotrop ve uyuşturucuların devriyesi, sahte para veya menkul kıymetlerin hazırlanması veya satışı, uluslararası koruma kullanan kişi veya kuruluşlara saldırı, radyoaktif maddelerle*

ilgili suçlar ve ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan diğer suçları işlendiklerinde ACK uygulanır.

Ceza kanunlarının uygulanması evrensellik ilkesine dayanarak, bu suçların faillerinin, suçun nerede işlendiğine bakılmaksızın ACK'ya göre cezai sorumluluğu söz konusu olur. "Evrensel yargı ilkesi, suç işleyen kişilerin uyruğuna ve işlendiği yere bakılmaksızın, uluslararası hukuka göre suç olarak kabul edilen eylemlere devletin cezai yargı yetkisinin uygulanması olanağını sağlar".²⁸²

ACK'nın 12.3. maddede belirtilen evrensellik ilkesi açısından Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları, yabancılar veya vatansız kişiler, suçun nerede işlendiğine bakılmaksızın AC Ceza Kanun'una göre cezai sorumluluğa getirilmekte ve cezalandırılmaktadır.

Şahsilik ilkesinin kabul edildiği bir başka madde ACK'nın m.12/4'de tanımlanmıştır. Bu maddeye göre, *Azerbaycan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetlerine ait askeri birliklerin, Azerbaycan'ın toprak sınırları dışında bulunan askerleri tarafından işlenen suçlardan dolayı sorumluluk, uluslararası bir anlaşma ile aksi öngörülmedikçe, Azerbaycan Ceza kanunu uygulanır.*

Barışı koruma askeri birliklerinin bir parçası olan Azerbaycan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetlerine ait askeri birliklerin askeri personeli de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası anlaşmalarında aksi öngörülmedikçe, Azerbaycan Ceza Kanununa göre cezai sorumluluğa tabidir. ACK'nın 12/4. maddesinde, barış kuvvetlerinde yer alan Azerbaycan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri mensubu askerlerin Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında işledikleri suçlardan dolayı, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarda başka türlü öngörülmemişse, ACK'ya göre sorumlu tutulacakları düzenlenmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'nin askeri birliklerinin askerleri yabancı bir ülkede suç işlemişlerse, uluslararası anlaşmalarla belirlenen durumlarda askeri birliğin bulunduğu devletin mevzuatı ile sorun çözülebilir.²⁸³

²⁸²Memmedov (2012) **a.g.k.** s.109

²⁸³Semenderov (2021). **a.g.k.** s.62

2.7. 2 Azerbaycan Ceza Kanunu'nun yabancı ülkede yabancılar tarafından işlenen suçlar için yürürlüğü

Ceza kanunlarının yer itibariyle geçerliliğini belirleyen kurallardan bir diğeri olan koruma ilkesine ACK'nın m.12.2 ve 12.2-1 hükümlerinde yer verilmiştir. Buna göre, yurt dışında, Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarına veya menfaatlerine karşı suç işleyen yabancı veya vatansızlar, suçun işlendiği devletin kanunlarına göre yargılanmamış olmaları koşulu ile Azerbaycan CK'ya göre sorumlu tutulabilirler.

“Devletin vatandaşını koruma görevinin yurt dışında da süreceğinin kabul edildiği ilkeye göre suçun yabancı bir ülkede, vatandaşa veya ilgili devlet mevzuatına tabi özel hukuk tüzel kişisine karşı işlenmesi halinde ilgili devlet kanunları uygulanacaktır.”²⁸⁴

Yurt dışında Azerbaycan devletine, vatandaşlarına ve çıkarlarına karşı bir suç işlenirse, ceza yasasının uygulanması Azerbaycan Ceza Kanunu'nun yabancı ülkelere uygulanması sorununu gündeme getirir.

Koruma ilkesine ilişkin normlar ACK'da kabul edilmiş ve kanunun yurt dışında işlenen suçlara uygulanmasına ilişkin kurallar aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

ACK'nın 12.2 maddeye göre, “*Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarına, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin çıkarlarına karşı ve ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarda öngörülen durumlarda suç işleyen yabancılar ve vatansız kişiler yabancı bir ülkede bu suçtan hüküm verilmemişse bu Kanuna göre cezai sorumluluğa getirilebilirler*” hükmü kabul edilmiştir.

ACK'nın m. 12.2-1 göre “*Yabancılar ve vatansız kişiler, uluslararası kuruluşların yetkilileri, uluslararası parlamento meclislerinin üyeleri, uluslararası mahkemelerin görevlileri ve yargıçları olan Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının katılımıyla yolsuzluk suçlarını ve diğer hizmet çıkarlarına karşı suçları Azerbaycan sınırları dışında suç işlerlerse, ACK uygulanacaktır.*”

ACK'nın m.12.2 ve 12.2-1 yabancı ülkede Azerbaycan devletinin vatandaşlarına ve menfaatlerine karşı suç işlenmesi halinde ACK'ya dayalı cezai kovuşturma yapılacağı belirtilmiştir. Bu kurallar, yurt dışında işlenen suçlarda, mağdurun ve devletin korunması ilkeleri açısından Ceza Kanunu'nun uygulanmasını sağlar.

²⁸⁴Değirmenci/Hazar (2013). a.g.k. s. 28

Böylelikle, ACK'da mağdura göre şahsilek ve korunma ilkeleri bu norm kapsamında kabul edilmiştir.

Ülkeler, uluslararası barışı ihlal eden ve özellikle halk için tehlikeli olan bir dizi suçun işlenmesine karşı mücadelede ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında evrensellek ilkesini uygular.

Ceza kanunlarının nerede, kim tarafından ve kime karşı işlenirse işlensin tüm suçlara uygulanacağını öngören “evrensellek” ilkesine, ACK'nin m.12/3. yer verilmiştir. Söz konusu ilke, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin suçlarla mücadelede uluslararası yükümlülüklerinden kaynaklanmaktadır.

“Devletimiz, mevcut Ceza Kanununda barışa ve insanlığa karşı suçlar ile savaş suçlarına yer vererek, bu suçları tüm dünya toplumunun çıkarları açısından en tehlikeli suçlar olarak dikkate alır ve bunlarla mücadeleyi ceza mevzuatının önemli görevi olarak görmektedir.”²⁸⁵

Evrensellek ilkesi kapsamında hangi suçların, nerede, kim tarafından ve kime karşı işlendiğine bakılmaksızın ACK'ya göre yargılanacağı kanunda sayılmıştır. ‘Roma Statüsü’nde sayılan bu suçlara ilişkin kurallar, evrensel yargı yetkisinin kaynağını oluşturan “jus cogens” normlar olarak kabul edilmektedir.”²⁸⁶

Bunlar, *barış ve insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, terör, terörün finanse edilmesi, uçak kaçırma, rehin alma, işkence, deniz korsanlığı, uyuşturucu ticareti, kalpazanlık, uluslararası koruma altında olan kişi veya teşkilatlara saldırı, radyoaktif maddelerle ilgili suçlar ile cezalandırılması Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalarla öngörülen diğer suçlardır.*

Kanunun 12.3.maddesine göre, Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşlarının, yabancıların ve vatansız kişilerin söz konusu suçların işlendiği yer ne olursa olsun cezai sorumluluk altına alınırlar ve bu Kanuna göre cezalandırılırlar. Kanunun maddesinde sayılan suçlardan ve uluslararası anlaşmalarda suç olarak tanımlanan fiillerden sorumlu olmaları ceza kanunu ile çözülür.

Evrensellek ilkesine göre, bir kişi hangi ülkenin vatandaşı olursa olsun ve hangi ülkenin topraklarında suç işlerse işlensin, her devlet kendi ulusal mevzuatı çerçevesinde bu kişiyi cezaen sorumlu tutma yetkisine sahiptir. Evrensellek ilkesinin gerekliliği,

²⁸⁵Memmedov (2012) **a.g.k.** s.114

²⁸⁶Akdemir (2022). **a.g.k.** s.271

devletin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden doğan uluslararası suçlar ve uluslararası nitelikteki bazı suçlarla mücadele edilmesi gerekliliği ile ilgilidir.

ACK'nın m.12.3 uluslararası toplum için kamu tehlikesi oluşturan ve nesnel olarak uluslararası unsur taşıyan suçları işleyen kişilerin, suçun işlendiği yere bakılmaksızın, ACK temelinde cezai olarak sorumlu tutulacağı belirtilmektedir. Evrensel yargı yetkisi ilkesi, uluslararası bireysel cezai sorumluluk rejiminin temelidir.

“Bu ilkenin ana içeriği, insanlığın barışına ve güvenliğine karşı, yani tüm dünya toplumunun çıkarlarını etkileyen ciddi uluslararası suçlar işleyen kişilerin, dünyadaki herhangi bir ülke tarafından sorumlu tutulabilmesi ve mahkûm edilebilmesidir.”²⁸⁷ Evrensellik ilkesine dayanan bu madde, insanlığı tehdit eden suçlarla mücadelede, suçun yeri ne olursa olsun ACK'nin uygulanmasıyla ve suçlunun cezalandırılmasında bir istisna yapılmamıştır.

Bu suçlar Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları tarafından yabancı ülkede işlendiğinde Azerbaycan Cumhuriyeti mahkemelerince verilecek cezada suçun işlendiği yabancı devlet kanununda öngörülen cezanın üst sınırı göz önünde tutulamaz.

İnsanlığa karşı işlenen suçlar, bu eylemlerin tüm dünya ülkeleri için tehdit oluşturduğunu göstermektedir. ‘İnsanlığa karşı suçların yasaklanması ve insanlığa karşı suçlarla mücadele edilmesi emredici bir norm olarak kabul edilir ve bu “*erga omnes*”²⁸⁸ bir yükümlülük olarak tüm devletler tarafından yerine getirilmelidir.’²⁸⁹ Bu temelde, Yasama organı, bu tür suç eylemlerinin işlendiği yere bakılmaksızın, ACK'nin uygulanmasına ilişkin hükümler kabul etmiştir. “Hem Ceza Kanunu'nda hem de Roma Statüsü'nde, sivillere yönelik bir eylem, geniş çaplı ve sistematik bir saldırının parçası olması, devletin veya herhangi bir örgütün desteğiyle işlenmesi halinde insanlığa karşı

²⁸⁷Hüseynov (2021). **a.g.k.** s.238

²⁸⁸“*erga omnes*”, uluslararası hukukta konusu bir bütün olarak uluslararası toplum için önem arz ettiğinden, yerine getirilmesinde tüm devletlerin hukuki menfaati bulunan yükümlülükler. Buradan, böyle bir yükümlülüğün ihlalinin sadece mağdur devleti değil, aynı zamanda uluslararası toplumun diğer tüm üyelerini de ilgilendirdiği sonucu çıkar. Dolayısıyla, bu yükümlülüklerin ihlali durumunda, her devlet, uluslararası haksız fiili işleyen suçlu devletin sorumluluğunu (muhtemelen yargı kanalıyla) talep etmekte haklı görülmelidir. Erga omnes yükümlülüklerine örnek olarak bir halkın kendi kaderini tayin etme hakkı gösterilmektedir.<https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095756413> (Erişim tarihi 08.10.2023)

²⁸⁹E. Allahverdiyev (2017). *Beynelxalq hukukda insanlıq eleyhine cinayetler*. (1. Baskı), Bakı: Elm və Tehsil Yayınevi, s. 192

suç olarak kabul edilmektedir.”²⁹⁰ Suçu işleyen kişi veya kişiler, Kanun'un özel bölümünde yer alan suç eylemlerinin işlendiği yer neresi olursa olsun, ACK'nın esasında sorumlu tutulacaktır.

Böylece, Azerbaycan Ceza Kanun'un 11 ve 12 maddelerine bakıldığında, normlarda mülkilik, kişisellik (faile göre şahsilik ve mağdura göre şahsilik), evrensellik, korunma ilkelerinin her birinin benimsendiğini görebiliriz.

Azerbaycan Ceza Kanunu ülkede işlenen tüm suçlara mülkilik sistemine göre, yabancı ülkede vatandaşlar tarafından ve vatandaşlara karşı, aynı zamanda ülkenin çıkarlarına karşı ve evrensel özellikte işlenen suçlar açısından ise faile göre şahsilik, mağdura göre şahsilik, korunma ve evrensellik ilkelerine göre uygulanacaktır.

Azerbaycan Ceza Kanun'unda, ülkede işlenen suçların uygulama yeri bakımından mülkilik ilkesi, suçun yabancı bir ülkede işlenmesi halinde ise faile göre şahsilik, mağdura göre şahsilik, koruma ve evrensellik ilkeleri kabul edilmiş, kanunun uygulama alanları tanımlanmıştır.

Ayrıca, Azerbaycan Ceza hukuku sisteminde ülkede yaşayan vatansız kişiler bakımından da faile ve mağdura göre kişisellik ilkeleri kabul edilmiştir.

Hukuk sisteminde, kanunda belirtilen bu ilkelerin benimsenmesinde bir sakınca yoktur. Ancak ceza hukuku alanının bu bölümü öğretilde tartışma dışı bırakılmış ve hukuki pozisyonlar bildirilmemiştir.

Böylelikle, Azerbaycan Ceza Kanunu'nun uygulanmasında mülkilik ilkesi temel ilke olarak kabul edilmiş, mülkilik ilkesi dışında kalan suçların yargılanmasında ise faile göre şahsilik, koruma ve evrensellik ilkelerine uygulanmasına ilişkin kurallar kabul edilmiştir.

²⁹⁰Allahverdiyev (2017). **a.g.k.** s.201

SONUÇ

Bir suçun işlenmesiyle birlikte, devletin o suç üzerinde adli soruşturma ve kovuşturma yetkisi ortaya çıkar. Suçların soruşturulması ve kovuşturulması devletlerin münhasır yetkilerinden ileri gelir. Bir devletin suçları cezasız bırakmayarak toplumsal düzeni koruması, cezanın genel amaçlarından biridir.

Suçun işlendiğinde hangi devletin yetki kullanma hakkının bulunduğu konusunda ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması ilkelerine ilişkin kurallar söz konusudur. İşlenmiş suçun hangi devlet yasalarına göre ve adliye mahkemelerinin yetki alanında kovuşturulacağı bakımından ilk tespit olunacak konu suçun işlendiği yerin belirlenmesi olur. Bu yüzden ceza kanunlarının yürürlük sınırlarının hangi alanlardan ibaret olacağı, bir devletin hangi alanlardan oluştuğunun tespit edilmesine bağlıdır.

Ceza kanunlarının uygulamasının yer bakımından uygulanmasına ilişkin kuralların belirgin hâle gelmesi, devletler arası yargı sisteminin olası boşluklarının veya eksikliklerinin giderilmesine yardımcı olacaktır.

Bir devlet, ceza kanunlarının uygulanma alanlarını belirleme bakımından tam bir yetkiye sahiptir. Buna rağmen devletin yargı yetkisinde uluslararası hukuktan kaynaklanan sınırlamalar bulunmaktadır. Bu durumda bir devletin cezalandırma yetkisinin coğrafi sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Devlet, kendi ülkesinde işlenen suçları cezalandırma hakkına münhasıran sahip olmakla birlikte, suçun kendi vatandaşı tarafından veya kendi vatandaşına karşı işlenmesi halinde, yurt dışında işlenen suçlar üzerinde yargı yetkisini kullanabilmektedir.

Devletlerin ceza yasalarını yer bakımından uygulamada değişik bağlantı noktalarına dayanarak suç eylemlerini yargılamaları devletlerarası yetki çatışmasına neden olur. Yetki uyuşmazlıkları bir suç için bir failin iki kez kovuşturulmasına yol açmakta veya bazı durumlardaysa işlenmiş olan suçlara soruşturma açılmamasına neden olabilmektedir. Bir suçtan dolayı iki kez cezalandırma yapılması “*non bis in dem*” ilkesine aykırı düşmektedir. Bu yüzden devletler, ceza yasalarının uygulanmasındaki yetki hukuku ilkelerini temel alarak ceza yasalarının yer bakımından uygulanması kurallarını düzenlemektedirler.

Bir suç işlendiğinde, herhangi bir devletin söz konusu suçtan dolayı yargılama yetkisinden söz edebilmek için bir bağlantı noktası bulunmalıdır.

Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanmasında devlet; "mülkîlik", "şahsîlik", "koruma", "evrensellik" ve "ikame yargı yetkisi" ilkelerini kabul ederek ceza kanunlarının yer bakımından uygulanma kurallarını belirler.

Suçun işlendiği yer mülkîlik sistemi bağlantısını doğurur ve suçun işlendiği yer ülkesinin suçun üzerinde münhasır yetkisi kabul edilir. Bu ilke, bir ülkenin ceza kanununun hemin ülkede işlenen suçlar hakkında o ülkenin ceza kanununun uygulanmasını ifade eder.

Suçun objektif unsurlarından hareket ve netice farklı ülkelerde gerçekleşirse suçun işlendiği yer konusunda ilk önce hareketin gerçekleştiği yerde egemen devletin cezalandırma yetkisinin kabul edilmesi mülkîlik ilkesine göre doğru olacaktır. Örneğin işlenmesine Azerbaycan'da başlanan bir suçun, icrasına Türkiye'de devam edilmiş veya suçun Türkiye'de tamamlanmış olması ya da tam tersi şekilde suçun gerçekleşmesi durumundan suçun Azerbaycan'da (aynı şekilde ve aynı zamanda Türkiye'de) işlendiğinin kabulü gerekir. Bu durumda kural olarak "non bis in idem" ilkesine ilişkin kurallar devreye girebilir.

Devlet, kendi sınırları içerisindeki kara, deniz ve hava ülkesinde ve farazi anlamda ülkesi kabul edilen yerlerde işlenen tüm suçlar bakımından yargılama yetkisine sahiptir. Aynı şekilde devlet, kendi sınırları dışında işlenmiş suçun faili veya suçun mağduru kendi vatandaşı ise yargılama hususunda yetkilidir.

Suçun işlenmesi ile iki ve daha çok devletin yetkisinin bulunması durumunda, suçta bir yabancılik unsurunun bulunduğu söylenebilir. Yabancı bir ülkede işlenen suçun ceza yargılamasında suçun faili veya mağduru, devletin çıkarlarının korunması veya suçun evrensel bir niteliğe sahip olması hâlleri, devlet için bir bağlantı noktası olacaktır. Yabancı ülkede işlenen bir suç için başka bir ülkede yargılama ceza kanununun yabancı ülkede işlenen suçlar için uygulama sistemlerine göre söz konusu olabilir. Bu nedenlerle devletler ceza yasalarının uygulanma kapsamını, suçun işlendiği yere göre yani ülkelerin coğrafi sınırlarını ceza hukuku açısından dikkate alarak belirlerler. Böylece işlenen suçlarda ceza kanunlarının uygulanmasına yönelik mekanizmaları kurarlar.

Yabancı ülkede devletin vatandaşı suç işlediğinde veya vatandaşa karşı suç işlediğinde devletler ceza kanununun şahsîlik ilkesi bakımından uygulamak hakkına kural olarak sahiptirler. Yurt dışında işlenen suçlar açısından ülke kanunlarının uygulanmasında vatandaşın suç işlemesi "*faile göre şahsîlik*", yabancı ülkede

vatandaşına karşı bir suç işlendmesi ise “*mağdura göre şahsılık*” ilkesi kapsamında değerlendirilir.

Devletin varlığına ve güvenliğine karşı yabancı ülkede suç işlediğinde devlet koruma ilkesi bakımından ceza kanunlarını uygular.

Evrensellik ilkesi, uluslararası toplumun değerlerinin ihlal edildiği düşünülen bazı suçlarda, devletin kendi ceza kanununu uygulamasını ifade eden ilkedir. Evrensellik ilkesinin kullanmasında amaç ulusların ortak çıkarlarını ağır suçlardan korumak gerekliliğidir.

İkame yargı yetkisi “*ya cezalandır ya iade et*” temel ilkesinden hareketle yargılamayı yapacak olan yetkili devlete suçlunun iade edilmediği durumlarda, yargı yetkisi olan devlet adına başka bir devlet tarafından yargı yetkisinin kullanmasını ifade eder.

Türk ve Azerbaycan Ceza kanunlarında uluslararası ceza hukukunda kabul edilen ilkeler, ceza kanunları yoluyla benimsenmiş ve aynı şekilde yabancılık unsuru taşıyan suçlarda da ceza kanunlarının uygulama alanı belirlenmiştir. O hâlde her iki ceza kanununda da kanunların yer bakımından uygulanmasına ilişkin kurallar, hem ceza hukukunda hem de uluslararası hukukta tartışılmış ve kabul görmüş ilkelere dayanmaktadır.

Çalışmada Türk ve Azerbaycan ceza hukukunun kabul ettiği ilkeler ele alındığında kanunların öncelikle mülk ilkesini benimsemediğini görmekteyiz. Yurt dışında işlenen suçlar açısından ise ceza kanunlarının yer bakımından uygulaması kişisel, korunma, evrensellik ve ikame yetki sistemleri kullanılmaktadır.

Konunun tartışmalı yönlerinden birisi, yabancı ülkede işlenen suç nedeniyle devletlerin yargı yetkisini kullanmalarında suçun işlendiği devletin ceza hukukunun öneminin değerlendirilmesidir. Bir suç işlendiğinde öncelikle suçun işlendiği yerin ceza kanununa göre cezalandırılması gerekir. Devletler yabancı bir ülkede işlenen suçlara fail ve mağdura göre veya koruma sistemi açısından ceza kanunlarını uygularken kendi ülkelerinin ceza kanunlarını uygulamış olurlar. Bu durumlarda, kural olarak suçun işlendiği ülkenin ceza hukukunda suç olarak tanınması, yabancı devlet mevzuatında işlenen suça göre öngörülen cezanın sınırlarının dikkate alınması gerekir. Devletlerin koruma sistemi açısından, yani görev suçları işlendiğinde ise hem Azerbaycan Ceza Kanunu hem de Türk Ceza Kanunu bu suçun işlendiği yabancı devletin kanunda suç olarak kabul edilmesini dikkate almamaktadır.

Evrensel nitelikli zararlar oluşturan ağır suçların yargılanmasında suçun failinin bulunduğu ülkede yargılanması hem uluslararası hukuk açısından hem de Türk ve Azerbaycan ceza hukuku açısından kabul edilmektedir.

Çalışmada, ceza yasalarının yer bakımından uygulanmasına ilişkin genel bir incelenme yapılmıştır. Ceza yasalarının uygulanması sistemlerinin nitelikleri, temel kabul gören prensiplerin öğretilerde nasıl tartışıldığı veya ele alındığı tespit edilmiştir. Ayrıca Türk ve Azerbaycan Ceza yasalarında bu ilkelerin nasıl benimsendiği ve uygulanma şartları açıklanmıştır.

Araştırma sürecinde yapılan literatür taramasında ceza hukukunda yer bakımından uygulanma konusunun tartışmalı bir uluslararası hukuk konusu olduğu görülmüştür. Böylece kanunların uygulanma alanlarının ve uygulanma koşullarının belirlenmesi ceza soruşturmalarında uyuşmazlıkların çözümü bakımından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Abdullayev, F. (2013). *Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Hukuki Mövqələri*. Bakı.
- Acer, Y., & Kaya, İ. (2022). *Uluslararası Hukuk Temel ders kitabı İngilizce Özetli* (13 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Adnan Güriz. (2019). *Hukuk başlangıcı* (19 b.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ağacanova, M. (2008). *Azərbaycan Ceza Hukukuna Göre Suç Ve Cezaların Kanuniliği İlkesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- Ağayev, İ. (2005). *Cinayət Tərkibi* (1 b.). Bakı: Tehsil Yayınevi.
- Ağayev, İ. (2010). *Azərbaycan Respublikası Cinayət Hüququ*. Bakı: Nurlar Yayınevi.
- Akbulut, B. (2009). Ceza hukukunda suçun işlendiği yer. (B. Öztürk, Dü.) *3. Yılında Ceza Adaleti Sistemi*.
- Akbulut, B. (2020). *Türk Ceza Hukuku Temel Bilgiler* (2 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akdemir, M. (2022). Egemenlik ve evrensel yargı yetkisi ilişkisinin uluslararası ceza hukuku boyutu”. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2*, 261-275.
- Allahverdiyev, E. (2017). *Beynəlxalq Hüquqda İnsanlıq Eleyhinə Cinayətlər* (1 b.). Bakı: Elm və Tehsil nəşriyyatı.
- Artuk, E., & Ahmet Gökçen. (2023). *Ceza hukuku genel hükümler*. (17 b.). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Avcı, M. (2018). *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aybay, R. (2011). *Kamusal Uluslararası Hukuk* (1 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aydın, D. (2011). "Ceza kanunlarının yer yönünden uygulanması," . *TBB dergisi* (94).
- Aydın, H. (2019). "Yabancı Ülkede İşlenen Suçlarda Türk Mahkemelerinin Yetkisi". *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 21*, 349-377.
- B.J.George. (1966). Extraterritorial application of penal legislation. *Michigan Law Review, Vol. 64, No 4 pp.*, 609-638.
- Bilir, F. (2006). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargılama Yetkisi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi dergisi, Cilt 14, Sayı 2*.

- Çalık, T. (2022). *Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmeleri Işığında Bayrak Devletinin Yetkileri Ve Yükümlülükleri* (1 b.). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Cecanpınar, H. (2014). *Devletin Evrensel Yargı Yetkisi ve Uluslararası Hukuk*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- Ceferov, İ. (2010). *Azerbaycan Respublikası Konstitusiyasının Şerhi* (1 b.). Bakı: Hukuk Edebiyatı Yayınevi.
- Centel, N., Zafer, H., & Çakmut, Ö. (2016). *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (9 b.). İstanbul: Beta yayınları.
- Çifticioğlu, C. T. (2013). Vatandaş tarafından yurt dışında işlenen suçların yurt içinde soruşturulması ve kovuşturulması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 106*, 115-138.
- Değirmenci, O., & Hazar, E. (2013). “Mülkilik ilkesinin istisnası olarak NATO Kuvvetler Statüsüne tabi personel üzerindeki yargı yetkisi ve Uluslararası Ceza Mahkemesinin söz konusu yargı yetkisine etkisi”,. *Ankara barosu dergisi*.
- Demirbaş, T. (2022). *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (17 b.). Ankara: Seçkin hukuk.
- Dönmezer, S., Erman, S., & Karaaslan, R. (1997). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* (13 b., Cilt I). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Eliyev, E. (2019). *Avrupa Hukuku* (1 b.). Bakı: Koorporasiya Yayınevi.
- Erdem, B. (2023). *Cezai Konularda Uluslararası Adli Yardımlaşma*. Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Erdem, M., Tezcan, D., & Önok, R. (2021). *Uluslararası Ceza Hukuku* (6 b.). Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Erem, F. (1997). *Türk Ceza Hukuku* (17 b.). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Güngör, M. (2021). *Uluslararası Suçlar* (1 b.). Ankara: Adalet yayın evi.
- Hakeri, H. (2020). *Ceza Hukuku Genel Hükümler/Temel Bilgiler* (17 b.). Ankara: Astana Yayınları.
- Hüseynov, L. (2021). *Beynelxalq Hukuk* (2 b.). Bakı: Hukuk Yayınevi.
- Hüseynov, L. (2021). *Beynelxalq Hüquq* (2 b.). Bakı: Hukuk Yayınevi.
- İçel, K. (2023). *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (7 b.). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- İsmayilov, M. (2019). *Ceza Hukukunun Genel Prensipleri Karşısında Azerbaycan Ceza Kanununun Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- Kaplan, M. (2019). Türk Ceza Kanunu'nun Yer Bakımından Uygulanmasında Koruma İlkesi. *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7 (14)*, 651-671.

- Kaya, B. (2020). "Uluslararası Sözleşmelerde Mülklik İlkesi". *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi* (1), 31-59.
- Keçelgil, H. T. (2018). Evrensel Yargı Yetkisi: Ceza hukuku bağlamında evrensellik ilkesine bakış. *Terazi Hukuk Dergisi*, 13(143), 123-141.
- Koca, M., & Üzülmöz, İ. (2022). *Türk Ceza Hukuku genel hükümler* (15 b.). Ankara: Seçkin Hukuk.
- Kocaoğlu, S. (2005). Evrensel yetki. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi Cilt: 18, Sayı: 60*, Sayfa: 189-213.
- Külçür, E. (2017). *Ceza Hukukunda Yer Bakımından Uygulanma* (1 b.). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Memmedov, R. (2012). *Beynelxalq cinayet hukuku ve Azərbaycan Respublikasının cinayet kanunvericiliyi*. Bakı: NAT Co MMC.
- Memmedova, L. (2023). Cinayet Hüququnda Berabərliyin İmplementasiyasına Dair Beynelxalq Məhkəmələrin Öhdəlikləri. *Elmi iş Beynelxalq elmi jurnal, Cild :17, Sayı : 4*, 151-156.
- Mert, H. (2015). *Yurt dışında İşlenen Suçlardan Dolayı Türkiye'de Yapılan Yargılamalarda Yabancı Ceza Kanununun Göz Önündə Bullundurulması*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Önder, A. (1961). Suçun İşlendiği Yer. *Adalet Dergisi*, 52 (1-2), 95-107.
- Önder, A. (1991). *Ceza Hukuku Genel hükümler* (Cilt I). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Örnek, M. E. (2015). *"İslâm Ceza Hukukunda Hükümlerin Yer Bakımından Uygulanması"*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisan tezi.
- Oter, İ. (2022). "Ne Bis İn İdem İlkesinin Uygulanabilirlik Alanları İle İlgili Bir Sentez Çalışma". *TAAD* (50).
- Özbek, Ö., Doğan, K., & Bacaksız, P. (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin hukuk.
- Özdemir, K. (2005). Ceza hukukunda yabancı kanunun göz önünde bulundurulması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 59*, Sayfa: 237-263.
- Özen, M. (2010). Non Bis İn İdem (Aynı Fiilden Dolayı İki Kez Yargılama Olmaz) İlkesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: XIV, Sayı: 1*.
- Özgenç, İ. (2022). *Milletlerarası Ceza Hukuku Çalışmaları* (1 b.). Ankara: Seçkin hukuk.
- Özgenç, İ. (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (18 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, B., & Erdem, M. (2022). *Uygulamalı Ceza Hukuku Ve Güvenlik Tedbirleri* (22 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Perkins, R. (1971). The Territorial Principle İn Criminal Law. *Hastings L.J.*
- Şahin, İ. (2015). "Ceza kanunlarının yer bakımından uygulanması ve Türk ceza kanununda esas alınan ilkeler", . *Dergipark, Cilt 10, Sayı 1*, 107-144.
- Semenderov, F. (2021). *Cinayet Hüququ Ümumi Hisse* (4 b.). Bakı: Hüquq yayın evi.
- Taşkın, O. E. (2017). "Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nde dokunulmazlık düzenlemesi". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, no.30*, 273-292.
- Tezcan, D. (1984). Yurt Dışında İşlenen Suçlarda Türk Hukuku Bakımından Yabancı Ceza Kanununun Değeri Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 111-156.
- Töngör, A., & Çetintürk, E. (2020). *Ceza Hukuku genel hükümler* (1 b.). Ankara: Adalet yayın evi,.
- Türkoğlu, H. G. (2017). *Roma Hukukunda Suç ve Ceza* (1 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Uslu, F. (2018). *Anayasa yargısı dersleri*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Uzun, E. (2003). Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2*.
- Yenisey, F., & Nuhoğlu, A. (2022). *Ceza muhakemesi hukuku* (10 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zafer, H. (2019). *Ceza hukuku genel hükümler TCK m. 1-75* (7 b.). İstanbul: Beta Yayıncılık.

İnternet kaynakları

- <https-1://thelawdictionary.org/jurisdiction/>
(Erişim tarihi:10.12.2022)
- <https-2://en.wikipedia.org/wiki/Kompetenz-kompetenz>
(Erişim tarihi 12.12.2022-ci il.)
- <http-3://www.bartın.gov.tr/avrupa-insan-haklari-sozlesmesi>
(Erişim tarihi 12.12.2022-ci il.)
- http-4://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/459_1.pdf
(Erişim tarihi 12.12.2022-ci il.)
- <https-5://www.e-qanun.az/framework/46947>
(Erişim tarihi 27.12.2023)
- <http-6://www.turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/153-unclos-turkish>
(Erişim tarihi 03.01.2023)
- <https-7://www.e-kanun.az/framework/46947>

(Erişim tarihi 27.12.2023)

<https://e-qanun.az/framework/41551>

(Erişim tarihi 03.01.2023)

http://9://mevzuat.shgm.gov.tr/umevzuat/kanun/4749_Sayili_Kanun_sikago.pdf

(Erişim tarihi 21.01.2023)

<https://10://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames>

(Erişim tarihi: 27.01.2023)

<https://11://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2674.pdf>

(Erişim tarihi 03.02.2023)

<https://12://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2920.pdf>

(Erişim tarihi 04.02.2023)

<https://13://www.e-kanun.az/framework/46947>

(Erişim tarihi 17.03.2023)

<https://14://www.e-qanun.az/framework/897>

(Erişim tarihi 17.03.2023)

<https://15://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararası-slees/>

(Erişim tarihi 19.03.2023)

https://16://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803042.pdf

(Erişim tarihi 20.03.2023)

<https://17://e-qanun.az/framework/6760>

(Erişim tarihi 26.03.2023)

<https://18://e-qanun.az/framework/41551>

(Erişim tarihi 26.03.2023)

<https://19://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095756413>

(Erişim tarihi 08.10.2023)